

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)
1092 Bp., Ferenc krt. 14.

Levelezési cím: **1450 Budapest, Pf. 77.**

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672; 413-6673**

Szerkesztőségi mobil: **(70) 388-7034**

Központi e-mail cím és előfizetés:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

www.facebook.com/magyarnaplo

magyarnaplo.blog.hu

Kiadja az Írott Szó Alapítvány

(1092 Bp., Ferenc krt. 14.)

és a Magyar Napló Kiadó Kft.

(1062 Bp., Bajza utca 18.)

Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt.

(1097 Bp., Táblás u. 32.)

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.

Hírlap Üzletága (1080 Bp., Orczy tér 1.)

Előfizethető valamennyi postán,

kézbesítőknél, emailen (hirnap@posta.hu),

faxon (303-3440)

egy évre 7390 Ft, fél évre 3870 Ft.

További információ: 06-80-444-444

Elektronikus formában terjeszti

a Digitalbooks.hu Kft.

www.digitalbooks.hu

Nyomda: Pannónia Print Kft.

(1139 Bp., Frangepán u. 16.)

**A folyóirat kedvezményes áron
megrendelhető szerkesztőségünkben is:**

• személyesen:

1092, Budapest, Ferenc krt. 14. I/5.

• levélben: **1450, Budapest, Pf.: 77.**

• telefonon: **06-1-413-6672**

• e-mailen: **info@magyarnaplo.hu**

Negyedéves előfizetés: 1650 Ft (3 szám)

Féléves előfizetés: 3300 Ft (6 szám)

Egyéves előfizetés: 6600 Ft (12 szám)

Nyereményjáték:

Új és régi előfizetőink között

a Magyar Nemzeti Galéria Ferenczy Károly

kiállítására szóló jegyeket,

valamint értékes könyveket sorsolunk ki.

A sorsolás eredményét 2012. februári

számunkban tesszük közzé.

Erről a fogalomról azt írja pl. a Magyar Katolikus Lexikon: az „egy nyelven beszélőknek az évszázados közigazgatási vagy országhatároktól rendszerint független települési határa... Megváltoztatása egy nemzedéken belül rendszerint a politikai erőszak, s nem a népesség előregedésének, vándorlásának következménye. A XIX–XX. században alakított államok legfőbb nemzeti törekvése a (magyar) nyelvhatár zsuorítása, a nyelvszigetek kialakítása, majd fölszámolása pl. a Délvidéken, Erdélyben, a Felvidéken, Kárpátalján...”

Érdekes, hogy a szócikk szerzője meg sem említi Őrvidéket, mai nevén Várvidéket, egyszóval a Trianon utáni Burgenlandot, amelynek csaknem háromszázezer főt számlált Magyarországtól Ausztriához átszatolt népessége, és ahol mára nagyrészt eltűntek a magyar anyanyelvű közösségek. Nem csak a térképről: a közelmúlt népszámlálások tanúsága szerint ma jó, ha ötezren beszélnek még itt nyelvünket.

Nem véletlen. Mikor a kilencvenes évek elején demokráciát tanulni konferenciákra, szemináriumokra Bécsbe utaztam, a jó kedélyű osztrák kollegák magyar voltomra tekintettel, kedveskedve burgenlandi viccekkel szórakoztattak. Ezek a hazai rendőrviccekre hasonlítottak, de „a burgenlandiak” dőresége minden elképzelhető felülmúlt bennük. Példaként említek egyet: a burgenlandi (öslakos, értsd magyar) úgy akar a nyilvános telefonfülkéből telefonálni, hogy kinyitja a fülke ajtaját és bekiabálja, hogy jöjjön gyorsan a mentő, mert mindjárt megszül a felesége. A fehér asztal mellett egyöntetűen nagy kacajt, hogy ne mondjam, röhejt kiváltó viccek segítettek megérteni, miért olvadtak be ilyen nyomtalanul a többségi nemzetbe egykori honfitársaink. Az idegen nyelvű iskola, templom és média mellett az is nagy szerepet játszott ebben, hogy magyarságuk = burgenlandiságuk közgúny tárgya lett. Védelmet ez ellen – úgy látszik – sem a nevezetes nyugati demokrácia, sem az anyaország nem kívánt nyújtani.

Tehát az erőszakos politikai módszerek mellé nyugodtan odasorolhatjuk a kulturális alacsonyabb-rendűségbe szorítást, mint a identitásváltás egyik leghatékonyabb okozóját. Önképünk, kulturális meghatározottságunk a tudatunk legmélyén, Jung kifejezésével élve: a kollektív tudatalattiban gyökeredzik. Egyik legsérülékenyebb pontunk ez, mert itt található személyiségünk kulcsa. Ezért tartja fokozottan védendőnek a modern lélektudomány.

A nyelvhatárt a tudósok az iskolai oktatás határára teszik. A Kárpát-medencei magyarság egyik legsúlyosabb gondja a nyelvhatár felgyorsult zsugorodása, a folyamatos szórványosodás, mert ez – pozitív diszkrimináció hiányában – asszimilációhoz vezet – mondja ki Bodó Barna *Szórvány és nyelvhatár* című könyvében a szomorú igazságot.

Mi segítheti leginkább a szórványban, anyanyelvével kisebbségben vagy magányban élő embert, embercsoportot a kulturális tudatának feladása elleni küzdelemben? Az, ami mindannyiunk életét segíti: ha mindenkor eljuthat hozzá a saját anyanyelvű közösségének megmaradást erősítő üzenete. Az, ha 21:05 perckor nem némul el Kárpát-medence szerte a szegényebbek, idősebbek által egyedül befogható középhullámon a Kossuth Rádió adása. Az, ha nem kell túl gyakran, nagy szakszerűséggel az újabb műholdak után forgatni a Duna Televízió antennáját. Ha az anyanyelvet mértékadó módon beszélő és lényeges közlendőket megszólaltató közösségi hang mindig elérhető számára (és számunkra).

Mezey Katalin

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (elnök),
Báger Gusztáv, Csontos János, Horváth Antal,
Kalász Márton, Kő Pál, Nemes Attila,
Salamon Konrád, Szakály Sándor,
Szentmártoni János, Vasy Géza

Főszerkesztő: Oláh János

E-mail: olahjanos@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7035

A szerkesztőség tagjai:

Bíró Gergely

(olvasószerkesztő, próza, Lapszemle, Magasles)

E-mail: proza@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7031

Cech Vilmosné (gazdasági ügyintéző)

Falusi Márton (Európai Figyelő)

E-mail: europeanobserver@magyarnaplo.hu

Filip Tamás (vers)

E-mail: filiptamas@magyarnaplo.hu

Kelemen Lajos (dunántúli szerkesztő)

E-mail: kelemen-lajos@freemail.hu

Molnár Csenge-Hajna (tördelőszerkesztő)

E-mail: csengehajna@magyarnaplo.hu

Nagyné Nespór Gabriella

(honoráriumok)

E-mail: nngabriella@magyarnaplo.hu

Réger Ádám (Könyvszemle, szerkesztő)

E-mail: regeradam@magyarnaplo.hu

Rosonczy Ildikó (tanulmány)

E-mail: irosonczy@magyarnaplo.hu

Szentmártoni Anikó

(szerkesztőségi titkár, terjesztés, előfizetés)

E-mail: szentmartonia@magyarnaplo.hu

Tornai Szabolcs (szerkesztő)

E-mail: tornaiszabolcs@magyarnaplo.hu

Urbán Péter (Nyitott Műhely)

E-mail: urban.peter.up@freemail.hu

Zsiga Kristóf (könyvkiadás)

E-mail: zsigakristof@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7033

A borító: **Zách Eszter és Árkossy István**

Címlapon: **Marosi Gyula**

*Meg nem rendelt kéziratot nem örzünk meg
és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett,
válaszborítékkal ellátott levélre válaszolunk.
Mutatópéldány kérhető a szerkesztőségben.*

A hónap akciós könyvei:

2012. január 1-jétől január 31-ig
az alábbi köteteket **40%-os** kedvezménnyel
vásárolhatják meg szerkesztőségünkben
(1092 Bp., Ferenc krt. 14.)

Csender Levente: Fordított zuhanás
1575 Ft helyett **945 Ft**

Fölmagasodik hirtelen (Tizenkét finn költő)
2499 Ft helyett **1499 Ft**

Salamon Konrád: A harmadik úton
2100 Ft helyett **1260 Ft**

Mezey Katalin: *Nyelvhatár* 1

LÁTHATÁR

Tornai József: *A XXI. század költői* 3

Nagy Gábor: *Caorlei etűdök* 4

Zsávolya Zoltán: *Béthencroix szelleme; Gran Canaria; Tán megfontoltan
tűnni el...* 6

Bakonyi István: *Az elődök hatása Bella István költészetére* 7

Kelemen Lajos: *Mikor az én szól, a történelem beszél (Kovács István
költészetéről)* 10

Döbrentei Kornél: *Áldott konokság* 14

Bucz Hunor: *Makacs csárdás* 15

Cs. Kovács Márta: *Kétszólamú* 16

Acsai Roland: *Csillagok, fekete lyukak; A mezei tücsök* 17

Szemadám György: *Három, illetve négy megálló villamoson* 18

Kókai János: *Én te ők...* 24

Balázs Géza: *Apám biciskája* 25

Csontos János: *Huszonöt éves történet* 26

Rónai-Balázs Zoltán: *XII. (szeptemberi) anzix; Anzix téli ablak mögül;
Anzix nagy, puha pelyhekben* 28

FIGYELŐ

Ircsik Vilmos: *Jovan Sesztalov halálára* 29

Jovan Sesztalov: *A megölt medve éneke* (Ircsik Vilmos fordítása) 30

NYITOTT MŰHELY

Marosi Gyula: *A nép puha kebelén (avagy egy másik magyar novella)* . 32

Urbán Péter: *Lélebbe égő képek (Interjú Marosi Gyulával)* 43

MAGASLES

Bornemissza Ádám: *Dresch Quartet: dzsessz a Kárpát-medencében* ... 56

Berta Zsolt: *Colombe* 58

KÉPRŐL KÉPRE

Oláh Katalin: *Szobrok fehér fényben (Kő Pál születésnap kiállítása az
Epreskertben)* 61

KÖNYVSZEMLE

Ács József: *Tükörponty (Lackfi János: Élő hal)* 62

Jakab-Köves Gyopárka: *A pelikán romlása (Dobozi Eszter:
Sánta Kata)* 64

Alföldy Jenő: *Nagyzenekar sippal, dobbal, nádi hegedűvel
(Jánosi Zoltán: Barbárok hangszerén)* 66

A HÓNAP KÖNYVEI

(Válogatás a Magyar Nemzeti Bibliográfiából) 69

SZERZŐINK 70

Számunkat Kő Pál munkáival illusztráltuk.

TORNAI JÓZSEF
A XXI. század költői

*Ne fogjon senki ködevően
a húrok pengetéséhez!
Nagyot csalódik a világban,
aki most énekelni kezd.
Ha nem tudsz mást, mint összeütni
fülrecsegtető rímeket,
nincs rád szükségük hű agyagnak,
zárd el számítógépedet!*

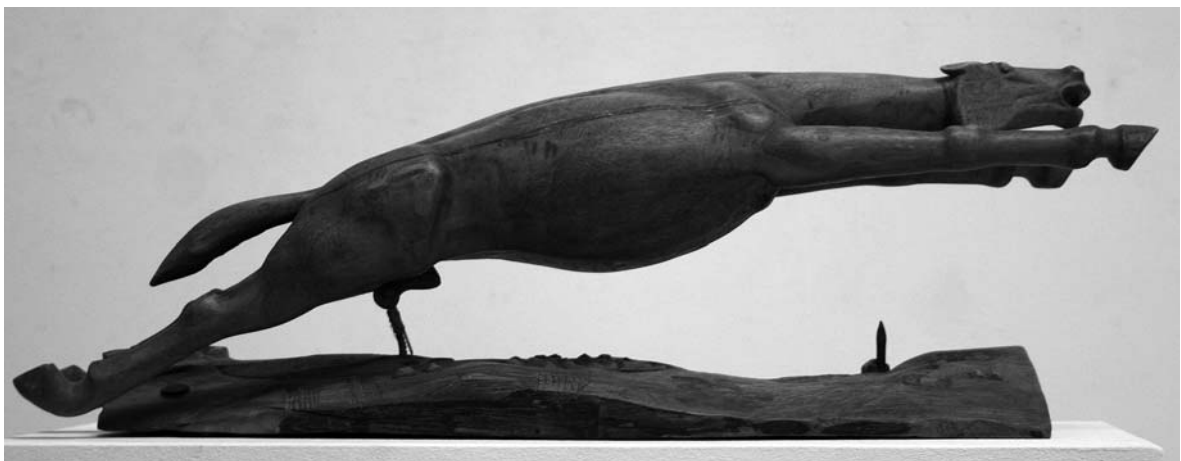
*Aluljárókban rettegünk, mint
éjjel jó polgár, aki fut,
s egy hajléktalannak a lépcsőn
két tízest markába nyomunk.
A mai időkben isten
pénztelen lángésszé teszi
a költőket: ők a modernek
s bankok alávetettjei.*

*Kolduljon hát mind, aki költő,
másként nincs támogatás!
Nem profi, aki azt hiszi, hogy
ingyen cikk a költői láz,
menthetetlen, ki álfölényből
vagy merő ökörség okán
nem tudja még, hogy ahol ő ír,
nem Svédország, nem Kánaán!*

*Vannak üres fejek, akiknek
a krimiírás pénzfolyam,
amellyel egy-egy kiadónak
páncélszekrénye tele van.
Hülyítés, ilyen könnyű hülyítés,
mégis milliók hiszik el,
kiknek elméjében a szellem
lüktetésére nincs ma hely.*

*Ha majd Ady, Weöres, Pilinszky
újra olvasókra talál,
ha majd a költészet a nézők
különbjeit elvonja már
a tévéktől: vér mosta filmek
eltűnnek igéink mögött,
akkor mondhatjuk, nézd, Petőfi,
elkergettük az ördögöt!*

*De addig? Addig tudni mindent
s nagy versekkel őrizni kell,
ami most még húsvéti lelkek
kis kertjeiben bújik el,
és egyszer majd a makkrügyekből
kisarjad az égboltnyi fa,
mert őrjönghet urunk, az undor,
a szépségnek van igaza.*

Táltos (fa, 1975)

5. Vihar előtti csend

A tengerparti fűszeres csend
 érzéstelenít. Csak a szív csapódik
 újra meg újra a kövekhez.
 Az érfalakon a méz kicsapódik.
 Kitartott hanggal elhaló étűd:
 ennyi voltam neked. No jó,
 lehettem volna hosszú életűd,
 csellószonátádban vonó.
 Megtaníthattál volna úszni
 a nem-szűnő gyönyör áramlatában,
 légszomjat, fulladást megúszni,
 elotthonulni egy másik hazában.
 De maradtál, ki vonzott: idegen.
 Vihar előtti csendben
 borús egem.

6. Némafilm

A régmúlt némafilmjei, Caorle
 is megfakult, némán tájják a csőrüket
 a civódó sirályok. Úgy sodor le
 színeket és hangokat az idő süket
 irama az emlékek rogyásig rakott
 polcáról, mintha örült hadonászna
 maga körül vakon. Lassú, félbehagyott
 mozdulatokban vagy sóvár parázna,
 riadt kacér, csúfondáros kesergő,
 részletekben a tested: forró, fűszeres
 szemérmed fölött a sötétlő erdő,
 combjaidban a reszketés, hogy még! szeress!,
 s nem látom a szemed: elnyelt a kútja,
 meglékeltszónakot
 az útvesztő lagúna.

7. Utóhang

A menetrend kisiklott,
 alakíthattuk bárhogyan.
 Az első: mindegyik volt,
 az éjszakai vad roham.
 Caorle ha még átkarolt,
 kecségtetett, kibomló
 melledként gyulladt föl a hold
 a tengeren: utolsó
 szikrája volt a hitnek.
 Tudhattam volna: új napok
 téged már nem hevítnek,
 én akár lánggra gyúlhatok.
 Ki futó-
 bolondja lettem,
 nem tudom, kit szerettem.

ZSÁVOLYA ZOLTÁN

Béthencroix szelleme

*Kelet s Nyugat széltében négyszázötven, Észak-Dél fele
 meg mintegy kétszáz kilométer széles, autonóm
 közösségű szigetvilágról énekelek: Fuerteventura s Rocque del Est,
 La Graciosa, Alegranza, Montaña Clara és Lanzarote, Isla de
 Lobos együtteséről (az urbs nevén mi Gran Canaria). Dús tartomány,
 méricskélgetni épp lehet, mégis a tengerár neki határa igazán.*

*Szomszédba hol tenger esik, más a határ sejtelve ott, az óceán
 Spanyolhonán! Csapdossa ez a partokat, szerte kitölti csillámaival
 a távot is, melyet megfutott egykoron Béthencroix,
 Navarra hercege – Kasztília s León királyának hű megbízottjaként
 hódoltatva a „Kutyák szigetét”. Mely felmosódik most a légbe. Északra kerül,
 hegyi gyeplő. Úgy Délsziget, hogy fata morganába szótt, Köd-Pírenéusok...*

Gran Canaria

*Kiterjesztés az éj... amint ömleni kezd csilláma; lámpa tud emígy
 vetíteni, és millió. Jelképesen meg érthető ekként: „Ennyire, jaj,
 messzire elszakadva Madridtól, a csillogó és villogó birodalom
 hars központjától! Ezer mérlábra.” Csodás kis tartományi szék-
 hely akad azért még erre is (reptérrel!, ha épp kell). Ámbár kicsit
 provinciális. Persze, ki mondja azt: idővel másmilyen legyen?!*

*Kiterjesztés a sűrű éj. Leple alatt pusztán egy szigetet – amely csupán
 harmadik nagyság sor szerint –, egyetlen kies insulát
 kiemelni több társának sorából: bőven önkényeskedés,
 földrajzi újlegenda. Szépen divó (máshol, persze, olyan reménytelen)
 protekcionálizmus; a középtájt felhorgadó Cumbre Central bírása rég.
 (Kupola-masszívum a térség bukfején, mikéntha lenne korona.)*

*Kiterjesztés tehát az éj: a sziget máris „szigetek”. – Felül, az északi
 hegyoldalokban trópus: buja növényzet honol, míg délre, lent
 szinte egészében sivatagos a táj. Vad szakadékok, szurdokok, akár
 Tolna és Szekszárd! Otthonos, csak léptékben, hja...! A közép-
 ejrőpér turisták kedvelt célpontja. (Lázbahozón, lám!, nem közöl
 e tupírozás túl sokat. De Egy Közülük: majdnem az Egész.)*

Tán megfontoltan tűnni el...

*Eső merül fel, ím! Az elmos nyomtalanul, bőven el.
 Nem locspocsló patak, nem zirrenő sugárlat – kicsi tűhegyek
 miriádja napokon át! Aprómunkájuk, strukturáltan: csipkehímezett
 szemfedő. Konokság, amivel eltüntet; éppenséggel függönynek is
 hívható volna. Hanem, ablak mögé húzódsz bár, éppúgy behatol;
 követ az ájer: nem kunyhó, csupán „épület”. Szárnyas tükörkép,
 semmiről.*

BAKONYI ISTVÁN
Az elődök hatása
Bella István költészetére

Ha végigtekintünk a magyar költészet sok évszázados történetén, láthatjuk, hogy a költők indulásánál, első próbálkozásaiknál mindig fontos szerepet játszott az elődök hatása. Mindez esztétikai értelemben éppúgy megnyilvánult, mint az emberi kapcsolatokban. Gondoljunk csak arra, hogy Petőfi Sándor a hosszú, Debrecenből Pestig tartó gyaloglás végén Vörösmarty Mihályhoz vitte verseit. Azt is tudjuk, hogy az ifjú József Attila atyai gondoskodást kapott Szegeden Juhász Gyulától. Közismert, hogy Illyés Gyula Csoóri Sándorban látta szellemi utódját, s az sem véletlen, hogy Nagy László ajánlotta az olvasók figyelmébe a Kilenceket. Ezek emberi gesztusok is, de azt is láthatjuk, hogy például Vörösmarty a fehérvári középiskolás korszakában klasszicista verseket írt, hogy aztán később saját útját járva elérjen a romantika csúcspontjaira. (A *Szózat* költője egyébként abban a gimnáziumban tanult, ahol korábban Virág Benedek, Baróti Szabó Dávid, Ányos Pál és Rájnics József tanított.) Hasonlóképpen az is bizonyítható, hogy a kezdő József Attilánál kimutatható Ady Endre lírájának a hatása.

Nem folytatom a múltbeli példákat, sokkal inkább feladatomban érzem most, hogy a hetven esztendővel ezelőtt született Bella István költészetét vizsgáljam meg hasonló szempontok szerint. Annál is inkább, mivel saját vallomásai szerint is többféle hatás érte költői pályájának alakulásakor. S ezek a hatások átnyúlnak a magyar líra évszázadain, hiszen nem túlzás azt mondanunk, hogy a *Halotti Beszéd*től vagy az *Ómagyar Mária Siralom*tól József Attiláig és Illyés Gyuláig terjednek. És nemcsak az elődök, de a kortársak hatása sem jelentéktelen. Főként a saját nemzedékéhez tartozóké, de a felsoroltak mellett másokat is említhetünk, hiszen akad költeménye, amely Radnóti Miklósnak állít különleges emléket, és ő is elsíratja elveszített kortársait. Persze ezek a művek elsősorban nem a hatások szempontjából fontosak.

S ha már József Attila neve előkerült, akkor ez Bella István szempontjából két oldalról is érdekes. Az egyik az életrajzzal kapcsolatos: a fiatal fiú a nagy költőelődről elnevezett székesfehérvári gimnáziumban tanult, és éppen abban az időben jött el

1956 forradalma és szabadságharca, ami Bella István eszmélődésében nagyon fontos szerepet játszott. S majd később, a hatvanas években, amikor a budapesti egyetemen szerkesztették a *Tiszta szívvel* című kiadványt (ezzel a címmel 1956-ban is jelentkeztek már mások), akkor minden tekintetben fővállalta ő is József Attila szellemi örökségét. Igaz, hogy Illyés Gyula és a népiek hasonlóképpen befolyásolták első lépéseit, ám ez együtt volt jelen nála a *Tiszta szívvel* költőjének hatásával. Később versben is megörökíti alakját. A *J. A.* alcíme: *Amikor szárszói szobrát ledöntötték*. „Te már túl vagy a léten, / minket még köt a föld, / De naprendszerük közé fehéren / álmaink kötőd.” Ez az első versszak, aztán a továbbiakban az életmű számos tételszavára épül a Bella-szöveg. Egyben választ is kapunk, így reagál az ismert mondatokra, szavakra. A hatás tehát a szöveg szintjén jelentkezik, aminél persze még fontosabb a szellemi azonosulási szándék. Megidézi a pokolra menni akaró költőt, akinek neve áruvédjegy, s aki józanul a legbolondabb, és akit végül, meg most is „a sínre dobtak”. És megidézi a csillagokat, a lehulló meteoritajokat, a mindenséget, a tehervonatokat, a kék pályaudvarszélt, a munkabért. Intenzitása olyan, mint Nagy László ismert József Attila-verséé, jelezvén, hogy a rokonlelkű és tisztaszívű költők nem kerülhetik ki a jeles előd, József Attila csodáját.

S ha nem is előd, inkább kortárs Bella István számára Juhász Ferenc, akivel kapcsolatban mindenképpen érdemes megállnunk egy pillanatra. A *Juhász Ferencnek* című szonettben is megtapasztalhatjuk a vonzódást a költőóriáshoz. Egy másik, József Attilát idéző költemény is eszünkbe juthat, hiszen például a *Kései sirató* egyik legemlékezetesebb részletéhez hasonlítanak ezek a szavak: „Látom: földet, füvet morzsol ajkad...” Nyilvánvaló itt a kettős hatás, meg az is, hogy Juhász Ferenc számára hasonlóképpen nagy példa a jeles költőelőd. Bella István igen jó érzékkel kapcsolja össze ezeket a vonásokat. S ha más is az útja, mint Juhásznak, ez a szonett mindenképpen azt igazolja, hogy nem tudott menekülni a hatástól. Idősebb pályatársának Dózsa-eposza is eszünkbe juthat, hiszen így szól az első versszak: „Majd a húsodba harapunk mi is, / az elmúláshoz már ez is kevés lesz, / kikészítjük a tűz trónusait, / a vaskoronát, jégjogart, hogy megégess.” A magyarság szenvedéstörténetének egyik legdrámaibb fejezetét hozza összefüggésbe a huszadik századi költő

pokoljárásával. A történelmi hős és a költő sorsa szinte egybeér. Persze ebben a megfogalmazásban azért van némi túlzás, hiszen a költő esetében nincs szó tüzes trónról, ám áttételesen van szó támadásról, a tettek miatt bekövetkezett tragikus következményekről. A lélek megpróbáltatásairól. S ez a sor is nagyon fontos a Bella-szonettben: „a mindenség testére alkuszol.” Ez újfent érdekes párhuzamot sejtet, a „nincsen alku” József Attila-i parancsának fölidézésére. A „mindenség” jelenléte alapvetően módosítja a jelentést. Nem holmi kicsinyes alkuról, netán megalkuvásról van itt szó, hanem a mű egészét meghatározó nagy ívű mozzanatról. Szerepet játszik ebben az a történelmi érzékenység, ami mind Juhász Ferenc, mind Bella István tájékozódását meghatározza. Versek egész sorát hozhatnánk föl példának, a nagy eposzokat egyfelől, a *Halotti beszédet* vagy a *Sárkeresztúri éneket* másfelől. Kortársak, költőtársak voltak. A hatás kitapintható az ifjabb költő pályáján.

S ha egy kicsit még egyszer visszafelé megyünk az időben, ám Bella pályáján előre, akkor Vajda János neve is fölvetődik. A *Jóbus Vajda Jánosban* a „Mont Blanc-embert” (vagy itt: „jégembert”) idézi meg, s ez a költői eljárás ugyancsak szerencsésnek mondható. Fölfedezhető ebben a versben a tragikus sorsú költőelőddelel való azonosulási szándék. Itt is kirajzolódik (mint a verset tartalmazó *A hetedik kavics* című, 1975-ös kötet egészében) költőnk magyarságtudata, s ennek a „konok és Jóbus Vajda János” alakja igen fontos inspirálója. Az a költő, aki „Az örök semmi Bakonyában / virrasztó, virággal világos, / szemedre most levelek hullnak, / s mint síró erdő, mosdat a vérem, / konok és Jóbus Vajda János.” Nem véletlen, hogy az ismert ószövegségi alak jelenik meg a költő neve előtt. Azé az istenfélő, igaz emberé, aki egy ideig boldogságban és gazdagságban él, ám egyszer csak rátör a válság, a balsors. Ugyanakkor az Istenhez hű ember drámai képe is fölsejlik, s milyen érdekes, hogy Bella a több évezredes példát hozza föl a XIX. századvégi magyar

költő középpontba állításakor. Itt nem is annyira a lírai, hanem sokkal inkább az emberi sorshoz kapcsolódó morális hatás éjti rabul a költőutódot.

Essék szó most Ady Endréről is, hiszen például a *Dajdajozók* egyik fölismerése szerint „Valamit megint elvesztegettünk”. Ennek a sornak szellemi háttérében ott láthatjuk a „Mi mindig mindenről elkésünk” fájó gondolatát. Miként Ady, Bella is a magyar sors tragikumát idézi meg, természetesen a teljesen különböző történelmi és társadalmi viszonyok közepette. „Elnézem (...) tömegsír-barátaimat.” – olvassuk később a XX. századi költő romantikába hajló szavait. Idekívánkozik ugyanakkor Kabdebó Lóránt lényeges különbségtevése, mi szerint például Juhász Ferenc és mások erőteljes én-központúságával szemben Bella István „szétnéz, és látása eredményét versbe fogja...”

Láthatjuk tehát, hogy ugyan különféle módon és eszközökkel, de nyomon követhető számos korábbi hatás ezen a költői pályán. A már idézett Kabdebó

Lóránt egyik legfontosabb gondolata ezzel kapcsolatban: „Annak a sokféle hatást magába gyűjtő, sok formában módosult népi ihletésű költészetnek, amely Illyés és Erdélyi pályakezdésétől József Attilán és Sinkán át Juhász Ferencig és Nagy Lászlóig vezetett, egyik kései fázisát jelentette az úgynevezett Hetek és Kilencek kezdő költészete.” És a Hetekhez tartozó Bella István esetében így szólhatunk többek között a szürrealisztikus stílári képeségek megnyilvánulásairól.

S hogy mennyire sokhúrú ez a líra, és hogy mennyi hatást tudott alkotója szintetizálni, azt jelzi, hogy a fentieknél is tágasabbak a körök, ha a hatásokat vizsgáljuk. A *Tévétorna Radnóti Miklós emlékére* groteszk világa Örkény István egypercesével tart rokonságot, igazolván, hogy a legtragikusabb helyzetek bemutatásának is ezernyi lehetősége van. A kesernyés játékot is fontosnak tartó költő így szól ezen a helyen: „Ujjainkat kulcsoljuk össze a tarkón! / Hátra arc! / Kezünkkel végezzünk ásó mozdulato-

*Maczky Béla – édesapám portréja
(festett terrakotta, posztósapka, 1963)*

kat! / Lépjünk a kiásott levegő szélére! / Dőljünk előre!” A döbbenetes pillanatokot tudja érzékeltetni ezen a sajátos módon, s közben bizonyítja, hogy semmiféle beskatulyázásnak nincs értelme vele kapcsolatban. Nagyon nyitott ez a költészet, gyökeresen magyar, és közben teljességgel egyetemes. Magába szívja az elődök levegőjét, hogy aztán egy, csak rá jellemző módon hasznosítsa a tapasztalatokat.

Idekívánkozik *Pilinszky* című verse is, amelyben a Radnóti Miklós utáni korszak zsenijét a rá jellemző modorban mutatja be: „Fény és árny ha fehérré foszlik / meghal a fegyenc de meghal-e valóban / csikjai letekerednek róla / mint a kígyó / az éden fáról / elgörbülnek a rácsok fénylő pontok az űrben. / Ő meg / az elítélt / kezébe veszi diszkoszglóriáját / elhajítja / és többé nem engedi el”. Fölismerhető ebben a versben néhány jellegzetes *Pilinszky*-motívum, a fegyenc-lét valósága vagy éppen az űr távlat. Bella azoknak a költőknek az útját járja itt, akik megkísérik a más bőrébe bújás bravúráját, a megjelölt költő nyelvének, stílusa jól ismert jegyeinek fölhasználásával.

Befejezésül essék szó még egy költőóriásról, arról az *Illyés Gyuláról*, akinek hatása alól ugyancsak nem bújhatott el egy olyan poéta, mint *Bella István*. Korábban már többször jeleztem azt, hogy az ún. népi-nemzeti irányt vállaló fiatalok nagy mestere volt az *Egy mondat a zsarnokságról* szerzője. Az az

irodalmi és közéleti személyiség, aki vállalta a magyar nemzet sorskérdéseit, s ebben a tekintetben is útjelző volt az ifjabb nemzedék számára. *Bella Képriport és ima Illyés Gyula temetésén* című verse pontosan megmutatja a vonzódást, a szó legszebb értelmében vett *tanító* halála kiváltotta fájdalmat, ám azt is, hogy az életmű folytatható. *Illyés* mellett megjelenik *Petőfi Sándor* és *Vörösmarty Mihály* példája is, ha nem is név szerint. „...s megered az a szívünkbe vetett / egyetlen létremény, / az a dal, az új Talpra magyar / szívünkbeli nevéen.” Ez az első versszak néhány sora, s az utolsóban pedig ezt találjuk: „Zászlószívekbe takard / a hív-ként rendületlenül / hazává lett magyart.” (*Vörösmarty* példája nem egyedüli *Bellánál*, hiszen nagy ívű műve, a *Testamentom* „*Véncigány Mihályt*” szólítja meg.) Szépen ötvöződnek ezek a gondolatok a gyermekdalból itt maradt, visszatérő elemekkel: „Süss föl Nap! Gyolcsolj, jó idő!”

Bella István a személyes fájdalmat ötvözi ebben a versben az ősi siratók hangulatával. Méltóságteljes, a halott alakjához, nagyságához illő emberi gyász ez, s a szöveg himnikus emelkedettségű. A *Nemzeti dal* és a *Szózat* költőinek méltó, huszadik századi utódjára emlékezik fájdalmasan a szerző. Láthatjuk benne azt a folytonosságot, ami a legősibb időket köti össze a legújabbakkal. Ez a képesség *Bella István* életművének az egyik legfontosabb értéke.

Szárnykésztő (fa, csirkecsont, madárkalitka, spárpa, huzal, 1975)

KELEMEN LAJOS
**Mikor az én szól,
 a történelem beszél**

Kovács István költészetéről

Idő és tér zsugorodik eszmévé e szóban: történelem. Az égbolt, a mező, a vár, a templom, a piac. Fiak, lányok; ki páncélt ölt, ki mindenét leveti. Pontosan ide kívánunk eljutni. És ha a hátunk mögött van már ez az egész, nosza, kezdődik előlről! Új divat, feszelebb pantalló, rövidebb szoknya. Egyik összemegy, a másik kitágul. Akár az országok. A fák nem, a bot átváltozik elől- vagy hátultöltős instrumentummá, a prüszkölő paripák bádognévévé vedlenek, a köhécselelő automobilonok immár áram alatt. – Rengeteg a múlt! Az emlékezet révén belecsimpaszkodik a jelenbe, hogy praktizálhasson. Szélesül, szűkül, idegrendszerekkel és államokkal játszik, ám valószínűleg csak bután kongana, ha kicsipnénk belőle a lelket. Ha eltévesztenénk, hogy e masszív juss, mielőtt elvont eszmévé kopárodott, élet volt. Lehet, hogy tizedrészt sem kész; s szinte sehol sem igaz igazság, de élet! Nyers, vad, hullámzó, nyughatatlan, viselkedő, viselhetetlen.

Idejebeli valóságához képest utólag más, utólag a kíváncsiság örök ínsége.

Líra volna, a legnagyobb líra, vagy a legnagyobb önzés? – a legnagyobb összeolvadás volna eleven pontnak lenni régi napok ívében? Mi volna világosabb attól, ha egy tából uzsonnázhathatnánk Attila testőrével? Aztán ripsz-ropsz máshová! Kicsit állni Kleopátra szemsugarát, parolázni Nelsonnal, Bem apóval, talán a szivaros, rövid hajú Júliának bókolni, kérdezni őt Petőfi Sándorról.

Mégis jó volna egyszer visszajutni, föllépni az óság színpadaira, százféle érdeklődéssel, alaposan körbenézni a pódiumon. Utóvégre mi teremtettük, a mi fogságunk. Mint egy filmmunkának, még egyszer résztvevője lenni az eseményeknek: jó volna vagy félelmetes?

Akármilyen is a történelem, nem egyszerű dolog, az biztos. Nézzük, s minél tovább mustráljuk, annál inkább jogosnak tetszik a gyanú, hogy az ember óvandó természetét, melyet a görögök kincsnek tartottak, egy más nézetben hirtelen megkaparintotta a pokol. Szörnyű megbicsaklás lett a történelem nyitánya. S „nehézkül a Biblia”, melyben a szimbólum nem hazudik; a kéz,

Káiné, ütésre emeli a husángot, de a kérges furkósbot nemcsak a személyes bűn, egy föllengő karmesteri pálcá jelképe is. Igaz, a misztikus és néma hangszer, a jávorpálca helyett egy istenverte husáng lendül. És új mű zúg át téren és időn: nem zene, a történelem lódítja bele az embert újfajta állapotába. A történelem! Amelynek minden erőfeszítése tán nem abban merül ki, hogy vétkezzen, de nem is abban, hogy üdvözítsen.

A történelem! Rendkívüli tanulságok és rendkívül együgyű tanulságok gyűjtőhelye. Jogos presztízse és okkal érzett aljassága között akkora a feszültség, hogy az szinte már magában költészet: az embernek muszáj nem hétköznapi szemmel körüljárnia, belenéznie, amennyiben nem rest saját sorsára döbbsenni. „Sötétségünk tiszta részére írok – adja meg a történelmi hangot Kovács István. – Megkísérlem / olvashatóan...”

Történelem! Itt szóba sem jöhet az idők, a végzet naiv tisztelete. Csiszolttság, elegancia, pontosság – a legkevesebb, amit a történelmi ihletnek tőkésíténi szükséges. És a történelmi sugallat; az elvek, elgondolások, az érdekek és kivitelezések, az erők és az erőtlenségek, a küzdelmek és letörések teste mi más is lehetne, mint a kép. Az emlékezet nem vonhatja vissza korok elhatárolásait. De mint mélyülő, halványuló, élesedő, vagy elmosódó kép ott hullámszik a magán- és közmemóriában, oldva az időtől, s kötve is az időhöz. Úgyhogy aki lírában óhajtja kifejezni a történelmet, annak ezt a képet kell megragadnia; a tudás és a rácsodálkozás nevében ezt a hullámverést kell azonosítania. Egészen különös munka!

Végigtúrni egy időt, aztán képben visszakívanni – s a kép: mennél csiszoltabb, annál kegyetlenebb. Mennél pontosabb, annál kikerülhetlenebb. Kivételes kondíciók rejlenek benne: szentség, barbárság, meglepő távlatok. „...merülő mélységek felett, / táguló boltívek alatt” – ahogy Kovács István írja. Az ő költészete e roppant távolságokat faggatja. E sajátos fonadékú líra egyszerre a hasítóan éles kép, a gondolat magasa, a zene, még inkább a rengeteg ritmus, s a fojtott, de elháríthatatlan érzelm. Lehet, a történelem szelekciótörvénye, hogy anyagul Kovács Istvánra osztotta magát, aki különben csöndes, tűnődő ember, s akinek számára a legértékesebb hódítás a tisztaság, úgyhogy a tisztaság legkisebb folytja is azonnal a groteszkig rántja.

Ha a dolgok ellentéteikben nyerik el igazi értelmüket, Kovács István az ellentétek költője. Az ő ellentétei az ő rendje. Rendje az, hogy nála képek öléből kél ki a vers és a gondolat tartja kifeszítve;

rendje az, hogy nagy tettekre és nagy példákra a kis korok szomjas tekintettel vagy színvakok gyanánt szoktak nézni, s kicsinységük magyarázatát keresik a monumentumban; de rendje az is, hogy tűnő, napi cselekedeteink leggyébbjei is megrezzentik a história lapjait. Nincs kegyelem: mindegyik pillanat, tehát ez is, történelem, s minden pillanat, a legfenségesebb is, az örök enyészettel kockázik. Nem új, hanem folytonos élménye ez a léleknek; akár a gúny, akár a pátosz pompáz vele. Se mint tárgytól, se mint víziótól nem lehet elszakadni tőle. Az ember óvja, elősegíti, imádja. És rettegi!

A történelem kétségbeesett szemlélete például Vörösmartynál nyer kivételes nyomatékot. Vörösmarty pedig (legalább részben) Berzsenyin épül. Az egyik legmodernebb költőnk az antikos Berzsenyi. Tőle, a Klió keze alatti poézisben, Aranyon, Adyn át Nagy Lászlóig szinte nyíllövés-szerűen egyenes az út; és csakugyan útról kell beszélni, nem célról. „A nagy Nyíl útján, meg nem állva, / Hitesen és szerelmesen”, mint írva van, *változatok adódtak*. Ha ezek egyik összege Nagy László, őrajta nemzedékek osztoznak.

Nem egy nemzedék látja kétségbeesettnek, nem egy nemzedék nézi a szellem dacával a történelmet. Nem is egy költő. Forognak-sürögnek Nagy László körül is elegendő, s talán akik leginkább képesek magukat visszatartani a hódító külhatás megnyilatkozásaitól, ők, a *Kilencek* viszik tőle az igazán vihető: a tartást, a morált. És azt az igen egyszerű (s minden mesterkedés ellenére is ignorálhatatlan) törvényt, hogy a vers vagy új igazságok, új érzések kitörése és árnyalása, vagy semmi. Nagy Lászlót egy időben mint sziklafaragót, mint a földtől az űrig erő messzeség tolmácsát adták interpretátorai szájról szájra. Ehhez az egyszerre vázlatos és mondásított lírikusi szerephez ugyan alig passzol Kovács István fölfogása a költészetéről, mégis, alighanem épp Nagy László az, aki Kovács költőideálját első kézből összeköti a hagyománnyal. Verseikre egyaránt jellemző a bőven nyert metafora, a feszített mondat, a tömörség határainak próbálgatása, s az a vállalás, hogy a mű nem csupán egy árva *ént* obszervál; az írás arra is kísérlet, hogy egy közösségről tegyen tanúságot. Az ebből eredő ízlésszemponjtjaik és képviselési szándékaik (hol többé, hol kevésbé) József Attila példájára támaszkodnak. Kovács István költészete viszont, átvitt értelemben definiálva, a Nagy László-féle zengő szikladarabok görgetésével szem-

ben, sokkal inkább fémszobrászathoz hasonlít – már amennyiben hasonlítania kell valamire.

A korok önmagukat kéri számon szószólóiktól. Tehát a költészet, mint mondják, nemzedékenkénti újralapozást igényel. Aminthogy örök tengelye mentén a történelem egy része is: korosztályokként szét hull, és sarjadva újra összeáll. „A haldoklás: a lélek vajúdása. / A lét: bomló emlékezet” – mondja Kovács István. Az ő lírájának egyik szembeütő jegye, hogy a kezdetektől határozott erényt tulajdonol; nyelvművelő terveit, felelősségét, a képzelet nagy tréningjeit, az írásmámort fékező önuralmat illetően a kezdetektől fogva megkomolyodott, kész költészet az övé. Nem a határa van meg azonnal, hanem a szemlélete. „Vaskönnyekkel összeforrasztott / tenyér-forró rácsok / jelentenek Neked / négyzetméternyi szabadságot.” És a múlt század hatvanas éveitől jóval eltávolodva: „Az ázott angyal idő-dültan / arcát tenyerébe rejti. / Becsavarodott életvonal: / kötél a bárkán... / Csak ennyi.” Évek távola, kanyarjai után is ugyanaz a szóhit, a fogalmazói bizalomnak ugyanaz a foka. És hiába a divatrengető évadok, hiába, hogy módi lett az embernek hetente kihevernie a karakterét, Kovács Istvánnál szó sincs az önhűség piacositásáról. E költészet, attól fogva, hogy az övé, egyre mélyebben lesz az övé. Ennek a költészetnek az állandóság a vitalitása, a maradékos erkölcs, s a szigora ellenére csöppet sem rugalmatlan szemlélet. Nincs ebben ellentmondás. Ahol élettani valóság, szenvedély, indulat teste a szó, ott a legállandóbb tárgy is, épp a szenvedély, az indulat változékonyságából kifolyólag, frissül, újhodik.

Voltaképpen újsága a legszebb és szüntelenül időszerű régiség; annak a fölismerésnek a saját fazonú átlakésítése, amely ontológiai vastörvényként tör keresztül álmokon, képzelmenyeken. S amely jó hetvenöt éve hatás és visszahatás, merthogy az idő tájt nagy sejtelen foglaltatott törvénybe. S úgyszólván lehetetlen nem tudomásul venni. Aki meg röhögi, gúnyt csinál belőle, ijedtségéből teszi. Kórusnak, egyénnek; pogánynak, hittevőnek egyformán a lelkére van égetve – „az ösejtig vagyok minden ő”. (Hogy az egyén micsoda forrása gyanánt bukkan fel e gondolat, Adytól egy meglehetősen hasonló eredet-eszme is mutatja: „Minden emberbe beköltözött / Minden ősenek titkos sorsa”.)

Akármiféleképpen bonyolódik és színeződik is, a történelem-szemlélet valamennyi változata, így vagy úgy, e félmondat sarkain fordul. Se a nyugtalan, áhító fantáziákra, se a logika technikusainak

história-rajzára nem kerülhet máshonnan több őszinteség, mint e félmondat értelméből. József Attila szavaiban ugyanúgy földobban a hűvös tudós nyugodt szívverése, mint a misztikus izgalom. A legmindenapibb egyszerűséggel jóformán mindent kimond az ember legmélyebb nosztalgiájáról és legborzongatóbb döbbenetéről – hatalmasat fog, mégsem túloz. A bensőségesség roppant távlatait nyitja meg a későbbiek számára. Millió egy ér és ösvény vezet innen tovább. És Kovács István hamar rájön, hogy a minden időknél való téma az övé is. Közösségi igényű költészete persze a sokak történelmére saját magából következtet. Számára az ősi krónikás karácsonya, Dózsa, Segesvár, Norwid, Katyn éppúgy elsődleges élmény, mint az évszakváltozások, az utazások, mint az intim anya-, vagy szerelem-vallomás.

Események, jelenségek a múltban és a jelenben, a pillanatban és a tegnapi – ugyanaz a szóvá válni akaró valóság. A vers nyersanyag-raktárának egyenértékű készlete. S minthogy Kovács Istvánnál mindig a személyes világerzék gyűjti be az élményt, versalánya nemhogy szétfolyna az időben, ő maga fejeződik ki egyre jellemzőbben: sűrítve, mélyítve az ő lelke rajzolódik át a történelmi anyagon. Mikor az én szól, a történelem beszél, és fordítva. Dicsértessék, hogy a nihilisták halvány énekdarabjai fölött megint bebizonyosodik, a történelem mégis megvan, az egyén és a sokaság szín-sora mégis körbeér. *Az őssejtig vagyok minden ő,* mondja József Attila. Ugyanez Kovács István-nyelven: „Én csak néhány embert láttam, / őt meg őt is... / Benne százezer őt láttam, / s annyit az ő, ki benne látott.”

Akármi: ha iskola, ha sejtek atavisztikus rendelkezése, ha a Szentlélek kapatta rá Kovács Istvánt a történelemre, műveit nem illuminálják pótlék-színek. Nem pompáznak: annál megkapóbban érzékeltetnek. Műveiben erőltetés nélkül helyezkedik el archaizmus és olvasottság – hanem ez a költő a holt ismeretet, történelmi gondolkodását, enciklopédikus érdeklődését a legtermészetesebb módon játssza át egy érzéki, érzelmes lírába.

Éppen ebben van az ő csodája; hogy nem beleízlél a régiségbe: beleéli magát, s amikor érzéki és érzelmes, eszébe sincs elhajlani a gondolkodás logikai keménységétől. Mitológiát hord magában, észbeli világokat, és mégis: verse a szív ügye is. Lexikonjának első szavai valahogy mindig hatalmas távok, ezek a versre érdemesített első szavak egyre az ember porhanyósságát és ugyanakkor a fénnel való rokonságát emlegetik.

Fényről és pusztulásról, világosságról és hanyatlásról kevesen írnak olyan kontrasztosan, mint ő. Annak a csak hátralátó profétizmusnak, amely utólag okos, amely szabódik máshová vetni figyelmét, mint a múltra, véletlenül sincs nyoma nála. Elég szer tapasztalhattuk, hogy semmi sem áll jól a történelemért. Ha a história mégis egyfajta mindenség, nem árnyéklemek és kivételes héroszok teszik azzá. Ellenkezőleg, az ember, az esendő *egy-ember* (akinek lehetséges határa a vegetatív léttől a nagyságig terjed); egyszerűen ez a mindennapokban lobbanó és lehorgadó *egy-ember*, ennek felsége és nyomorúsága, méltósága és vadsága emeli megörökítésre érdemes tartománnyá a történelmet.

Az *egy-ember* életében több mint hűség: vérrel csergedező anyag a történelem. Kovács István tulajdonképpen őrajta: az *egy-ember* valóságán, a látszólag ellentétes természetű, mégis egymáshoz hajló lelkekben, azaz e lelkek történelmén gyökerezeti líráját. Hogyne lenne hát fogékony eszmékre (nem bújik-e minden lélekben valami eszme?); s hogyne lenne még fogékonyabb az eszméket benövő füre, fára, virágokra – merthogy amíg nyitva van az eszme, átöblítheti a szél, akár fű- s virágillattal is.

Mit rejtenek hát az egyéni életek falai, s mi rejlik e falakon túl? A költészet általában kétféleképpen erős: ha súg, vagy ha üvölt. Az igazi versnek teste van; beszél, új képzet-következéseket kelt, és mindennek alázenél egy hangulattal. Nem igaz, hogy nem függ semmitől, de régen rossz, ha csupán a beláthatóra int. A Kovács István-féle életműben ezt a nívót üzni kötelesség; nagyon szigorú poéta ő, szigoránál talán csak érzékenysége nagyobb. Megfogni a letűnőt, föltámasztani a letűntet! „A gyomorban abrak-parázs: / a szabadság lobbanó vágya... / Hamlet királyfi jelre vár: / benzinnel töltve koponyája” (*A kapcsolos könyv régi és új lapjai*). „A színpadon zavar és homály... / Foszlik köddé a Szellem: / szájakon a markolatkosár.” (*Norwid*) „Egyedül vagy / amíg a hó elolvad / s a hófogó sövény / a tél mögött kigyullad / /Ablakra préselt ezüstpapír / tükrözi fémcsod / mint víz a Holdat / az első sziklarajzot” (*Amíg a hó elolvad*). Micsoda sorok! Szavaknak, mondatoknak micsoda hegesztése! Az összefeszített idiomákból szinte süvölt a pátosz, csak hogy nem a túlmért szóizgalom – a helyénvaló érzék, az odaillő hév mennydörög itt. S nem kell azt hinni, hogy Kovács István filléres tényeket old fel s formáz metaforákká; nem a tanult vagy a példa-múltakat akarja

tulajdon életrajzzá költeni; benne van amúgy is a történelemben, benne a mítoszban, de a pillanat, az érzelmi élmény teremtménye is ő. És tájhoz, borhoz, asszonyhoz leszállva sem kevésbé szilárd érzésű és póre igazságú; ez az ünnepigérő, férfiasan feszes líra minden elébe eső dolgot valamiféle szenvedélyes ésszerűséggel és nemességgel fogad tartalmává.

És korok, közösségek közérzetét köti össze, az egyénnek mind a száz lelkét, amely mind önmaga (ugye, kihirdtetett, hogy színház az egész világ), vagyis minden lélek a világ, s e lelkek gondozottsága, gondozatlansága és gondja annál megrázóbb, minél áthatóbb a róluk vett kép: a végtelenig sokszorozódik és milliányi árnyalat.

A festőiségről van szó. Mivelhogy a kép valamennyi színén, egyszerű nagy érzelmein, múltó s öröknek vélt vonalain át nyilatkozik a világ. A lélek: egy forma – ha elmélyül, a világ is elmélyültnek tesz. Megengedi, hogy szeressék. Íme, a szépség egyik misztériuma: a fényesség, az igenlés. Hogyan is ne értenénk, hogy az ember, sírkövekkel és fogadalmi táblákkal tűzdelt történelméből, olykor megszállottként, tíz körömmel kapaszkodik az ilyesféle szépség látványába. Ebben a látványban a természet, a föld, a tárgyak, a hegy- és vízrajz igazságai tanúskodnak. Mint egy táj embernélküli életvágya és bölcsessége. Vagy épp ellenkezőleg? A bölcsesség itt találja testét? Itt fészkelőik be a tokjába legotthonosabban? „fát érez héjában a vessző / zöld sündiszó a búza bokra / kigyullad az aranyeső” (*Tavaszi*) „Figyeltelek, / mint őr a házfalat, / s a póznák közt feszülő estét. / A csigaházba bújt szavak / távoli eső-arcodat / piciny szemükkel / megkeresték” (*Őrségben*). A költői tisztánlátás mindig kettős visszaverődést feltételez. Fölfedezi, betetőzi a szépséget, azután lerombolja. Ugyanis a művész annyira szereti a világot, hogy folytatni akarja: állandóan újakezdeni. A történelem és a művészet közös lényege (ha bármiben is fedik egymást) a folytatás. A *kigyulladt aranyeső* tavasza, a *távoli eső-arc* – lebegés. Ugyanaz a köztesség, amelyről egy másik vers különös sivatagot mintáz: „sehol egy teremtett lélek. / Sehol egy lábnyom. / (...) Sehol a történet” (*Suvadás*).

Bizonyos historikus költők, a konvencionálisabbak, többnyire a tárgyuktól meghatva, azért beszélnek oly csodálatosan a történelemlől, mert nem jutnak el a kettős visszaverődés esztétikumáig. Vagy királyokról beszélnek, vagy a királyokat kárhóztató alattvalókról. Vagy a rajongásról, vagy az elemi düh-

ról. Vagy a meleg, lakályos mennyről, vagy a jeges, hóborította földről. Kovács István a teremtett világ teremtőjétől a teremtményig szemrevételez, s tovább: a teremtmény lelkében is. Az átmeneteken tapad meg figyelme. Megnézi, hős-e, hősietlen-e a lélek, mely, ha úgy adódik, nem rest se kultuszt, se rongyot csinálni eszméből, erőből, erkölcsből. Persze: a történelem lapjait és lapjairól írva, pláne szívügy gyanánt írva, szó a szóra: egy kicsit remények összecsapása is. A mondatok eresztékein akarva-akaratlan átszűrődik egy védőbeszédszerű tónus. Ugyan ki ne értené? Élni márpedig szeretünk. Ez az, ami tetszeni szokott. A védőbeszéd kevésbé kívánatos felhangja: „tehet-e bármit is az ember, ha ilyen jelenvalóan figyel az Isten?” (*Térelválasztás*)

Kovács István egyazon lendülettel érvel és kontrázik a remények vitájában. Az ő ege havon forgó ég, földje a tér töredéke. Az ő költészete, a rendeltetésére eszmélt ember lírája: véset. És csakugyan, észrevételeit mintha gravírozva rögzítené. Mindenesetre a *Vaskönnök*, *A csönd ideje*, *A krónikás karácsonya*, a *Vallomás*, az *Anyám utolsó húsvéte*, az *Összegzés* abban közös, hogy nagy emberség és szigorú szépség tör föl belőlük. A szerző nem éri be azzal, hogy csak racionális legyen, és nem kér az irracionális tiszta változatlanságából. Ellentétei a moralitás fényénél világosodnak meg.

Az erkölcs különös bizonyosság. Intései és parancsai egy darabig akadálytalanul törnek utat időközön át, mígnem valahol egyszer csak aláesnek. Tévedés volna azt gondolni, hogy akár a szimbólum, vagy a történelem síkján azt jelentené ez: a pusztaság ideje jön. Sajnálatos, avagy hozta Isten a többleterők korát, akár-hogyan is: nincs többé állapot, amelyben ne lenne tudás. Ami megtörtént, emlékeztet. Isten elé járulni helyes és üdvös, viszont a történelem elől képtelenség megszökni. Annyit mindig lehet mondani, hogy az ember megvilágosul. (Más kérdés, hogy mitől.) „formálja belülről az élet / hanggá a csöndet”.

Nos, igen: ez a szolidnak tetsző kis tézis távolabbra mutat, mint gondolnánk. A messzeségbe, amely mind térben, mind időben mély. S valami meg-megvillan a távolból. Arcok emelkednek lángok fölé. A fehér tüzek mítoszok hamvát szaporítják? Itt, egyazon partra vetetten él Prométheusz és az örület zsoldosai; egyazon parton, de a világért sem egyazon tűznél. Ha belenézünk a történelemben, ha Isten arcát keressük, vajon miféle lángok, Prométheusz vagy a zsoldosok tüze világít nekünk világot?

Becsületünk terhe, egyszer felelni kell. Bár az élet csönd is, benne ér véget, de hanggal kezdődik.

DÖBRENTEI KORNÉL
Áldott konokság

Érdem-dúsát szeretnék elmondani – az Írástudók áruulásának reneszánsza idején – egy középkorú, de nem közepes intellektusú magyar úrról, két gyermekes édesapáról, Papp Endréről, aki soha, semmiféle júdasságba nem keveredett. A Hitel irodalmi, művészeti, társadalmi folyóirat felelős szerkesztőjéről beszélek, a méltán neki ítelt Eötvös-sajtódíj fényében, olyan férfiúról, aki nemcsak ragyogást kap ettől a díjtól, hanem munkálkodása révén maga is visszafényesíti a kitüntetést.

Mit lehet szólni személyiségéről? Sokat. Egyebek közt, hogy tud, és mer felelősséget vállalni, nemcsak szerkesztőként. Magyaroként is. És még többet lehetne mondani, ha mi, jóval előtte járó nemzedékek tagjai, elementáris hatékonysággal képesek lettünk volna akadály-elgördítő vehemenciával vagy okossággal generációjának útját könnyebbé, tisztábbá tenni. (Lám, tán még utcaseprőnek sem voltunk, vagyunk jók.) A „sors, legalább nekik nyiss tért!” jegyében sem. De a körülmények – mily bestia szó, az önfelmentő elmaszatolásokra alkalmas – „összeesküvése” miatt, mely nem más, mint beletnyugvás a tehetetlenségbe, a szétesettség elfogadása, elviselése, nekünk nem sikerült. Nem akartuk volna eléggé? Egyszerűen nem voltunk képesek Papp Endre nemzedékének perspektivikus utat biztosítani. Márpedig egy korosztálynak meg kell szerveződnie, másként atomizálható, megosztható. Mi, buktatókkal, telepített aknákkal teli ösvényeket hagytunk örökül nekik! Így aztán mindent ugyanúgy végig kellett, kell járniuk, mint nekünk, ha csak nem a könnyebb ellenállás irányába sodródnak el. Akadnak bőven, akik igen. Ma ezeké a világ, ha talmi módon is. Ez volna a magyar idő? A történelmi? Mostanában, tán okunk van remélni, csak volt.

Endre a kemény rögvilágból jött; az a táj génjeibe véste, gondolataiba, jellemébe égette a magyarság vállalásának parancsolatát, a nemzet, a kultúránk iránti hűséget, a szívós kitartást, és e szörnyű, elanyagiasodott, júdás-képző korban ellenállt a kifizetődőbb szellemi ribanckodva viháncolásnak. Vélem, Papp Endre nem rontható meg, mert nem

pénzen méri a becsületet, sem a tartást. Nála a jellem-erő, a tehetség, és az intellektuális ráérző képesség – ritkaság ez minden korszakban – egybeesik, egymást erősíti. Írásaiból, szemléletéből, a hazájához, a családjához, a történelmi hagyományokhoz kötődéséből egyértelműen kiderül, nincsenek önazonossági zavarai. Szerencsére a sznobságtól is mentes, nem úgy, mint annyi zszurnaliszta, esszéista író, idegen zsoldban foglalkoztatott pályatársa. Értékektől súlyos batyuval érkezett, és nem lehúzó kolonccal. Gondoskodott erről Békéscsabán a gimnázium, Debrecenben a patinás egyetem, ahol magyartanári diplomát szerzett, és professzora, a mára már akadémikus Görömbei András vigyázó szeme. Papp Endre művelte az újságírást is a Hajdú-Bihari Naplónál, aztán a fővárosba kerülve következett a Napi Magyarország. Am igényessége tért követelt a sorstól, hogy az igazat mondja, ne csak a valódit. 1999-ben meghívtuk szerkesztőtársnak a Hitel folyóirathoz, melynek néhány évvel ezelőtti megújulásában tevékenyen részt vett, és meghatározó szerepet vállal ma is. Eközben 2002-ig a Szépirodalmi Figyelő nemzedéki periodika főszerkesztője volt. Megpróbálta már akkor generációja tehetségben tehetős részét ütőképes erővé szervezni. Áttekintette, rostálva, mustrálva mutatta fel, hogy igenis van utánpótlás. A magyarságát magától értőddően képviselő Papp Endrét a szabad liberálisok gerjesztette hecckampányok idején nemegyszer megbélyegezték. Gondolom sejthető, miféle jelzőkkel, ám ettől azért nem csuklott össze. Sőt, folytatja az integrálást felelős szerkesztőként azóta is, pótlandó, amit mi, elődök tán nem vettünk olyan komolyan, olykor önszobor-avatásunktól megrészegülve. Akkor inkább a vörösbor!

Törekvéseit híven tükrözik már címükben is beszédes, önálló munkái, így a *Megállni a megértésnél* (esszék, tanulmányok 2000), *Szemléletünk próbája* (esszék, tanulmányok 2007). Jelentős munkák, mert bennük a magyarsággal, de Európával is „kompatibilis” szemlélet jelentkezik. Jogosan értékelve, ahol kell új szemszögből közelítve az irodalomhoz, ezáltal a történelmi helyzetekhez. Ettől fontos, tényleg hézagpótló az általa szerkesztett *Névjegy* című kétkötetes antológiai összeállítása. Feltérképezi benne az új nemzedékek elhivatottjait, akik márciusi hevülettel, még ha lelkesültségüket olykor fanyar iróniába, látszólagos részvétlenségbe rejtik is, ugyanakkor bizonyítják, igenis gazdagok vagyunk.

Elhangzott a báró Eötvös József-sajtódíj átadásán

Mindez önbizalmat és hitet ad. Nem meglepő tehát, hogy Endre szerkesztette a Hítel huszadik évfordulójára kiadott izgalmas válogatást, micsoda szellemi, történelmi Feszty-körkép! Sugallatos a címe is: *A visszaszerzés reménye*. Tudom, ezért a reményért dolgozik, ez a hit élte.

Bor és Halünnep volt e kitüntetés átadásának rendelt ideje. Bibliikus üzenete van Jézus által, akit keresztre feszítettek. Mert erkölcsileg minőségi válto-

zást akart előidézni az emberek, emberiség életében. A Papp Endréket nem kéne, mert ők is erre törekednek, ezért keresztre küldeni. Ő, és a hozzá hasonlók – ha kevesen is –, de kitartón képviselik a magyar szellemi folytonosságot. Üzenetük egyértelmű: személyünkben ugyan meghalhatunk, ám mint nép, mint közös emlékezet, nem pusztulunk ki! Csak azért sem!

Isten tartsa meg, erősítse a konokságot Papp Endre!

BUCZ HUNOR

Makacs csárdás

A Csárdás obstiné Liszt-mű hallgatása közben

*Seregek kolomppal
Utak feketednek
Papiros betakar
Bugyra törvényeknek*

*Hová takarodjon
Ennyi ágrólszakadt
Gubbaszthat a rongyon
Huzatban föld alatt*

*Nem úgy hívják: szegény
Neve: hajléktalan
Ördögök szekerén
Országnyi hontalan*

*A kényszer-öregék
Munka nélkül tengők
Minden elesettek
El-kiterelendők*

*Népség élhetetlen
Gúnyban fogantatott
Tanulnak hát ingyen
Kellő alázatot*

*Mind a megvetettek
Kiszikkadt mellekkel
Jönnek ijesztőknek
Éhes gyermekekkel*

*Végestelen jönnek
Zacsókkal vonulnak
Reklámos jövőnek
Hólapátolónak*

*Fixált kamat balsors
Biztos gyógyszerelés
Lassú pánik vagy gyors
Halálos kezelés*

*Mérgezett kút járvány
Tarkón lövés inség
Génkezelt takarmány
Hurok kötél kis szék*

*Választhat kínálhat
A magyarnak ez kell
Láthatatlan tájat
Megtölthet kereszttel*

CS. KOVÁCS MÁRTA
Kétszólamú

Ha kilenc és tíz között ígérte, akkor csak tíz után jön értem.

Megszoktam. Minden fontosabb neki, mint én.

Mindegy, ráérünk. Ha náluk vagyok, úgylis csak hallgat. Hadd beszéljen az öregasszony. Ő meg főzi az ebédet.

Én már nem főzök, nincs kire. Csináltam eleget. Férj, gyerek, meg a Mami, őt is fölhoztuk Pestre. Az egész az én nyakamban. Persze, hogy mindig kórházban kötöttem ki. Ott aztán altattak, hetekig. Az a legegyszerűbb.

Közben az elvtársak kölykeit tanítottam. Könyvtárat csináltam nekik, no hiszen. Azóta biztos szét-hordták. Volt időm kiismerni őket. A gyerekek még hagyján, de a belügyes szülők... mindig féltem tőlük.

Egyedül maradtam. Még hogy barátok? Árulók. Eleinte jöttek. Most már felém se néz senki. Ez jár az özvegyeknek.

Szemüveg, kulcs... itt ne felejtsem.

Rámege az egész vasárnapja a főzésre. Na persze, a férfiak elvárják. Hiába mondom neki, hogy ne csinálja. És ne bízson senkiben. Csak azért, mert a férje? Attól még idegen. Sose tudhatja az ember, kiben mi lakik.

Nem szereti hallani. Az apját is istenítette. Nem tud semmit a világról. Azt hiszi, hálás lesz neki valaki?

Nem sütök már, minek a sütemény, úgyse értékeli senki.

Hol a meleg mellényem? Itt volt. Most nincs. Tessék, mindig mondom, bejár ide valaki.

Beköltözött a házba valami Balogh. Így hívták azt a házmestert is, még amikor az Egyetem utcában laktunk. Besúgó volt, mint ez a Vincze a szomszéd-ban. Na, annak a házmesternek a pereputtya lehet ez a Balogh. Utánam jöttek.

Most mondaná, hogy hány Balogh van Budapesten. Meg hogy ötven év telt el. Ugyan már. Semmi nem véletlen.

Ha elkezdek valamit, rögtön jön az orvossal. Meg hogy beszédtem-e a gyógyszerert. Nem kell.

Tudom én, így jár, aki tisztán lát. Gyógyszert neki, hogy elhallgasson.

Ne mondjam az igazságot. Túrjem szó nélkül, hogy bejárnak a lakásomba.

Ő nem ismeri ezeket. Szerencsére. Mert mi megvédtük. Eldöntöttük az apjával. Még a születése előtt, és be is tartottuk.

Hallgattunk. Mint a sír.

Mindenről, ami előtte volt. Istenről is, az nehezen ment. A Mami sehogy se értette. Az apja történetét is csak '89-ben mertük elmondani. Hogy előttünk azé a vérbíróé volt a lakás, arra maga jött rá valahogy.

Most meg tessék. Nem akar hallani semmit. Pedig elmondanám. Az elejétől a végéig. Ha hazajönne, és itt maradna egy-két éjszakára beszélgetni. Megtehetné, gyereke sincs, nem köti semmi.

Bezzeg ezek itt vannak. Ugyanúgy, mint régen. Tudom, mire megy ki. A lakás kell nekik. Naná, 120 négyzetméter, az Új Lipótvárosban.

Nem volt elég a tanya, meg a ház, meg az életünk. Senki nem segít visszaszerezni. Legalább a házat.

Mindenki mindent elfelejtett. Én nem.

Hányszor könyörögtem, hogy vigyen haza a falumba, a sírkereszt miatt. Mindig csak majd. Az öcsém, na, az is levizsgázott. Mit ugrálok, nem is ismertem a nagyapámat. Attól még? Megdőlt a kereszt, helyre kellett rakni.

Jó sokba került. Azt is egyedül fizettem.

Az apámat a saját tanyájáról rugdosták ki a szerbek. Ezt nem lehet megbocsátani, nekem ne mondják. Még a templomban se.

Nem haragszom, és nem bántok senkit. Csak nem tudok megbocsátani. Nem is akarok.

Ez a lakás lett helyette. A kárpótlási jegyből. Most erre fáj a foguk. Járnak-kelnek, hogy összezavarjanak. Csak bírjam még egy darabig.

A szemüveg... az előbb a kezemben volt. Anélkül nem tudok elmenni.

A legnagyobb baj az, hogy butulok. A sok gyógyszer, meg az elektrosokk. Ahány kórház, annyi zárójelentés, annyi diagnózis. Itt van mind, a fiókban.

Most is egyszerű lenne, mi? Be a kórházba. Ha én nem leszek itt, ezek mindent elvesznek. Ő meg mindent odaad. Sose állt ki magáért.

Néha megsajnálom. Én aztán ismerem. Tudom, segíteni akar. Nem veszi észre, hogy nem kell. Én jól vagyok. Az se kell, hogy szeressenek. Harcolok. Már nem félek. De ő más. Vele baj lesz. Előbb-utóbb ráfarag. A Mami volt ilyen.

Megint vasárnap, megint a konyhában. Csupa él, csupa hegyes sarok, csupa nem. Nem ütközni, nem

bántani, nem cáfolni, nem haragudni, nem sértődni. Figyelni és közben másra gondolni, gyorsan, amíg lehet. Apára, ahogy tartja a sátrat a hirtelen jött homokvihárban, félmeztelenül. A bőre érdes lett, a pórusaiba evődtek a szemcsék. Abban az évben töltötték föl a hatalmas nádast, és eltűntek a békák.

Most odanézni, jelezni, hogy figyelek. Mosoly, bólintás, értem, te így látod. Anya, férfiak, tényleg ilyenek. Nem zavar, szeretem őket. Szeretek főzni is. Igen, emlékszem, mindig délután lett, mire elmosogattunk, de akkor is volt vasárnapi ebéd... Rendben, majd vigyázok. Nem, nem hiszem, hogy külön bankszámlát kellene nyitnom. Én itthon szeretek aludni, ez az otthonom. Ők a családom. Nem, nem várom, hogy hálásak legyenek. El tudom dönteni, hidd el. Kérlek, Anya. Senki nem akar bántani. Nyugodj meg, ők is szeretnek, csak néha nem tudnak válaszolni, amikor olyanokat mondasz... Tudom, te nem úgy gondoltad, nem tehetsz róla, nem is ezért mondtam, ne haragudj, ne, kérlek, ne....

A szeme most már egészen matt lett. Mintha tejet öntöttek volna a kékjébe, nem lehet mögé látni. Ha ránézel, visszalök, ha kinyitod, elnyel. A keze minden

deformált ujjpercét ismerem... valami köszvényféle, még ez is, nem elég a többi...

Besüt a nap, együtt vagyunk, ne félj, nincs semmi baj. A fotelból rálátsz a nagy fenyőre, nézd, megjöttek a cinkék, szedegetik a tobozból a magot. Mindjárt itt a tavasz.

Igen, elmúlt az idő. Szép lenne csak úgy velem múlni, nem beszélni, elfogadni, megnyugodni.

Hogy ne táncoljon borotvaélen a hallgatásunk. Ne nyíljon az örvények torka. Ne legyünk egymásnak vesszőfutás. Ne legyen mindig nem.

Könyörgöm, Anya. Csak egy kicsit legyünk csöndben, mint a fák.

Nem akar hallani. Pedig el kell mondani. Azt, hogy elveszik. Tőle is el fogják venni, tudom.

Skizoaffektív betegség? Ez az utolsó diagnózis. Ha én beteg vagyok, akkor mindenki az. Mehet az egész ország a pszichiátriára.

Mi a panaszom? Az, hogy már nem tudok verset mondani. Se énekelni.

Nevetett. Nincs ebben semmi nevetséges. „Vigyél haza. Most, azonnal.”

ACSAI ROLAND

Csillagok, fekete lyukak

Békalencsét gyűjtöttünk a kacsáknak –

Zöld csillagokként lebegtek a vízen,
Lábunk elé feszült tejútjuk.

Közöttük itt-ott fekete lyukak,
Kihunyot égitestek: az ebihalak pipáló szájai.

Ők nyelték el gyerekkorom.

A mezei tücsök

1.
Fűszállal piszkáltuk ki
Ezt a bikanyakú Orpheuszt

Arasznyi alvilágából.

2.
Befőttesüvegbe tettük,
Mintha ciripelését akartuk

Volna eltenni télire.

SZEMADÁM GYÖRGY

Három, illetve négy megálló villamoson

Családi körülményeim az utóbbi években úgy alakultak, hogy lakhelyemtől – a Nyugati tértől – a Mechwart térig, majd onnan vissza, egyre többször kell villamosoznom. Soha nem hittem volna, hogy e három – a Margit híd átadása óta négy – megállót megtéve, milyen érdekes megfigyelésekre tehetek szert. Az alábbiakban ezekből adok közre néhányat.

Kezdjük az elején! Mondjuk a Nyugati aluljárónál, ahol a Hírlapboltban először is megveszem az aznapi újságot. Amikor hónom alatt az újsággal kijövök, a már jól ismert kép fogad.

A nyilvános WC – ahová férfiembernek bemenni nem veszélytelen vállalkozás – és a közvetlenül mellette nyíló borozó előtt most is ott ül a székén az a naphosszat itt strázsáló idős nő, akinek állandó jelenléte némiképp zavarba ejt. Olyan, mint aki meg van bízva valaminek vagy valakinek a megfigyelésével. Vagy csak nézelődik? De akkor miért nem olyan helyre ül, ahonnan belátni az egész aluljárót?

Néhány méterre tőle elképesztő állapotban lévő, valaha volt emberi lények lézengenek, s bár mostanság már nem lehet otthonos hálószobává varázsolni az aluljárót hullámpapírokkal, matracokkal, ilyen-olyan takarókkal, s az ágyhoz tartozó, éjjeliszekrényként funkcionáló, tömött nejlonzacsókkkal, meg a túléléshez szükséges műanyag palackokkal, de azt továbbra sem vonhatja kétségbe senki, hogy mindenkinek joga van valahol megpihenni. Ha pedig netán a puszta kövezeten is el tud aludni valaki – legyen az a Sziget Fesztiválra, vagy onnan jövő hátizsákos fiatal, az előző napról itt maradt részeg, vagy a hajléktalanok csoportjai –, az nem számít rendzavarásnak, mert nem „életvitel-szerűen” teszik ezt. Vagy mégis? Mert a hajléktalanoknak már saját helyük is van, amelyet bátran védelmeznek a betolakodó konkurenciától, de a „corpus delicti” – az ágynemű – hiányzik, így az „életvitel-szerűség” nem bizonyítható.

Az ébredezőik között kézzől kézre jár az a két-háromszáz forintos kannás bor, amelyet az aluljáróban üzemelő kocsmá árul, s amelyet nem lehet eléggé dicsérni amiatt, hogy már hajnali ötkor kinyit, így szolgálva napközikeként a hajléktalanokat. A műanyag flakonokat emelgetők közül néhányan – akik szem-

látomást túlbecsülték állóképességüket – ordítózni kezdenek. Különösen kitűnik közülük egy nőnemű egyed, akinek érthetetlen (talán jobb is így!) rikácsolását ettől kezdve órákig lehet majd hallani.

Ahogy átvágok az aluljárón, ott látom a már látásból ismert prostituáltak némelyikét: a kiskorút, a cingárt, a magasat, a kövéret, vagy a fogatlant. Férfi legyen a talpán, aki megkívánja bármelyiküket is. Márpedig mehet az üzlet, mert akár éjszaka ket-tőkor, akár hajnali ötkor jár erre az ember, mindig ott „dolgozik” valamelyikük. Mellesleg: e tevékenységre vonatkoztatva ezt az idézőjelbe tett kifejezést egészen a közelmúltig nem igazán találtam helytállónak. De amióta az utóbbi időben illik e nőket „szexmunkásokként” megnevezni, s értesültem arról is, hogy van köztük olyan, aki ügyfelének számlát tud adni az elvégzett munkáról (de szeretnék látni egyszer egy ilyen számlát!), kénytelen vagyok elfogadni ezt a megfogalmazást éppúgy, mint annyi minden mást, amit életemben eddig elképzelhetetlennek gondoltam.

A prostituáltak futtatói – vagy felügyelői – náluk jóval kevésbé öntudatosak, s szemérmesen a háttérbe húzódnak. Egyébként láttam már köztük olyan nagyszerű apát, vagy egyéb hozzátartozót is, aki éppen a „dolgozó” nő babakocsiját tologatta.

Aztán persze itt vannak az úgynevezett „megélhetési bűnözők” (a kifejezésért társadalmunk nem elhanyagolható rétege lehet hálás Kuncze Gábornak), akik többféle nációt képviselnek, s olyan hivalkodóan őrzik revírjüket, mint az énekes madarak hímjei, amelyek naphosszat hallatják hangjukat, hogy tudtára adják a konkurenciának: semmi keresnivalója nincs itt. Nem kell hozzá különösebb emberismeret, hogy tudjuk: kik ezek. De az aluljáróban strázsáló két – néha három –, rikító – zöld láthatósági mellénybe öltözött rendőrnek szemlátomást nincs ellenük semmi kifogása. Beérik azzal, hogy az úgynevezett „rendőri jelenléte” demonstrálják, amiben semmi hiba nincs, mert egyenruhájuk hibátlan, s ha rágyújtanak, azt is fegyelmezetten, a kőrútra vezető lépcsők alatt teszik, ha pedig valaki szóba elegyedik velük, akkor annak udvariasan válaszolnak. Néha egy-egy nőt is látok közöttük, s ilyenkor elgondolkodom azon, hogy vajon a 2006. október 23-i kéjmármoros lövöldözésben, ütlegetésben és emberkínzásokban is ott lehettek-e. A magas, vékony, sárgára festett hajú, aki mindig cigarettázik, meg a másik, barnahajú, kerekarcú, talán nem, de a harmadik, a merev, feke-

tére festett hajú néemberből kinézem, hogy ott volt. Ha meglátom, messzire elkerülöm.

Egyszóval: a rendőrök szemszögéből nézve, itt minden rendben van. Azonban ne higgyük, hogy rendőreink teljesen passzívok, mert a saját szememmel láttam, hogy egy későn ébredő hajléktalannal összecsomagoltatták az ágyneműjét, s az általa szétdobált szemetet összeszedették és kidobatták vele. Ámulva néztem bátor tevékenységüket, melyet nyilván súlyosan megbélyegeztek volna a hajléktalanok ilyen-olyan jogvédői, akik nyilvánvalóan elégedettek a fennálló helyzettel, mert néha itt még egyúttal vásos bulikat is rendeznek a hajléktalanokkal (ilyenkor elképesztő szeméttömeg marad a nyomukban), mintegy azt sugallva, hogy ésszerű lenne mindenki-nek megtanulnia, hogyan lehet az utcán élni. Ők azok, akik nemrégiben teleragasztották az aluljárót olyan feliratokkal, mint például: „Nézz körül, ez az én napalim!”, „Nem vagyok utcabútor.”, „Ha nem nézel rám, attól még itt vagyok”.

Olvasva ezeket az ízléses, öntapadós fóliára nyomtatott feliratokat, egyre inkább erősödik bennem az a benyomás, hogy a ragasztgató emberek természetesnek és elfogadhatónak tartják az itt kialakult – szerintem teljesen elfogadhatatlan – állapotokat. Ennél azonban még sokkal jobban irritál, hogy felirataikban mintha valami burkolt szemrehányásféle is rejlene, amely nekem szól, ahelyett, hogy bizonyos hivatalok lelkiismeretét (persze tudom: azoknak nincs ilyen) piszkálgatnák.

De ott van egy olyan, nemrég megjelent, hatalmas felirat is, amely még most is dühbe tud hozni, annak ellenére, hogy idestova tizenkilencedik éve lakom itt, ami éppen elegendő ahhoz, hogy az ember immunnissá váljon a Nyugati aluljáró és környezetének infernális állapotai iránt. A felirat így szól:

„Fogadjuk örökbe a Nyugati aluljárót!”

És vajon miért? Nincs gazdája ennek a területnek? Senki nem felel azért, ami itt történik? S ha már nem tudnak úrrá lenni az itteni állapotokon, vajon miért gondolják úgy, hogy hajlandó lennék velük megosztani némi pénzmag fejében ezt a felelősséget? A pénzt persze nekem kellene befizetnem valahová, hogy onnan aztán annak útja számomra követhetetlen legyen. Néha arra gondolok, hogy a hatalmas felirat valami olyan lelkes debilt akar mozgósítani, aki még pénzt is képes adni azért, hogy csendestárs lehessen a prostitúció felvirágztatásában, továbbá a koldusmaffiák és a bűnözés olajozott működtetésében.

Akkor már inkább az aluljáróban cincogó vagy harsogó zenészek támogatását választom, akik tiszteletreméltó kitartással állják a sarat ebben az amúgy tökéletesen művészetellenes közegben. A leggyakoribb fellépők a szóló hegedűsök, akik közt a felismerhetetlen melódiák zavaros intonálásától az ismertebb nóták előadói, a mindig nagyon népszerű Székely himnusz felelevenítőin (és átdolgozóin) át egészen a Brahmsot játszó virtuózokig, mindenféle zenész előfordul. Néhány éve még voltak indián zenészek is, akik dél-amerikai dallamokat játszottak észak-amerikai indiánok tolldíszében. Nem voltak zavaróak, mert legalább nevetni lehetett rajtuk. Ami viszont nagyon idegesítő, az a hittérítők (van köztük ázsiai is) kierősített gajdolása, amit mindig néhány tucat ember hallgat. Többségük nem megváltásra váró hívő, hanem zsebtolvaj.

Aztán az ember még ilyen-olyan aláírásgyűjtőkbe és szórólap-osztogatókba is belebotlik.

Utóbbiak esetében mindig feltolul bennem a kérdés, hogy vajon mi az etikusabb eljárás: elfogadni a szórólapot és azonmód kidobni egy szemetesládába, vagy el sem venni azt? Az első mellett a szociális érzékenység szól, mely szerint a szórólap osztogatónak ez a megélhetése, míg a másik mellett az a tény, hogy ezek a csak elenyésző kevesek által átolvasott, színes papírfecnik hihetetlen költségbe kerülnek. Ha összeadnám a grafikai tervezők és a nyomdák honoráriumát, már az nyilvánvalóvá tenné, hogy teljesen értelmetlen ez a reklámtevékenység, és akkor még nem szóltam az ezzel együttjáró szeméttömegről, s ami számomra a legfájdalmasabb: a papírkészítéshez kivágott erdők hektárjairól.

Én, ezekre az erdőkre gondolva, soha senkitől nem veszek át szórólapot, bár nincs semmiféle illúzióm arról, hogy ettől kinyomtatóiknak megálljt tudnék parancsolni, de legalább úgy érzem, hogy nem voltam tettestársuk, mint ahogy a Nyugati aluljáró gazdáinak sem akarok a tettestársam lenni.

Aztán itt vannak még a koldusok. Egyikük az „Éhes vagyok!” feliratot lógatta a nyakába, ami feleségemet annyira megindította, hogy vett neki a pékségben egy szép nagy túrós táskát, ám amikor ezt át akarta adni az éhezőnek, az szinte megvetően ezt mondta:

„Nem kérem.”

S ugyanígy járt vele egy fiatal házaspár is, akik banánnal próbálták kényeztetni az embert, aki szemlátomást csak készpénzt volt hajlandó elfogadni.

Feleségem és én azóta senkinek semmit nem adunk, s bármilyen szívtelenségnek is tűnhet ez, úgy döntöttünk, hogy nem vagyunk hajlandók támogatni egy olyan koldusmaffiát, amelyről az alábbiakban még szólok.

Mindemellett az aluljáróban állítólag mindent látó kamerák működnek, és az utóbbi időben dohányozni is szigorúan tilos, a felfelé vezető lépcsők alatti csikkek tömege pedig arról árulkodik, hogy törvénytisztelő emberek az erre járók.

Már a lépcsőkön felfelé haladva – különösen télen – az embernek erősen a lába alá kell néznie, mert a járólapok egy része csapda, éppúgy, mint a Nyugati tér megrepedezett, imitt-amott darabokra tört burkolata. Innen nyílik ugyanis a Kaisers szupermarket raktárának bejárata, s a szállító kamionok mit is tehetnének mást, hát itt várakoznak hajnalonként, és súlyuknál fogva természetesen széttörik a burkolatot.

Érdekes, hogy vannak valakik, akik küzdenek ellenük. Néha láncot feszítenek ki, most pedig legújabbban nehéz, beton virágosládákat tesznek ki gátként, amelyeket a még náluk is erősebb ellenfelek odébb húznak, s ettől a burkolat még jobban össze-töredezik.

Egyébként a terület a három áldozatot felmutató West Balkán szórakozóhely mellett van.

Jobb kéz felől pedig ott meredezik a valamikor volt forgó óra fém csontváza, és azok a rozsdamentes acélból készült hengerek, amelyek az ántivilágban úgynevezett „csobogók” voltak, aztán évtizedekig alkalmi hirdetőablakként funkcionáltak, mert az emberek teleragasztották ezeket a hirdetéseikkel. Igazuk volt, mert egyedül erre lehetett őket használni. A közterület felügyeletnek azonban néha eszébe jutott, hogy szívós munkával lekapartassa e hirdetményeket. Nemrég pedig csoda történt. A csobogókat felújították, de még az éppen a szétesés határán álló forgó órát is megjavították. Igaz, hogy most a hőmérsékletet egyáltalán nem, az időt pedig csak ritkán mutatja, mert el van foglalva a Samsung reklámozásával.

Ennyit tehát arról a térről, ami Magyarország fővárosának szívében, az Eiffel-iroda által tervezett, gyönyörű Nyugati pályaudvarral szemben van.

Ezután az ember átsétál a Buda felé tartó villamos megállójába, ahol újabb és újabb kalandok részese lehet. Például – ha szerencséje van – láthat egy nagytermetű, bajszos férfit, aki egy fehér patkányt sétál-

tat karjain és vállain. Mindig van valami naiv ember – többnyire fiatal állatbarát nő –, akit meg tud szólítani, s talán az állat élelmezésére hivatkozva le tud tarhálni. Kreativitását becsülni is tudnám, ha nem lenne a kelleténél egy kissé rámenősebb. Egyébként néha társa is van: egy nála fiatalabb és jóval kisebb termetű fiatalember, aki minden ürügyet és fehér patkányt nélkülözve kéreget.

De néha előfordul itt egy olyan – kicsit elkoszódott – fiatalember is, aki szerzett magának valahol egy mankót, s erre támaszkodva biceg koldulni. Szakmáját nem veszi túl komolyan, mert gyakran látni mankó nélkül járnit, s még gyakrabban részegen heverni, vagy aludni a villamosmegálló fém üléseinek egyikén.

Aztán megérkezik a villamos – a szűk, kakasüléses Combino –, amelynek belsejébe a fiatalok hátizsákjaitól csak nagy nehézségek árán lehet bejutni, ám ahol néha még ülőhely is található. Amikor az ember elfoglalja a helyét, akkor már kezdődik is a hangjáték, amelynek háttérzenéjét az MP3 lejátszók tuc-tuc-tuca adja, míg közben élvezhetjük a mobiltelefonálók „való világ show”-ját. Főleg a hölgyek azok, akik mobiltelefonjukra tapadva hajlamosak megfedkezni környezetükről, s több megállón keresztül képesek emelt hangon beszélni olyasmiről, ami igazából csak két emberre tartozna. Gyakorisági sorrendbe téve a témákat, a következőkről lehet hallani: hol vagyok, mikor érek oda, mit vásároltam, hol, hogyan, mennyiért és miért, mi történt tegnap, mit tervezek mára és holnapra, hol, hogyan és kivel, mi történt a gyerekekkel, az unokákkal, mikor megyek hozzájuk, illetve mikor jönnek ők hozzám, munkatárssal, illetve ügyfelekkel való tárgyalás során mire kell figyelni, mi mennyi, mi igen és mi nem. Továbbá: baráttal, barátnővel, szeretővel való enyelgés, illetve az enyelgésről szóló beszámoló egy másik barátnak vagy barátnőnek.

Megvallom ez utóbbi – sajnálatosan ritka – műfaj annyira izgalmas tud lenni a hallgató számára, hogy állítom: van olyan ember, aki akár két megállóval is többet utazik, hogy megtudja a végkifejletet.

A stílus számomra néha meglepő. Például egy fiatal lány egy másik fiatal lánynak (mert hallom, ahogy kihallatszik a visítózs hangja) ezt mondja a telefonba:

„B...meg, ez a kib...tt villamos most még itt a Margit hídon töketlenkedik. Mondd meg annak a f...nak, hogy egy kicsit kések.”

És a jól öltözött, csinos, vállán tetoválást, kezén színes karmokat, arcában fémdarabokat viselő fiatal lány közben minden indulat nélkül, kedvesen mosolyogva néz a semmibe.

Az a benyomásom, hogy az utóbbi időben eluralkodott rajtunk valami olyan gátlástalanság, amelyet régebben szégyentelenségként bélyegeztek volna meg felmenőink. De nemcsak a verbalitásban, hanem egyéb megnyilvánulásokban is, amelyek között – okkal, ok nélkül – számon tartom a villamoson való evést és ivást is, ami főleg a fiatalabb korosztályra jellemző. Úgy tűnik, hogy – tekintet nélkül év- és napszakra – nem száll föl villamosra olyan fiatal hölgy, akinek kezében, retiküljében, vagy hátizsákjában ne lötyögne egy „mentes” vagy „bubis” vízzel teli pillepalack, de láttam már köztük békésen kávézó, szendvicset, hamburgert vagy süteményt faló egyedet is. Érdekes, hogy a fiatal férfiak között kevesebb ilyen van.

A Jászai Mari téri megálló következik, ami arról ismerszik meg, hogy a villamosra várakozókat az ott álldogáló árusok többnyire hímzett terítőekkel, bőrkesztyűkkel vagy övekkel próbálják meg elkápráztatni. A felhozatal ismeretében valószínűsíthető, hogy egy román maffia állhat mögöttük. Erősítheti gyanúunkat az a földbe simuló, arctalan, sötét esőkabátba és ugyanilyen színű kendőbe burkolt női koldus is, aki a koldulás balkáni hagyományait próbálja nálunk meghonosítani.

Aztán átzötyögünk a hosszú éveken át reménytelenül leromboltnak, majd később félkésznek tűnő Margit hídon, amelynek pesti hídfőjénél még a közelmúltban látható volt egy nagy tábla, amelyen az állt, hogy a rekonstrukció 2011. június elsejére készül el. Megjegyzem: a budai hídfőnél fehér festékekkel szemérmesen lefestették ezt az időpontot.

Néha az ember már arra gondolt, hogy a szétvert hidat talán nem is tudják helyreállítani azok a bukósisakba és láthatósági mellénybe öltözött emberek, akik szemlátomást unatkozva sétálgatnak a romok között.

Aztán végre elkészült a híd. Hurrá!

Valóban szép, csak miután tervezői nyilván az eredeti látványt akarták újra létrehozni, van benne némi anakronizmus, sőt megmosolyogni való furcsaság is. Elsőként – az obeliszkok és lámpaoszlopok mellett azok a kő mellvédek mögött ágaskodó kőgombócok tűnnek fel az embernek, amelyeknek a tetején egy-egy ferde kereszt ágaskodik. Mik ezek? – kérdeztem magamtól. Aztán rá kellett jönnöm,

hogy ezek a csak alulról – a Dunáról – látható magyar koronás címerek tetején lévő Szent Korona ferde keresztjét próbálják imitálni, s emellett, hogy meglehetősen sérülékenynek tűnnek, meglehetősen komikusnak hatnak így, a hídról nézve. Az is – mondjuk úgy: – meglehetősen furcsa, hogy milyen túlkínálat mutatkozik magyar címerből és Szent Koronából. Ha jól számoltam, akkor címerből húsz van, Szent Koronából – vagy legalábbis olyasmiből, ami ezt próbálja megformálni kőből vagy fémből – pedig összesen huszonöt. Ebből húsz a már említett címerek tetején látható, négy fémből készült darab egy-egy lámpaoszlop tetején lévő, gömb alakú világítótestet fed afféle lámpaernyőként, egy kópárnára helyezett hatalmas kőkorona pedig a Margit-sziget bejáratával szemben látható. Utóbbinak egyébként sem arányai, sem részletei nem emlékeztetnek a Szent Koronára, csak a tetején látható ferde kereszt motívuma utal rá. Szó, ami szó: aki tudja, hogy mit jelentett – és mit jelent – a magyarság számára a Parlamentben őrzött Szent Korona, annak ez az ügyetlen mű együttes már-már blaszfémikusnak tűnhet. Áthaladva a Margit hídon, mindig arra gondolok, hogy kevesebb több lett volna.

Közben túl vagyunk már a Margit-sziget bejáratánál lévő villamosmegálló előtt újonnan kialakított éles kanyaron, ami a felkészületlen utasokat egymásra hajítja, s közben eszébe jut az embernek az is, hogy szórén-szálán eltűnt innen az aluljáró, s helyette jelzőlámpával védett gyalogátkelő van, ami nyilvánvalóan költségtakarékosabb megoldás (pl. nem kell a mozgáskorlátozottak akadálymentesítését megoldani), s egyben kuriózum is, mert egy híd közepén nem szokott ilyesmi lenni. Az, hogy ez a megoldás újabb forgalmi dugókat fog generálni, az a mai, budapesti közlekedési viszonyok közt már nem oszt, nem szoroz – gondolhatták a tervezők.

A Margit híd budai megállójában szállnak le a villamosról azok a hatalmas batyukkal és kerek tasakkal felszerelt „üzletasszonyok” is, akik eddig a villamos jelentős részét elfoglalták, s akik a jó üzlet reményében tudják árujukat innen valahová eljuttatni.

Aztán jönnek az ellenőrök. Többnyire négyen-ötven vannak, s az ember – még ha van is villamosjegye – nem tud úgy rájuk nézni, hogy a gyomra össze ne ránduljon. Ez persze korral jár, mert aki már megért ebben az országban legalább fél évszázadnyi időt, annak minden hatósági – vagy annak tűnő – fellépés megfélemlítő.

Ám – csodák csodájára – vannak olyan jegy nélküli emberek is, akik a legteljesebb derúvel fogadják az ellenőröket. Soha nem felejttem el például azt a foghíjas, ötven körüli férfit, aki éppen dobozos sört ivott, amikor az ellenőrök lecsaptak rá, s ő harsányan röhögve közölte, hogy jegye ugyan nincs, de szeretné, ha őt ebben az euforikus állapotában senki nem zaklatná. És – láss csodát – az ellenőrök békésen odébb mentek. Éppen úgy, mint amikor két nagydarab cigány férfinak a jegyét próbálták elkérni, akik közölték, hogy munkát keresni jöttek Budapestre, s ebben senki nem akadályozhatja meg őket ilyen-olyan jegyek számonkérésével. A máskor oly szigorú ellenőrök a „pozitív diszkriminációt” választották, és szó nélkül továbbsomfordáltak.

De – becsületükre legyen mondván – azt a szerencsétlen elmebetegét is el szokták kerülni, aki rendre errefelé utazik. Ő egy ötven körüli, szakállas, hosszú hajú férfi, aki a nyakában mindenféle láncokat, felső testén pedig legalább öt-hat réteg kabátot és inget hord – nyilván az egész ruhatárát. Akik még nem ismerik, azok joggal rémülnek meg tőle, mert időről időre felugrál ülőhelyéről, és az ablakokhoz rohan, máskor meg hangosan kántálja érthetetlen monológjait. Amúgy teljesen ártalmatlan, de mi tagadás, ijesztő látványt nyújt. Néha arra gondolok, hogy ha az egészségügy liberális kártevői nem záratták volna be az úgynevezett „Lipótmézőt”, akkor most ez az ember talán éppen ott festene, vagy szobrokat formálna. Külseje ugyanis egy valaha volt képzőművészt sejtet.

Aztán itt szokott utazgatni a világ legbüdösebb embere: egy zömök, harmincvalahány éves, szőkés hajú, alvó, és álmában is vakaródzó férfi, aki gyakorlatilag képes kiüríteni a villamos tíz-tizenöt négyzetméternyi területét. Az újonnan felszállók boldogan csapnak le a megürült helyekre, ám nem kell hozzá két perc, hogy rájöjjenek: örömük korai volt. Konkuralni vele csak egy még büdösebb, kövér, vastagon öltözött, mosolygós nő képes, aki odajön az emberhez, mondván: szeretné a helyedet elfoglalni. A kérés elsöre abszurdnak tűnik, ám most már egy fél perc is elég ahhoz, hogy belássa az ember: kénytelen teljesíteni a kérést.

Előfordulnak azonban egészen szürreális esetek is. Egyszer egy félig üres villamoson utaztam, amikor a Margit híd pesti megállójánál felszállt egy asszony, s felszólította az első ülést elfoglaló fiatal embert, hogy adja át neki a helyét, mert fáj a lába. A fiatalember felhívta a figyelmét arra, hogy körül-

lötte legalább három hely üres, mire az asszony a következőket kérdezte tőle:

– Te cigány vagy? Vagy arab? Hány éves vagy? Vannak gyerekeid?

Miután a fiatalember az egyik kérdésre sem válaszolt, ám a következő megállónál leszállt, egy olyan szóáradat zúdult rá, amelynek még a leginkább nyomdafestéket eltűrő fordulata is így hangzott – mintegy végszóként:

– A rák egye ki a szívedet!

De szót kell ejtenem végül a villamosok valódi főszereplőiről, a koldusokról is.

Tizenhat-tizenhét éves lehettem, amikor először láttam színpadon Bertolt Brecht *Koldusoperáját*, s akkor még azt hittem, hogy a jól üzemelő koldusmaffia a szerző fantáziájának leleménye, aminek akkoriban nagy elismeréssel adóztam. Ma már – mióta lépten-nyomon látom, hogy ez nem más, mint maga a póre valóság, a naturalizmus – jóval kevésbé lelkesedem a Kolduskirályért, Penge Mackieért és Kocsma Jennyért, s mindig ámulva nézem az ártatlan lelkeket, akik pénzzel jutalmaznak egy-egy primitív koldusoperai produkciót. Megfigyeltem, hogy leginkább a fiatalabb nők nyúlnak a tárcájukba, akiknek nyilván fogalmuk sincs arról a koldusmaffiáról, amelyet adományaikkal éppen ők támogatnak. Tudják-e, hogy a koldusok – éppúgy, mint a korábban említett „szexmunkások” – komoly summát fizetnek „munkaadóiknak”, akik ebből a részesedésből meglehetősen jól élnek? Jó tudni azt is, hogy a stricheléshez kiválasztott helyért éppúgy fizet minden egyes „szexmunkás”, mint a hajléktalan azért a zugért, ahol lepihenhet, s ahogy a „szexmunkások” sem zavarhatják egymás köreit, úgy a koldusok is szervezeten működnek. Aki ezt nem hiszi, csak gondolkozzon el azon, hogy miért nem látott még egy villamoson egyszerre két koldust, s hogy vajon miért nincs ott soha egyikük sem, amikor jönnek az ellenőrök.

A legártatlanabb tarhálóknak a Fedél Nélkül című újságot árulók tűnnek, de köztük is van olyan, aki az összegyűrt újságfecnit az ember orra alá tolva, elviselhetetlen közelségből árasztja a bűzt, aminek persze tudatában is van, s stratégiája mindössze azon alapul, hogy némi pénz fejében hajlandó eltávolodni az embertől.

Viszonylag új szereplő ebben a kompániában egy ugyancsak ezt az újságot áruló, harminc év körüli nő, aki mögött a válltáskájához kötözött póráz-féle

végén egy nagy fekete kutya kullog. A nő szemlátómást nem hajléktalan, viszont tolakodóbb, sőt arrogánsabb azoknál. Nem ritka eset, hogy ha megszólít valakit, s arra hallgatás a válasz, akkor ezt mondja:

– Mi van? Elvesztette a nyelvét?

Egyszer megkérdeztem tőle, hogy ha már nyilvánvalóan az emberek szolidaritását próbálja elnyerni, akkor ő miért nem vállal szolidaritást azzal, hogy betartja az előírást, miszerint kutyát csak szájkosárral lehet villamosra felvinni. Erre megvetően rám nézett, és csak ennyit mondott:

– Ezen a kutyán soha nem lesz szájkosár.

De fellép még ebben a mozgó mutatványosbódében néma, műtetre gyűjtő, „sérült”, szemüveges kisfiú és kerekesszékes árva is. Mindezt a nyakukban hordott feliratokból tudhatjuk meg, amely feliratok némelyike szánalmas ákombákomokból áll, míg a másik gyanúsán elegáns tipográfiával dicsekedhet.

A benyugtatózott gyereket cipelő, és kántálva kolduló asszony, vagy az arcán borzalmasan gusztustalan, szőrös kinövést viselő férfi azt a stratégiát követi, hogy megállnak kiszemelt áldozatuk előtt, s addig nem tángitanak, amíg egy-egy gyengébb tűrőképességű ember ki nem fizeti a „váltságdíjat”.

Az utóbbi hónapokban – szó szerint is – különös színfolttal bővült a felhozatal. Egy olyan tíz év körüli kisfiúval, akiről nem lehet megállapítani, hogy nagyon sötét bőrű cigány-e, vagy afrikai fekete, s miután néma gyereket alakít, még arra sincs esély, hogy beszéde alapján eldönthesse az ember. Egyik keze be van kötve, nyakába akasztva pedig egy gyanúsán szépen tipografált, számítógéppel készített feliratot hordozó, lefóliázott tábla látható, amelyből megtudhatjuk, hogy öt testvére van, édesapja műtétjére gyűjt, stb. Ha úgy véli, hogy az ember nem az általa elvárt figyelemmel fordul felé, akkor kezével megbökdösi az olvasó vagy az ablakon kibámuló utast.

Ezek az emberek szemlátómást „ki vannak találva”, s a maguk módján professzionális teljesítményt nyújtanak. Ám van köztük néhány amatőr is. Egy középkorú nő például még arra sem fordít gondot, hogy kellően rongyos, vagy legalább rosszul öltözött legyen, s amikor hangos kántálásával – „Balesetmentes utazást kívánok! Hajléktalan vagyok...stb. – végighalad az utasok közt, még arra sem hagy időt, hogy valaki megszánja.

A legellenszenvesebb tarháló azonban egy viszonylag jól öltözött, fiatal, alacsony, kövér nő, aki egy kicsit nyomoréknak álcázza magát, mert a fejét

ferdén tartja, s úgy tesz, mintha az egyik lába rövidebb lenne a másíknál. Ő azzal tűnik ki a többi tarháló közül, hogy hangosan minősíti is azt, akivel kontaktust létesít. Például:

– Látom, rossz napja van ma reggel, de azért ugye nem vágná földhöz, ha megszánna egy-két forinttal?

– Asszonyom! Ugyanekkora fiam van, mint az öné, nem tudna kisegíteni egy kis pénzzel?

Ugyanakkor a fő attrakció így hangzik:

– Tőled nem fogadok el pénzt, mert látom, hogy diák vagy.

Mellesleg: az utóbbi hetek tapasztalatai alapján örömmel közölhetem, hogy valami csodálatos kúrának köszönhetően szemlátómást kigyógyult testi nyavalyáiból, mert már egyik lába sem rövidebb és a feje sem ferde, de a tarhálást azért nem hagyta abba.

Szinte felüdülés a Mechwart térnél kiszabadulni a villamos mutatványosbódéjából, s megkönnyebbülten látom azt a szép cigánylányt, aki a megállóban virágot árul.

Hazafelé ugyanazok a jól ismert ellenőrök és koldusok fordulnak elő, mint idefelé jövet, csak egy újabb szórakoztató sporteseménnyel bővül a repertóár. A Margit híd megállónál ugyanis a gyalogátkelő, illetve az egykor volt aluljáró feljárója körülbelül nyolcvan méternyire van a csak néhány másodperc-re megálló villamos végétől, s itt lehet látni azokat a rövidtávfutókat, akik megpróbálják utolérni a velük egyszerre a megállóba érkező villamost. Idős nyugdíjasok is vannak a sportolók között. A villamoson utazókból néha kitör a káröröm. Hát még a villamos vezetője hogy élvezheti ezt a játékot, amikor a versenyző már-már elérné a szerelvény utolsó kocsiját, ám éppen az orra előtt sikerül becsapni az ajtót.

A Nyugati térnél – ahol leszállok – már csak néhány jól táplált, bőrkabátos üzletemberen kell átvágni magamat, akik kerekeken gördülő, tömött táskákat vonszolnak maguk után, s gyakorlatilag mindent árulnak az ágyneműtől kezdve a konyhakéseken át egészen a tartós elemekig. Semmi bajom nem lenne velük, ha nem látnám körülben azt a nyolc-tízéves forma kisfiút, akinek ilyenkor – délelőtt – az iskolában lenne a helye.

Ez a belváros. Budapest talán legforgalmasabb része.

Vajon ilyesmire gondolt néhány évtizede boldogtalan főpolgármesterünk, a kisnyugdíjas Demszky Gábor, amikor elszánta magát arra, hogy „világvárost épít”?

KÓKAI JÁNOS
Én te ők...

*Megnyitottuk a sört
csak hadd folyjon bele eszmecsserénkbe
habozás nélkül habozzon körül minket
ízleljük ezt a puha felhőt
prüszköljünk tőle akár a lovak
idézzünk Hrabalt Bondy Egont
vessünk össze kitaláltat és kitalálót
(vagy kitalálót)
ebben a helyzetben ne legyünk politikusok
(másban se)
beszéljünk csak a lanyha dolgokról
a támogatásra rá nem szorulókról
(mint elszabott cipő szorul
rohad elképzelt lábamra lábunkra a költészet)
neveltünk ezen a képzavaron
mert mégis túl világos
mint ez a kis-alkohol tartalmú olcsó dobozos
és íze víz és szaga víz és fogása kellemetlen
mint hullaházak kilincse
egy forró augusztusi nap
szóval nyitogattuk mi is gondolataink tárházát
szórtuk a malátát
bódítottál engem
én téged ő minket te őt
mert néha be kell dőlni (vécére?) egymásnak valakinek
mert mi a nyavalyát csinálnánk még ezen
a már felhipózni sem érdemes életkövezeten
legalább elfeküdni rajta
süttetni magunkat az energiatakarékos izzóval
barangolni idegen tájakon
(mind olcsóbb kocsmák asztalai közt)
mosolyogni egymásra
kortyokban nyelni a félreértést
és kiköhögni a cigányútra tévedt szövegeket
amit az asztalra hánytunk –
poharak mindennapi alátétét
hát hol van Hölderlin Rilke Baudelaire
hol a lányos mosolyú és seggű Rimbaud
hol az a mocskos perverz Verlaine
édes zenéje meddig halkul még
hol van Villon Sir Percy Bysshe Shelley
hol az a Don Juan
kinek már nevét is elfeledtem
hol Attila József János Pilinszky
idegen tagokba szakadva szakadtak
és akkor egy újabb rendeléssel törted meg a sort
(sört)
kurjantottad el magad barátom Sándor
ily tudatlanul nem róttuk fel magunkat
e fej-fasor végére az írószövegség Deák éttermében*

BALÁZS GÉZA
Apám bicskája

Apám bicskájáról lesz szó. Apámnak néhány könyve, jegyzetei, rózsafüzére és bicskája maradt rám. Még sorolhatnám emlékeimet apámról, persze nem úgy, ahogy a neves író teszi, végigragozva apját, a századik oldal után már egy kissé túlstilizálva (de van még négyszáz oldal!); mert én apámról bizonyos dolgokat sohase írnék, s az én apám esetében nem lenne szükség pótkötetre sem. Nem is leszek neves író.

Tehát a családban apám bicskája nálam maradt. Nekem sohasem volt bicskám, illetve egyszer volt, néhány napig, elvittem a katonaságba, az első héten elvesztettem. Aztán inkább nem volt. Apám bicskáját tehát sohasem vittem magammal. Eddig a nyárig.

A nyaralásra készülve, a különféle „jó lesz ez is”-dolgokat rakosgatva, becsusszantottam a hátizsákom egyik zsebébe.

Ácsorgunk a repülőtéren csekkolópultnál, mind egyik fölé kiírva: szűrő- és vágóeszközt a kézipoggyászban vinni tilos. Nyugodtan megyek az átvilágításra, amikor a hátizsákom előbukkan a röntgen alól, már szólnak, hogy bicska van benne. Ja, persze, az apám bicskája! A biztonsági szervezet emberének mondom, ismerem a szabályt, de a készülődésben elfelejtettem, annyi mindenre kell gondolni, azt válszolja, hogy akkor ő most ezt kidobja. Az apám bicskáját. Azt már nem. Apám tizennégy éve halott, a bicskáját nem veszthetem el. Sajnálja a biztonsági tiszt, de nem tehet semmit. Régebben még vállalták, hogy eltettek ezt-azt, de már nem lehet. Azért ez mégis lehetetlen, mondom, valami megoldásnak lenni kell, hiszen nyolc nap múlva érkezünk vissza, bármikor kijövünk érte a repülőtérré, szívesen fizetünk is, hiszen mi vagyunk a hibásak. Nem, ilyen már nincs. Kidobják.

Én akkor inkább nem utazom. Moszkvába 1984-

ben azért nem utaztam el (már kezemben volt a repülőjegy), mert az utazási irodában nem akartak rubelt váltani. Azóta se jártam Moszkvában. A sor torlódik, az átvilágítás megakad. A biztonsági szolgálat embere látja, én inkább balhérom, éhségstrájkba kezdek, sóhajtot: félreteszem, van önnél névjegy?

Hálás vagyok a felcsillanó megoldásért, van nálam névjegy.

A nyaralás csodálatos, visszajöttünk, apám bicskájának se híre, se hamva. Gondolom, megírom ezt a történetet, mégiscsak hogy lehet az alkotmányosan, hogy elvesznek egy személyes tárgyat és megsemmisítenek. Azt, hogy nem engedik a repülőre vinni, megértem, elfogadom, hiszen az emberélet, a biztonság fontosabb egy körömollónál vagy bicskánál. Lesznek itt még cifrább dolgok is.

De miért nem lehet megoldani, hogy – a feledékeny utas költségére – borítékba, fiókba, letétbe tegyék ezeket a tárgyakat?

Tervezem, hogy megírom ezt a történetet. Elmesélem ismerőseimnek, szinte mindenkinek volt ilyen kalandja. Írd meg, mondják, mert ez tényleg elfogadhatatlan. Már ki is gondolom az írást.

Apám legalább hetven évig vigyázott rá, én az első úton elvesztettem. Pontosabban elvették apám bicskáját, kidobták, megsemmisítették. Nyilván rendelkezéssel alaposan alátámasztva, tökéletesen alkotmányosan. Tudom, hogy egyszer mindentől meg kell válni, hülye voltam, hogy nem figyeltem éppen erre.

Persze a gépen a repülés alatt végig nyitva volt a pilótafülke ajtaja.

És mi lesz, ha holnap valaki nadrágszíjjal? Vagy puszta kézzel? Akkor a biztonsági szolgálat majd úgy rendelkezik, hogy a repülőn a nadrágszíjakat is le kell csatolni, meg a cipőfűzőt is kihúzzák? És talán a kezeket is hátra kell bilincselni? „Cipőmre nézek: fűző benne! / Nem lehet, hogy ez börtön lenne.” (Petri György: *Mondogatnivaló*). Ezt mondogatom, amikor megszólal a telefon. A biztonsági szolgálat embere jelentkezik. Ismét hálás vagyok. Elmegyünk a bicskáért. Megvan!

És még a cipőfűzőm is! Egyelőre.

Egy szelet dinnye II. (festett fa, 2005)

CSONTOS JÁNOS
Huszonöt éves történet

Ezerkilencszáznyolcvanhat sok tekintetben annus mirabilis, varázslatos év volt a számomra. A 25. életévben létezni már önmagában is különleges kegy az égiektől, még ha az ember ezt ott és akkor esetleg egészen másképp érzékeli is. Vitathatatlan azonban, hogy a nyolcvanhatos esztendő legvégén találtam meg életem párját, azóta immár meglett gyermekeim anyját. Igencsak megkésve, nyolcvanhatban következtek el az első folyóiratbeli versközlések, sőt az első folyóirat-alapítás is: a Határ létrejöttéért százötven tárgyalási fordulót kellett lebonyolítanunk szerkesztőtársaimmal, végkimerülésre játszva, farkaszemet nézve a debreceni bölcsészkar politikai hatalmasságaival. Ebből is látszik: szívós volt a természetünk. A proletárdiktatúra még tartotta magát, az irodalmi napokra nekünk, magyar szakos diákoknak úgy kellett becsusszanni. De legalább bemutattak Rózsa Endrének, akivel azután éveken át szerkesztgettük debütáló verseskötetemet, míg végül a dolgok után, 1991-ben – immár nem az ő nevével az impresszumban – valahára megjelenhetett. Monor után és Lakitelek előtt voltunk, a literatúrai élet legnagyobb eseménye novemberben a zártkörű írószövetségi közgyűlés volt, amiről ellentmondó hírfoszlányok jutottak el hozzánk: milyen merészeket mondott ott a hatalom szemébe Albert Gábor, Kiss Gy. Csaba vagy Csurka István. Nem annyira éreztük, mint szuggeráltuk, hogy lesz még ebből cserebogár.

Én akkor már az újságírással mint jövőendő életpályával kacérkodtam: erősen hittem benne, hogy újra lehet majd ezt a rögzös hivatást tisztességgel művelni, amikor a tollforgató azt írhat, amit gondol. Az egyetemi sajtót teljes pályán bejártam: e mikroklímában három aktív év után immáron nevem és becsületem volt. Már édesgettek a városi, megyei lapok – egy évvel később, ötödévesen aztán hivatás-szerűen el is csábítottak; így aztán soha nem lettem középiskolai tanár.

A Debrecen című induló hetilap a nyolcvanhatos könyvhetet követően jegyzetet kért tőlem Esterházy Péter *Bevezetés a szépirodalomba* című kötetéről. Szabadkoztam, mert látszott, ez a „jelenségszintű” megközelítés nyilvánvalóan szétfeszíti az elmélkedő tárcaműfaj két-háromflekkes kereteit. Azért – sok

egyéb ténykedés mellett – egész nyáron tisztességgel küzdöttem a vaskos könyvvel, ami egyre nagyobb indulatokat gerjesztett bennem. Egyes „részkönyveket” – leginkább *A szív segédigéit* – kifejezetten kedveltem, mások viszont egyenesen taszítottak. Nyilvánvalóan éretlen voltam a heterogén élményre, s némiképp vaskalapos is, ellenérzéseim egy része azonban máig megmaradt. Minden rossz előérzet dacára (visszanézve úgy tetszik: az ifjonti hiúságnak és bírvágnak engedve) mégis leadtam az *Esterházy-jelenség* című irományt a redakciónak, ami – bosszantó sajtóhibákkal tarkítva – szeptember elején meg is jelent. Esterházy harminchat éves volt akkor, én még huszonöt sem. Hihetetlen, de onnan nézve végtelesen vénnek tetszett. Az Ottlik-féle performansza (az *Iskola a határon* egyetlen írógéplapon) akkortájt már logikusan folytatódott egy imamalomszerű névsorolvasásban, amelyet számos fórumon elismétel: Ottlik mellett Nemes Nagy Ágnes, Mészöly Miklóst, Nadas Pétert említve leggyakrabban. Készült a régi helyett az új kánon, de azt az akkori békaperspektívából még nem lehetett világosan látni.

Ebbe a felszín alól feltörő bűvópatakba toccsant bele az én hebehurgya cikkekém. Kétségkívül konzervatív nézőpontból piszkálgattam a nagy nyelv- és műfajújítási kísérletet, amely visszatekintve érthetetlen módon kavart vihart. Mészáros Sándor, aki akkoriban a debreceni egyetemen tanított, megállítván a folyosón, egyenesen zsdánovistának nevezte ezt a megközelítést. (Először ironizálva dicsérte a cikket, de nyertelen kétévesként nem érttem az új beszédmodort, ezért professzoros hangnemre váltott.) Később az Alföld folyóiratban tanulmányt is közölt az Esterházy-könyv recepciójáról, s ott megdöbbenve konstataáltam az arányokat: több tucatnyi pozitív méltatás, olykor ömlengés mellett mindössze két bírálat jelent meg a *Bevezetés-ről* – az egyik az enyém. Ott és akkor nem látszott, hogy a kanonizálási harc döntő fázisba érkezett: még akkor sem fogtam gyanút, amikor erről a kötetéről és Nadas Péter *Emlékiratok* könyvéről külön „spontán” konferencia szerveződött, úgymond a recepció mulasztások helyretétele érdekében.

Minden biztonnal Mészáros juttatta el a helyierdekű sajtóterméket, s benne az én írásomat a fővárosba, Esterházy és Nadas körébe. Legnagyobb meglepetésemre az *Élet és Irodalomban* maga Nadas Péter tette közzé terjedelmes reakcióját *Ki fia teszi?* címmel. Nadas nem foglalkozott holmi esztétikai

vonatkozásokkal, hanem úgy döntött, hogy az emberi jogi bárdal sújt le rám. Ez akkoriban még szokatlan megközelítés volt, miként az is, hogy Nádas mindenféle polgári jogrendekre hivatkozott. Az apropót a következő, valóban nem túl szerencsés, sőt ostobácska szöfűzés szolgáltatta számára: „...mért épp egy grófi sarj ne nyavalyoghatna kedvére?” A komoly, nagy apparátust felvonultató gondolatmenet hivatkozik a forrásra („Ezek a szavak a Debrecen című újságban [1986. szeptember 6.] *Az Esterházy-jelenség* című cikkében olvashatók”), s egy helyen személyemre is utal („az idézett mondatok szerzője, Csontos János érzéseinek »ambivalenciájáról« beszél a cikkében”). Nádas e nyelvi modorosságot használva afféle látens fiókfasisztának állít be, cikke koronáját kérdő alakban kikovácsolva: „Elismerhető-e, avagy éppen kérdésessé tehető-e valakinek a valamihhez való joga annak alapján, hogy felmenői milyen rangot viseltek, milyen jogokkal rendelkeztek, vagy éppen annak alapján, hogy mit nem viseltek és mivel nem rendelkeztek?” Akkoriban még nem volt sejthető, hogy e kérdésfelvetésből másfél évtizeddel később maga Esterházy egy sokkal sikerültebb kompozíciót kanyarít *Harmonia Caelestis* címmel.

Az És-cikk debreceni visszhangja elképesztő és letaglózó volt. Irodalmi barátaim egy része – olyanok is, akikkel a Határ folyóiratot igyekeztünk végre tető alá hozni – elhidegült tőlem, óvatosságból vagy gyávaságból kivárho álláspontra helyezkedett. Oktatóim közül volt, aki vezeklésként egy tanulmány formájában megtestesülő nagy Esterházy-apológia gyors papírra vetését javasolta, garantálva, hogy e töredelmes önkritikát egyúttal rangos országos folyóiratban helyezi el. Egy másik tanárom nem kertelt: szerinte jelenlétem ezek után teherterhel a bölcsészkar, jobb volna, ha önként és csendben szedném a cókómómat, míg a vizsgákon erre a döntésre rá nem kényszerítenek. Söröző cimboráim azonban nem engedtek e szuicid útra lépni, mondván, nem olyan idők járnak már, hogy bárkit ilyen informálisan eltanácsolhatna az egyetem bármely „fura ura”. Rábeszéltek, hogy írjak választ, üljek vonatra, vigyem személyesen a pesti szerkesztőségbe.

Így is lett. Az És redakciója megszeppenéssel töltött el, de Faragó Vilmos főszerkesztő-helyettes némi várakoztatás után előzetes időpont nélkül is fogadott. Hímezett-hámozott, számomra megdöbentő irodalmi pletykákat osztott meg velem intimpistáskodó módon, aztán másfél órán át fogalmaz-

gatta át velem a magammal vitt egy flekket, amíg végül rá sem lehetett ismerni. Időnként átsuhant a színen Zöldi László, a másik főszerkesztő-helyettes, de nem avatkozott bele a dologba; csupán kaján mosolyára emlékszem. Amikor berobbant Bata Imre főszerkesztő, köszönés nélkül, vöröslő fejjel üvölténi kezdett velem. Amikor ő élt Debrecenben, a bölcsészek tudták a dörgést. Nem vettem-e észre, hogy küszöbön áll a rendszerváltozás, s az egész az irodalmi rendszerváltozással kezdődik? Amikor félénken közbeszólva holmi személyes megtámadtásról beszéltem, végképp elveszítette a türelmét. „Örüljünk, hogy az írók írnak!” – mondta, majd kettétépte a papirosomat, a kukába dobta. Két helyettese némán asszisztált a jelenethez.

Öt perc alatt kívül kerültem az ajtón. Úgy éreztem, ebbe bele kell pusztulni. (Ifjú voltam még és tapasztalatlan: nem tudtam, hogy a valódi válságok másmilyenek.) Odakünn rosszullet, majdnem-halál. Az élményt és előzményeit négy-öt évvel később megírtam *A levél* című kisesszében, mely szentendrei folyóiratunk, a Folyam negyedik számában jelent meg. Ezek szerint „aztán már csak egy vöröslő fejű, fel- és lefedező forgószélkultúrunk”, „és igen, az az infarktushuzatú kapualj, a félfenéknyi helyvel a bűzös kukák között, majd a megváltó Indiana Jones, valahol túl időn és téren”. Vagyis a feloldás akciómozsi volt Harrison Forddal – erre már nem emlékeztem. Arra viszont igen, hogy a huszonöt éves ember ott, a kukák között lecsúszva megfogadtatta a reménybeli ötvenévesével, hogy huszonöt év múlva megírja majd ezt a történetet. Az ötvenéves felemás kedvvel tesz eleget ennek a kicsikart kötelezettségének. Úgy véli, az a bohó huszonöt éves sokat tett azért, hogy az „öreg” ne futhasson be normálisabb pályát. Most is csak azért ült le a laptop elé, mert a történetnek közérdekű utóélete is van.

A *Szonettregény* megjelenése után, 1997-ben a Magyar Televízió Kézirat című műsora kis portrét forgatott rólam. Szerkesztőjét, Nagy Atilla Kristófot izgatta a régi történet, s elmeséltette velem a kamerák előtt, Bojár Iván András riporternek – előbb virágnyelven, majd névvel-kapuszámmal. Mondtam, úgyse mehet adásba. Olyan nincs – erősködtek. Nem mehetett. Nádas Péter a *Ki fia teszi?* című írást beválogatta a *Talált cetli* című kötetébe, amely az ezredfordulón három kiadásban is megjelent a Jelenkor Kiadó szürke fedeles sorozatában. A cikk azonban lebeg a levegőben: a derék szerző a szövegből a hivatkozást kiirtotta

a nevémmel egyetemben. Mára az interneten is csak talányos nyoma van az afférnak: a szöveg virtuálisan nem lelhető fel, noha írónk digitális halhatatlanként havi apanázst kap ezért az államtól. A filológusok elvitathozhatnak rajta, hogy ez szerkesztés-e vagy életmű-

hamisítás: a lényeg, hogy említés szintjén sincs helyem a Nádas-oeuvre-ben. A szép új kánon sem lett kevésbé kirekesztő, mint amit felváltott: eltünteti maga után a nyomokat. De az ember ragaszkodik a megáláztatásaihoz. A saját életéhez és a saját halálaihoz.

RÓNAI-BALÁZS ZOLTÁN

XII. (szeptemberi) anzix

*Szabadon úszik a lomha hal,
a szobában a délután,
az enyhe porszag, unalom,
a lusta gondolat
most bármilyen csalit bekap,
pusztán, hogy teljen az idő.
Már barnák és vörösek, sárgák a levelek,
vítükörre, homlokomra hullnak.
Enyhe szél lehet, hogy fodrozódodom,
kis csillanások, önnön felszinem.
Meleg még, míg a mély
hűvös, zöld homály. Ez így,
az úgy nyugodt.*

Anzix téli ablak mögül

*Nincs inség, akár egy gondolatnyi.
Nézem a szemközti házat,

a falból a téglá hogy rohad ki.
Téli kék fölötte, úgy enyészget.

Nem akarok tőle semmit.
Állok, hever bennem a lélek.

Nem kérek ihletet, se méla búbájt.
Minek? Ennyire tellett

a világnak ott, ez idő tájt
és mindegy, hogy jól van-e így.*

Anzix nagy, puha pelyhekben

*Ha tudnám, mit csinállok,
tudnám, hogy milyen.
Ahogy a lábamon a szőr is
mindig egyforma hosszú,
a napok jönnek, mennek,
olyan a mozgás, hogy minden áll.
Vagy én állok, szürke-sárgában suhanva,
jó meleg télikabátban, nézem a hajléktalant,
aki nem vagyok, és nem szégyenkezem.
Hazamegyek, kis áldást
hint rám az asztali lámpa.
Egyforma sültkrumplik sülnek,
ha épp azok.
Néha hírek jönnek,
meg hidegfront, melegfront.
Néha egy kés áll ki az éjszakából.*

IRCSIK VILMOS
Jovan Sesztalov halálára

Jovan Sesztalovot 2000 nyarán a Tokaji Írótáborban ismertem meg személyesen. A megismerkedést segítette, hogy az az évi program keretében ellátogattunk Sátoraljujhelyre, Széphalomra és Sárospatakra is, én pedig véletlenül melléje sodródva, M. Takács Lajossal együtt néha alkalmi tolmácsa, kalauza lettem. Trianon, Kazinczy, a Rákócziak, a történelem roppant áradása későbbi beszélgetéseinkben olyan zsilipeket nyitott fel bennünk, amelyeket az ember rendes körülmények között egy újdonsült ismerős előtt inkább zárva tart. Amennyire röpke három nap alatt lehetséges, barátok lettünk, amit ő azzal pecsételt meg, hogy amikor Gödöllő környékén egy autópihenőben elköszöntünk, tőlem nem a közönséges kézfogással búcsúzott, hanem ősei szokása szerint orrát az orromhoz dörgölte.

A manysi költő 1937. június 22-én született Kamradka faluban, az Ural keleti nyúlványainak és az Alsó-Ob mellékfolyóinak vidékén, legközelebbi nyelvrokonaink, a manysik és hantik, vagy ahogy mi inkább mondjuk, a vogulok és osztjások hatalmas kiterjedésű lakóhelyén, amelyről azonban a mai embernek sokkal inkább az jut eszébe, hogy erre van a világ egyik leggazdagabb kőolaj- és földgázlelőhelye. Csak emlékeztetőül: Oroszország évi 11 milliárd tonna kőolajából körülbelül 9 milliárdot termelnek ki ezen a vidéken. Sesztalov nagyapja még a falu sámánja volt, apja a forradalom után párttagként a helyi kolhoz szervezője. A sámán nagyapa génjei a költőben éltek tovább, az apa szervezői képességei pedig abban a sokkal nemesebb szervezőmunkában, amelyet Sesztalov egyrészt a maga felemelkedéséért, másrészt a finnugor népek közösségéért végzett.

Ennek első lépéseként Leningrádba megy tanulni, és 1957-ben tanári diplomát szerez. 1958-ban még manysi nyelven jelenik meg első verseskötete, *A szülőföld lélegzete*. Majd felmérve képességeit és lehetőségeit, fokozatosan áttér az orosz nyelvre, mint tette azt sok más kis vagy kisebb nép írója az egykori Szovjetunióban. Közülük elegendő csak a kirgiz Csingiz Ajtmatov nevét említeni. Amint kritikásai találóan megállapítják, Sesztalov ettől kezdve többé nem alig 8000 lelket számláló népének, hanem népéről ír. Első sikerét 1964-ben a líra és a próza határán

mozgó *Kék vándorutak* című orosz nyelvű prózakötetével éri el, amelyben saját szavaival élve „a próza átmegegy versbe, a vers pedig mesébe hajlik”, és amely 1969-ben magyarul is megjelenik. Immár magyar szemszögből nézve, következő könyve, az önéletrajzi elbeszélésként és a manysi élet enciklopédiájaként aposztrofált *Mikor a nap ringatott* 1975-ben jelenik meg nálunk. Ezen kívül még két könyvét fordítják le magyarra: *Julianus rám talált* (1985) és *Medveünnep közeledik* (1986).

A politikai fordulat után a magyar könyvkiadásból eltűnik. Pedig ha addig a hegy ment Mohamedhez, most már Mohamed megy a hegyhez, méghozzá elég sűrűn. Sesztalov gyakran jár Magyarországon, szervez, kapcsolatokat teremt, barátokat szerez, hosszabb-rövidebb ideig itt is lakik, és tagja lesz a Magyar Írószövetségnek. De ugyanilyen tevékenységet fejt ki más finnugor közösségekben és országokban is, legfőképpen érthető módon Észtországban, ahol a legfelső politikai vezetést is sikerül megnyernie finnugor missziója számára. Ennek jegyében állandó lakhelyén, amely Leningrádból ismét Szentpétervárrá lett, Szerh néven folyóiratot alapít, hogy bemutassa, a világ számára jobban ismertté tegye, és egymáshoz is közelebb hozza a közös nyelvcsalád népeit.

Közben a sámánok hitével és varázserejével, a kolhozszerzők fanatizmusával és fortélyaisal töretlenül halad a maga pályáján is, tudatosan kihasználva a művei miszticizmusában és az önnön egzotikumában rejlő lehetőségeket: ifjúsági könyveket, publicisztikát ír, *Pogány poéma* címen megjelennek válogatott művei, majd mindennek megkoronázásaként kiadják összegyűjtött műveinek hatkötetes sorozatát, olyan pompás kivitelben, amiről manapság nemhogy egy manysi, de egy magyar író is csak álmodozhat. Erjesztője annak a folyamatnak, amelynek eredményeként a kis uráli finnugor népek rajta kívül olyan írókat adtak, mint a vele egykorú, ugyancsak manysi Andrej Tarhanov, vagy a nála már egy nemzedékkel fiatalabb hanti Jeremij Ajpin.

A gödöllői búcsúzásakor a kultikus orrérítés mellett ennek az életműsorozatnak éppen akkor megjelent ötödik kötetével is megajándékozott. Ebből fordítottam le rá emlékezve egy elbeszélést, amelynek főszereplője a beszélő nevű Tyimofej Vogulov, valamint néhány verset is. Itt fogalmazza meg a magát különben inkább költőnek valló Sesztalov a legvilágosabban az élete vége felé egyre inkább miszticiz-

musba hajló ars poétikáját: a konfliktust a gáz, olaj meg más könyörtelen hatalmak világa és észak még romlatlan gyermekei között, akiknek egyre nehezebb harmóniában maradniuk mind a természettel, mind pedig önmagukkal. Munkásságának gyökerei a manysi népköltészet, a népdalok, legendák, mondák, mesék, amelyekhez azelőtt író még soha nem nyúlt. És mindezeket úgy építette bele műveibe, hogy nem tűnnek múzeumi ereklyének.

Jovan Sesztalov 2011. november 5-én hunyt el Szentpéterváron. Halálával az orosz irodalomból egy sok tekintetben ellentmondásos, nem mindenki által egyformán értékelt alkotó távozott, maroknyi népe a manysi írásbeli műveltség és a manysi irodalom egyik megteremtőjét gyászolja, Magyarország pedig kevés külföldi barátainak, sőt híveinek egyikét vesztette el. Nehéz eldönteni, hogy a mai ínséges időkben a három közül melyik a nagyobb veszteség.

JOVAN SESZTALOV

A megölt medve éneke

*Kaj-ó! Kaj-ó! Kaj-ó! Jó!
Hegyen-völgyön jártam-keltem.
Vígán éltem világomat.
Egy szép napon elaludtam.
A torkomnak az a fele,
amelyiknek alvás kellett,
elbóbiskolt.
A nyelvemnek az a fele,
amelyiknek álom kellett,
elszenderült.
Nem bömbölt a torkom.
Nem ízlelt a nyelvem.
Mélységes mély medveálomba merültem.
Ámde egyszer azzal a fülemmel,
amelyikkel álomban is hallok,
valamilyen neszt hallottam.
Kinyitottam azt a szemem,
amelyikkel álomban is látok,
és egy kutyát láttam vele.
A fogait vicsorítja,
engem ugat
az a kutya.
Mellette meg ott az Ember.
Szeme akár az én szemem,
csak a bunda cifrább rajta,
díszesebb az én irhámnál,
és fehér az ábrázatja.
Fél kezében fejszét forgat,
a másikkal kopját markol.
Nagy fejszéje éle csillog,
hosszú kopja
hegye fénylik.
Házam ajtajához*

*gerendákat görget.
A nedves, a vastag gerendán át
Kis ablakként világít be
a kopjahegy.
Hó szakad rám,
álmomból felvernek.
Rohannék kifejé.
De az ajtó már nem enged.
Alig érek ki a magas ég alá,
a testemet vas járja át.
Alig-alig izlelem meg
a szabadság édességét,
hurokba akadok.
A hurok a vasnál is erősebb.
A kopja a halálnál is fájóbb.
Aztán elhurcolnak,
a nyirkos, a nehéz földön.
Lehántják az irhát rólam,
megszámlálják gombjaimat,
kiforgatják zsebeimet,
felszabdaldják a testemet.
A jó részeimet
jó helyekre rakják,
a rossz részeimet
a sárba hajítják.
A fejembe vájnak, túrnak,
mintha kincset keresnének benne,
és szétdaraboltan újra összeszednek,
aztán óvatosan
zelnice pántos fabölcsőbe tesznek,
síkos szánon
lányok kacajától csengő,
legények zsvivajától bongó*

falujukba visznek.
 Falujukban ifjú és vén
 hólabdát gyúr, hógolyózik,
 hideg fehér hópehellyel
 mosdatja meg egymást.
 Állati kiáltással
 bevisznek a házba,
 emberi kiáltással
 fejemet az asztalfőre rakják.
 És tavi eleséggel rakott
 tálakat tesznek elémbé,
 és ízes erdei eleséggel
 ingerlik ínyemet.
 A finom falatokról elbűvölten
 észre sem veszem, hogy körülöttem
 összegyűlnek az emberek,
 napjátékot játszani,
 hóviharként táncolni,
 halként tekeredni,
 állatnak öltözni,
 emberibb emberré

épülni.
 Játék közben nem felejtik
 számolni a napokat.
 Az ötödik estén engem megtisztelni
 Agancsos rénszarvast ölnek.
 Nekem hozzák áldozatul,
 De megenni ők eszik meg.
 A hatodik estén a tűz fölé
 nagyobb üstöt tesznek,
 főzni kezdik benne tajgai húsomat.
 A fejem a nagy asztalra téve,
 a testem meg a nagy üstben főzve.
 A fejemhez fohászknak,
 a testemből falatoznak.
 Csak a nagyok ehetnek belőlem.
 A kicsiknek vidám játék voltam.
 A nagyoknak isteni hús felséges darabja.
 A fejemhez fohászknak,
 a nagy, szent asztalnál ülve
 észrevétlenül megesznek.

Ircsik Vilmos fordítása

Kinyermák (fa, bronz, 1974)

MAROSI GYULA

A nép puha kebelén**avagy egy másik magyar novella**

Vagy másfél évtizedig laza munka- és mondhatni baráti kapcsolatban álltam egy rendezővel – ilyen nevűre nem emlékszem a szakmában, nevezzük tehát Gusztávnak. A Magyar Televízióknak nevezett nagy műsorgyárban másfél-kétévente ugyanabba a produkcióba keveredtünk, anélkül, hogy különösebben kerestük volna egymást. Tulajdonképpen nem bántam, ha vele kellett dolgoznom – ahogy a stáb más szakmákban dolgozó tagjai, ruhások, kellékesek, sminkesek, világítók, vágók sem: vezénylete alatt nyugi volt, semmi hiszti, profi kiszámíthatóság, és mintha a szokásos pletykák és furkálások is csak megmosolyogni való, az életet színesítő eseményeké zsugorodtak volna. Eleve kizárta az összegubancolódásra esélyes dolgokat, például színészeket is, az egyszerre három-négyfelé rohángáló, éppen futtatott, divatosak helyett mindig az úgynevezett második vonalból válogatott – sokszor bizony jobbakat, mint a még a csapból is folyó futtatottak. Minden nap teljesítette a forgatási tervben előírt méter mennyiséget – még ha külső felvételek közben zuhogott is az eső, vagy leégett a trafó, elfogadható engedmények árán is, de teljesítette. Vele nem fordulhatott elő, hogy valami rázós dolog miatt – rázósnak neveztük a politikai jellegű kockázatokat – a forgatókönyvben még szabad utat kapott részeket, nyilván egy újabb moszkvai sugallat hatására fél év múlva, a már leforgatott filmből ki kelljen vágni. (Jaj, jaj, de undorító egy munka volt az ilyen! Hogy mégis adásba kerülhessen a film, sőt, muszáj is volt neki, hisz milliókba került, a vágóasztal eselégeit kellett feltúrni, keresni egy ugyan semmiről sem szóló jelenetet, de ami alá ügyesen be lehetett suszterolni valami szöveget, ami a kivágatott rész helyett legalább a történet logikáját fércelte össze, undorító!) Megfontoltnak igen, de gyávanak senki nem mondhatta: véleményét – ha nem is afféle halálra szánt, félrészegen prezentált kiselőadásokban –, de szükséges esetekben kimondta, akár szeretett társadalmi rendszerünkről, akár a nyakunkra ültetett elvtársi fővezérek tevékenységéről esett is szó. Tulajdonképpen mindenkivel közölte a véleményét, még ha rosszalt vagy kifogásolt is valamit. Bele az illető szemébe, akár tanúk előtt is –

vele nem eshetett meg, mint a zaklatottabb, ingatabb jellemű kollegáival gyakran, hogy csak hosszabb hezitálás után, alaposan felcukkolva magát, ingerült kitörésekben merje közölni bánatait – ő, még ha kellemetlen dolgot kellett is mondania, magától értetődő, tárgyyszerű módon tette, ráadásul valami tréfás végszóval, gyakran önironikus megjegyzéssel enyhítette. Ismert mondása volt: „Én, gyerekek, csak egy mesterember vagyok...” – mely persze az önironián túl oldalvágást is tartalmazott: főként olyan időszakokban hangzott el, mikor – a szakmában semmi sem maradt titokban – valamely önmegvalósító nagy művész három filmre is elegendő nyersanyagot forgatott le, majd a vágóasztal mellett fél tucatnyian azon agyaltak, hogyan lehetne az önmegvalósított masszát valahogy gatyába rázni, elejét-végét, fülét-farkát csinálni neki – „tőlem ne várjon senki ilyen zsenialitást...”

Ha távollétében valamely társaságban szóba került, hamar megszületett a vélemény – és ezt nagyjából mindenki osztotta –, hogy Guszti egy régi vágású, igazi úriember. A gyerekszoba nélkül felnőtt elvtársi világban ez komoly elismerésnek számított.

Vele tehát kellemes volt dolgozni, egy-egy zűrös produkcióból kikecmeregve szinte pihentető – ha mindig vele kellett volna dolgozni, becsavarodtam volna az unalomtól.

Szokása volt, hogy a forgatások végén, mielőtt a színészeket szabadjára engedte, nekik és a szűkebb stábnak egy kis fogadást rendezett a lakásán. Jókat fecserésztünk, de semmi különös nem történt ezeken a rendezvényeken – szendvicseket hozatott valami közeli boltból, fonott demizsonból házi bort töltögetett, az idő haladtával előkeveredett néhány üveg skót whisky –, de ezek is afféle úriemberi gesztusnak számítottak. Megtehetette, hogy meghívjon vagy harminc embert: nagy, a panelhez szokottaknak óriási, csaknem száz négyzetméteres lakásban laktak, egy, a húszas években épült Nagymező utcai házban. Magas a mennyezet, az ablakok kazettásak, a parketta mintázatosan rakva, a sárgaréz csillárlánc kampója körül gipszstukkó, az ablakok feletti magasságban is, végig az egész lakásban – mindig talált vendégei közt egy új embert, akinek elmondhatta: még a nagyapja vette. A valamilyen jogtudós nagyapja, az akkor újonnan épült házban. Hogy itt élt a szüleivel gyerekkorában, illetve csak egy részében, mert a háború után hármás társbérletet faragtak belőle, s hogy neki végül egy vagyonba került kivásárolni a társbérletet,

majd szinte eredeti állapotába visszaállítani mindent – tudja a kukac, de picit cinizmusba hajló humorral elképzelhető, azért csodított ide össze időnként vagy harminc embert, hogy mindezeket elmondhassa. Elégedett volt magával, hogy mindezt véghezvitte, s nemcsak személyes kötődés okából: valamiféle történelmi-kulturális értéknek tartotta ezt a lakást, az ő gondjaira bízta a sors, hát ne vesszen el, ami egyszer már megvolt.

Én gyakrabban jártam itt: a még készülő forgatókönyvek átbogarászására ideális hely volt, csendes, kényelmes, barátságos, közeli. De különben is: akár-mekkora baromi nagy épület is volt a Televízió akkori székháza, csak egyetlen dramaturgszobának tudtak szorítani benne helyet, ide állandóan benyitogattak, bemászáltak mindenféle népek, csörögtek a telefonok – gyakran dolgoztunk lakásokban. Szeánszainkra általában késő délután került sor – míg készült az új könyv, ő az előző produkció utómunkálatain dolgozott napközben. Nem egyszer előfordult, hogy a – különben a szakmában állandóan jelenlévő, különböző hőfokokon izzó – feszültségeket levezető utófecsejekben – pláne, ha valamiért elő kellett keverednie a whiskys üvegnek – elvesztettük az időérzékünket, s nekem rohanni kellett, hogy elérjem a Zuglóba menő utolsó villamost. Mivel nagyjából egyidősek voltunk, adódtak közös élményeink – például kimeríthetetlen témánk volt az akkor még csak efféle magánbeszélgetésekben kitérhető 56-os események, a következményeik, melyek így vagy úgy, de mindkettőnk sorsán billentettek egyet –, sőt, mivel házasságomig a közeli Király utcában laktam, ifjúkori közös ismerőseink is. Igen: barátok voltunk. Nem fenntartások nélkül és nem is nélkülözhetetlenül, de barátok.

Ezen a délutánokon, munkája végeztével valamikor megjelent Guszti felesége, Edina. Amikor először találkoztam vele, meglepett: korosztályunkhoz illő nőként a harmincas évei közepén járhatott, de úgy festett, mint egy érettségire készülő nagykis lány. Testformára nézve is: az asszonyi gömbölyűségek kezdetén álló, sudár, törékenynek látszó kis alak, de ami benyomásmat a leginkább befolyásolhatta: a mosolya. Megilletődöttséget, személyem iránti valamiféle elismertséget tartalmazó, de őszinte örömből kanyarodó mosoly. Nem vettem észre az arcán sminket, a későbbiekben sem, de nagyon finoman bizonyára mégiscsak használhatott valamit: egy harminc feletti arc bőr nem létezik, hogy olyan üde legyen,

mint egy tizenévesé. Öltözete is mindig egyszerűnek, bármi kihívó árnyalatot kizáró, szinte puritánnak hatott – de az avatott szemnek látnia kellett: ami rajta van, az a minden létezőből a legfinomabb. Hogy mégsem afféle neves emberen csüngő cicababá feleségről van szó, elárulta a kézfogása: rutinos volt, férfiasnak nevezett határozottságot mutató, de valahogy mégiscsak nőies: talán az a diáklányos őszinte öröm jelent meg benne suhintásnyira, amit mosolya is sugárzott.

Általában le is ült közénk, bele is kapcsolódott a beszélgetésünkbe, de csak pont annyi időre, ahonnan még könnyen fel lehet állni: „akkor hát nem zavarom az urakat.” Az illemnek tökéletesen megfelelt ez a viselkedés, de időnként szinte bosszantott: a már száraz szivacsához hasonlatos, lestrapált férfiagnak határozottan jót tesz egy csinos, érdeklődve figyelni képes, szája szögletébe ugró kis mosolyok jelzései szerint humorérzékkel megáldott nő megjelenése, felvillanyozódnak, új ötletek nedvei kezdenek párasodni bennük – Edina épp hogy beindítva e lelkesítő folyamatot, szinte kiszámítottan, máris távozott. Megkérdezte, szolgálhat-e valamivel, kávé, tea, szendvics? – de mi ezeken általában már túl voltunk –, elillant, és többé már nem bukkant elő, még ha későig maradtam is.

– Tudtad, hogy... – kérdezte Edinával való első találkozásom után Guszti, de hát honnan tudhattam volna? – ...hogy Edina a – itt egy elvtársi büszkélkedésekből közismert, úgynevezett szocialista nagyvállalat nevét mondta, még a KGST-ben is jelentős komplexumát – ...negyedik embere?

– Ne mondd!

– De! Pénzügyi vonalon.

Ez a közlés valóban meglepett. Ismertem jó néhány – leginkább persze televíziós interjúkból – afféle szocialista karriert befutó asszonyt – azon túl, hogy kocsonyásan ragadósak voltak a Párt ideológiai megfontolásból alkalmazott „női kvótájától” – még ha hangsúlyt is szándékoztak adni női mivoltuknak, mindegyikben ott lappangott, ujjai karom-szerűségében, vastag púderréteg mögé rejtett arcuk egy-egy rándulásában a gátlástalan ragadozó. Az úgynevezett rendszerváltás után ezt a típust majd az utódpárt harcok politikusasszonyaiban látjuk viszont.

Edina fényévnői távolságban állt ezektől. Róla nem tudtam elképzelni, hogy az „akkor szóljanak hozzá az elvtársak” színvonalú vállalati életben – amint azt pályakezdő koromban megtapasztalni

kényszerültem –, vígan lubickolva, az elvtársi elvárásoknak megfelelő üres marhaságokat fecsejjen – a nyolcvanas évek elején jártunk ekkor, „talán már nem is kell”, gondoltam, és ez valamiféle megelégedettséggel töltött el. Ha Gusztira lehetett mondani, hogy úriember, Edinára teljes meggyőződéssel, hogy úriasszony.

Gusztii büszke volt a feleségére. Csaknem annyira, mint a lakására.

Szinte természetes módon kötődött hozzá: „Edina képei.” A hangulatos, régi lakás falain, mint valami múzeumban, festmények, még az előszobában is. Első pillantásra is kvalitásos képek – bár nagy részük alkotóit nem ismertem –, de találtam köztük egy Egryt, meg talán Molnár C. Pált. Nagyon is illettek ide, mintha még maga a jogtudós nagyapa rendezte volna el őket így – de nem: ezeket Edina vásárolta. A szocialista nagyvállalat negyedik embereként nyilván szép fizetést kapott, ezen felül időnként prémiumot: ezek talált pénzeknek számítottak, két jól kereső embernek tulajdonképpen nem volt rájuk szüksége, így Edina – ahogy Gusztii mondta: elszórakozhatta. Eljárált a Bizományi Áruház üzleteibe, nézelődött, ismerkedett, részt vett az árveréseken, idővel mindenhol jó kuncsaftként köszöntötték. Suttogva összehozták ezzel-azzal, a szocializmus peremén meghúzódó érdekes emberekkel, alkalmi vételekre hívták fel a figyelmét, és ami megtetszett neki – és volt szeme hozzá! –, azt megvette. Szó se róla, nemes szórakozás. Még kedvem is kerekedett hozzá. Ám – sajnálatos módon – efféle multságokban nem lehetett részem – ami annál inkább is sajnálatos, mert a képek mai, tehát reális árait tekintve, a nagy szocialista sóherség idején fillérekért jutottak hozzájuk.

S valami még: „Edina lánya.” Ez nem volt – ahogy a képek esetében szinte mondani lehetett – állandó jelzője, másfél évtizedes ismeretségünk alatt csak néhányszor hangzott el – de jelen volt. Sose találkoztam az ifjú hölgygel – akkoriban úgy végzős gimnazista lehetett –, talán nem is velük lakott – bár abban a nagy lakásban bőven lehetett egy félreeső, hajdani cselédszoba, ahol vígan eléldéglhetett, minek virított volna nevelőapja ilyen-olyan barátai előtt? Annyi egyértelműen kiderült, hogy nem Gusztii a szülőatyja, de hogy Edina egy esetleges előző házasságából való-e, netán egy leánykori botlásból, vagy – evezünk regényesebb, tehát zavarosabb vizekre – esetleg Gusztii magtalansága miatt, az ő beleegyezésével fogant más férfitől...? Nem derült ki. Ha el is pöty-

tyent olykor az „Edina lánya”, és ha én ilyenkor halványan rákérdeztem, Gusztii azonnal elmaszatolta a dolgot. Hiábavaló, és egyúttal bunkóság lett volna vastagabban firtatni. Úgy sejtettem, „Edina lányához” nem tapad semmiféle érzelme – csak úgy létezik világában a kis lelkem, mint ezernyi más tökmindegy tárgy. Nagyon is furcsának tartottam – és tartom ma is, és talán ezért is említem a lényegben semmiféle szerepet nem játszó dolgot –, hogy életének kétségtelenül a középpontjában álló Edinától hogyan tudja ilyen sterilen, vagy inkább hermetikusan leválasztani a lányát?

Bevallom, néhányszor az eszembe villant, nincs-e valami összefüggés Edina lánya és a karrierje közt – de ez olyan ócska, közönséges gondolat volt, hogy mindig elszégyelltem magam érte.

Hát így. És akkor elkövetkezett az idő, amikor „hazánk visszanyerte szabadságát és nemzeti szuverenitását.”

Hogy a népfelség elvén működő, a hatalomban egymást váltó politikai pártok mit tettek az ország vagyonával, természeti kincseivel, népével, hagyományával és moráljával, a lassan már készülő történelemkönyvek lapjain lesz olvasható. Mégis, csak röviden: nincs olyan idióta nép, amely azt kívánta volna magának, mint amit végül megkapott. Még a magyar se.

Munkahelyünkön hamarosan elérkezett az idő, mikor, ha az ember bement a vécébe, ott egy magára zárt ajtó mögött zokogó férfit talált. Mikor megjelentek a falakon a halállisták, kiket rúgnak ki, ha megnyerjük a következő választást. Mikor határidőre készülő produkciókban dolgozók fele megkapta az azonnali hatályú felmondást – dolgoztak tovább a nyomorultak, azt hitték, ilyen nem létezhet. Mikor hajléktalan kinézetű segédmunkások ruháskosarakba dobált kazettákat, a teljes archívumot hurcolták erre-arra, a tér túlsó oldalára. Mikor néhány hónapra kinevezett akárkik milliós végkielégítésekkel távoztak. Mikor eladták az intézmény alól még az épületet is. Mikor... de ennyi elég is. A lassan már majd olvasható történelemkönyvekben, ha nem is a legsigalmasabb vagy legaljasabb, de feltétlenül a legundorítóbb fejezet lesz, mik történtek az újságírásban, televíziózásban, filmgyártásban, könyvkiadásban és a színházakban. Miután hazánk visszanyerte szabadságát és nemzeti szuverenitását.

Az úgynevezett régieket elnyelte a föld. Nem is kerestük egymást: minek? Amik megtörténtek, így

vagy úgy, de mindenkin sebeket ejtettek: buzogtasuk egymás előtt megalázottságunkat, szégyeneinket, düheinket? Hajdani, egymás ellen vívott csatáinkról is értelmetlen lett volna beszélni. Nem mindegy, ki, hol van eltemetve?

Ez már a kétezres évek első évtizedének második fele: egyszer valamiért a Nagymező utcában járva eszembe villant Guszti: tényleg, mi van velük? Elmentem a házukhoz, gondoltam, meglepem, felcsengetek hozzá. De a kapucsengő gombja mellé más név volt kiírva. Hogyan? Eladta volna a lakást? De hiszen az lehetetlen: előbb engedte volna a jobb karját levágni. Végigbogarásztam a lakók névsorát, hátha rosszul emlékszem a csengőgomb helyét illetően, de sehol az ő neve. Felszálltam a kis földalattira, azzal, hogy na, ennek majd egy virgoncabb napomon utána kell járnom. A Köröndnél jutott eszembe a megoldás: a lakást Edina lányának a nevére íratta – elég öreg már, hogy megtegye –, akinek ezek szerint más a családnéve. Vissza a Nagymező utcába. A kaputelefonon egy készsleges női hang azt mondja: megvették a lakást, már ők laknak itt, kérdésemre – miután elhadartam, régi munkatársa, barátja vagyok, fontos ügyben keresem –, tudja-e, most hol laknak Gusztiék, azt válaszolta, hogy nem, közvetítők intézték a dolgokat, ők csak percekre találkoztak a művész úrral, amikor a szerződést aláírták. Maradt a virgoncabb napokra hagyott remény: valami népszerűségi hivatalban csak meg lehet találni.

És láss csodát: néha azért vannak. Talán egy hétre rá, egy alkalmi társaságban szoba került – nem ám a művész úr –, hanem Edina. Valami lovaglászról vagy lótartról esett a felületes csevej, mosolygósra faragott fapofával csak félig figyeltem oda, de aztán a nem túlságosan gyakori Edina név elhangzása után, bár nem tudtam hová tenni, mi köze lenne a lovakhoz, rákérdeztem, csak nem a művész úr felesége lenne az a bizonyos Edina? De igen! Kaptam egy mobilszámot. Másnap este fel is hívtam. Kicsit körülményesen magyarázkodva kezdtem, hisz tizen éve nem találkoztunk, de Edina természetes módon rövidre zárta a dolgot: „Üdvözlöm, Gyula. Adom az uramat.” Mindig így nevezte Gusztit: „az uram.” Edina szükséztávúsága után Guszti úgy szakadt rám, mint egy hirtelen nyári vihar. Ha tudnám, ő mennyit gondolt rám! Hányszor akart hívni, de a hurcolkodás közben elkallódott a telefonregisztere, már éppen arra gondolt, hogy... satöbbi meg satöbbi. Jó lenne egy nagyot dumálni! Találkoznunk kell, látogassam

meg! A vidék is nagyon szép, de amúgy egyáltalán... Megígértem.

Ezután hetente, olykor többször is felhívtam, mikor megyek már?

Egy nyár eleji szép napon aztán mentem. A városból kikecmerelve, jó úton már jól lehetett autózni. Dalolni való kedvem támadt, amikor megpillantottam a Mátra körvonalait – régen láttam. A főútról letérve csak öt kilométer, traktoroknak való falusi út, s már ott is voltam.

Valamiért úgy gondoltam, a ház, amelyik előtt megállok majd, egy régi, jó nagy, tornácos gazdaház lesz, esetleg egy valahai kis kúria. Rendesen kiglancolva persze, falain még szinte ragad a műanyag festék, tetején újonnan rakott, hódfarkú cserép piroslik. Ablakaiban csüngő muskátlik, az udvaron százéves eperfa, alatta a már csak díszletnek újjáépített kerek kút házikója, a kapu két oldalán néhány megvénült, ellomposodott tuja, a tornácon fogantyús dézsákban pompázó leanderek – ahogy a betelepült holland és német nyugdíjasok alakítják át házaikat, de csak egy unalmas, Budapest kertvárosaiban ezerszám látható afféle tömbházat találtam.

Guszti valószínűleg lesett az ablakból, mert azonnal nyílni kezdett az elektromos kapu, és jószerével még ki se szálltam a kocsiból, amikor a nyakamba zúdult. Talán kicsit gyérült a haja, talán egy kis tokát is növesztett, de arcbőre napsütötten barna, szinte ráncok nélkülien sima volt, mintha most érkezett volna egy déltengeri nyaralásról – mindent összevetve, fikarcnyit sem öregedett. Nyüzsgött és vihorászott, mint egy kamasz – azelőtt sose láttam ilyennek. Ha annak idején nevetgélős hangulatunk kerekedett, azért az a nekieresztett, teli szájas röhögéstől nagyon is távol állt, visszafogott, fanyarkás, kissé cinizmusba hajló humorizálás folyt – ahogy az az úgynevezett értelmiséghez illik. Megölelt, lapogatta a hátamat – nem emlékszem, hogy a kézfogáson kívül eddig megérintettük volna egymást. Annak idején, ha a másikkunk iránt hirtelen valamiért nagy-nagy, szinte testvéri szeretet támadt volna, akkor se ölelkeztünk volna így össze – persze, ilyen nem támadt. Furcsa volt, de nem kellemetlen, és ebben a falusias, családias környezetben valahogy még természetes is.

A ház belülről még tágasabbnak látszott, mint ahogy kívülről mutatta magát, tágasnak és valahogy hodályszerűnek. Meztelennek ható fehér falain ugyan Edina képei – mintha kissé idegenül, fázósan lennének ott, szinte érezhetően otthonosabban érez-

ték magukat a Nagymező utcai lakásban – emlékeim szerint mintegy harmaduk: persze nagy a ház, a többi lehet más helyiségekben is. „Padlófűtés”, mondta Guszti, „imádom. A pincében a gázkazán. Kinn húsz fokos fagyok, én meg csak úgy papucsban jövök-megyek itt benn.” A padlófűtés ellenére a nappalinak nevezhető szobában jókora cserépkályha, láthatóan egy régi kályha gyönyörűséges cserepeiből összeügyeskedve, modern, hőálló üvegajtóval. „Órákig el tudok üldögélni előtte... bámulom a tűz lobogását... és tudod, az izzó tölgyhasábok őrzítő illata!” Na, igen. „És szinte bagóért hoznak egy kocsi hasított fát... persze lopják, vagy csak nem fizetnek adót utána... kit érdekel? de szinte bagóért”.

– Szép... de sose hittem volna, hogy odahagyod a Nagymező utcát.

– Én se. De tudod, úgy tekintem, mintha lebombázták volna a harmadik világháborúban. Jó, jó... szerencsére csak papíron játszották le az egészet, de mi, következményeit nézve megint csak vesztesek... lebombázták és ennyi.

Javasolta, ebéd előtt sétáljunk egyet. Nézzük meg a kertet. De mindenek előtt, étvágygerjesztő gyanánt, kóstoljuk meg azt a kis ürmöst, amit minap hozott a borász barátjától. Aki „egy zseni. Egy valódi, nem afféle pofatépésekkel kikiáltott zseni! Azon kevesek egyike, aki még tud igazi ürmöst csinálni. És nagy lélek... egy imádnivaló ember. Ha még egyszer születhetnék, ő akarnék lenni!” Eljár hozzá szürettek alkalmával is, olyankor nála lakik, egyhetes nagy vigasságok vannak. Az ürmös tényleg finom volt.

A cserépkályhán kívül még egy irigylésre méltó részlete a háznak, a két vendégváró kis padlásszobához felvezető falépcső előtere: szobányi ez is, a padlótól a mennyezetig érő üvegfala a kertre néz. Valódi kis üvegház, fadézsákban kétméteresre növő szobanövényekkel. A lépcsővel szemközti falra ruhászekrény nagyságú kalitka szerelve, benne zebra-pintyek meg efféle kismadarak.

– Hát azért Guszti... baszd meg...

– Ja. Valami helyi vállalkozó építette a házat... aztán megszaladt neki, áttette székhelyét a városba... ezt meg gyorsan el akarta adni. Megvettük cakk-pakk, a madarakkal együtt. De azért helyesek, nem?

– Úszómedence nincs?

– Az nincs, de hetente egyszer-kétszer átugrok Szilasfürdőre, semmi, tizenkét kilométer, az gyógyvíz... döglik benne egy-két órát, tényleg kiszívja belőlem a nyavalyákat. Végül megmasszíroztatom

magam... van egy zseniális jóasszony, akkora, mint egy porosz gránátos, és olyan a keze, mint egy patkolókovácsnak... egy ötszázas borraivaló, és csecsemővé gyúr. Utána már csak négykézláb tudok bemászni a kocsiba. Minek nekem egy lavórnyi medence?

Mielőtt valóban kiléptünk volna a kertbe, étvágygerjesztőül repetáztunk az ürmösből.

– A dolog úgy kezdődött, hogy Edina, még a régi időkben, időnként el-eljárt lovagolni... Pestűjhelyre, vagy hova a bánatba... nem tudom, mi élvezet van egy ló hátán zötykölődni, mindegy... egyszer elmentem vele, de tudod, nekem öklendeznem kell a lószar-szagtól... van, aki imádja, mindegy... sokfélék vagyunk. A lényeg: miután privatizálták a gyárat, az övékét is, naná!, az övékét az elsők közt, naná!, törvényesen, naná!, és aprópénzért beleült a nyugati tulajdonos, Edina is hamarosan megkapta az elbocsátó szép üzenetet, naná!, kellett a hely az amerikai ösztöndíjjal végzett ifjú titánoknak... akkor hirtelen sok ideje támadt, és... Tudod, mi is kerülhettünk volna abba a tökéletesen kiszolgáltatott, kétségbeejtő, abba a megoldhatatlan, lélekölő helyzetbe, amibe sok millióan ebben az országban... szerencsére én addigra már nyugdíjas lettem, nem is nyomorult kisnyugdíjas... Edina pedig a képeivel kezdett ügyeskedni... és mivel mindig is értett a pénzügyekhez... meg ismerte az egész vircsaftot, meg mit tudom én, hogyan, na: hamar kiderült, hogy az én szép nyugdíjam csupán zsebpénz Edina pénzéhez képest.

Megjelent tehát egy új fogalom: Edina pénze.

A ház mögötti kert csupán néhány méternyi széles, láthatóan gondozott gyeppel, aztán egy sor nyírott bukszus, és már kezdődik is a gyümölcsös. Virágágyás, vagy legalább néhány díszcserje sehol: a telepítő vállalkozónak nyilván nem maradt ideje szarzkodni velük, Gusztinak még kedve se. Viszont a gyümölcsös, a legjobb termés hozamukba érett fák, szakszerűen metszve, remek kondícióban – már piroslott a korai cseresznye. Megdicsértem Gusztit, a gyümölcsösön bizony látszik, hogy beletanult és foglalkozik vele.

– Egy frászt. Úgy voltam vele, ha egyszer ránk köszöntött a szabadság, nőjenek, ahogy akarnak, ami termést így is ad a Jóistenke, elég az nekünk, mit kezdenénk ennyi gyümölccsel? De egyszer a szomszéd, olyan harmincas fiatalember, a kerítésen átkönyökölve, a maga módján még udvariasan is, felszólított, hogy permetezzek, ahogy a régi gazda,

mert így átmásznak hozzá a hernyók meg a lapostetvek, vagy mifenék, meg a lisztharmat... Mondtam neki: „Idefigyeljen, Norbikám” – mert, hogy is hívhatnak másképp ebben a huszonegyedik századi globális posztmodernben egy magyar parasztembert, minthogy Norbert? –, „fogalmam sincs, mikor, mivel kéne permetezni, meg a korom se bírná...” Hajjaj! Tudok én ám nagyon vénember lenni! – megint csak az a kamaszos, a világba gátlástalanul eleresztett röhögés. „De teszek egy ajánlatot: ha permetez, permetezze meg az enyémet is, és én fizetem, caklipakli, a vegyszerek árát. Na?” Örömmel belement. Tudod, az itteniek pénzéhez képest, ezek a vegyiszarok bizony drágák. Tavasszal aztán metszeget is. Ez nem volt az alkuban, de... amikor érik valami, behoz a konyhába egy-két kosárral belőle, a színe-javát... a többit viheti. Mit kezdenék annyi gyümölcsessel? Ők meg befőzik. Van két gyerekük. Jól jártak velünk.

A gyümölcsös házhelyi keskeny, de még tán száz méternél is hosszabb, alig látszott a végén a kerítés. Kissé lejtett is, a gyümölcsöst három diófa zárta le. Alattuk már kissé süppedős a talaj.

– Kedves népek ezek. Alapjában véve jólelkűek, dolgozók. Ha békén hagyják őket, nem nagy igényeik szerint... meg tudnak élni. Edina persze már mindenkiel összehaverkodott, házhoz hozzák a frissen vágott csirkét, kacsát, libát... szezonban a vadász a szépen adjusztált vaddisznót, özgerincet, nyulat... kerti zöltséget eszünk, házi lekvárt, mézet, paradicsompürét... fizetünk érte persze, de nem többet, mint valamelyik nyugati hipermarket, ki tudja, honnan összehordott szemetéért... Tudod, itt más érteke van a pénznek... ritka madár, és mivel tőlünk csurran erre is, cseppen arra is, az ittenieknek meg nagyon is jól jön a talált forint: számon tartott... megbecsült emberek vagyunk. Szinte kényeztetnek, és mi...

Annak idején azt nem lehetett volna mondani Gusztiról, hogy lassan, nehézkesen beszélő ember, de azt igen, hogy gondolkodva beszél, mérlegeli szavai súlyát, olyasvalaki, aki megszokta, hogy mindig ő mondja ki az utolsó szót. És szavaiért vállalja a felelősséget. Mindennek már nyoma se maradt: egy könnyed gátlástalansággal fecserésző vénember. Ráadásul olyan érzésem támadt, mintha mindezt már sokszor elmondta volna, talán éppen nekem, magában persze, az elmúlt, rám várakozó másfél hónapban. A gyanúra szinte megerősítést adott az eszme-futtatása végére biggyesztett jópofaság, mely úgy

hangzott, mint egy könnyed színházi előadáson egy begyakorolt, lélegzetnyi csenddel előkészített poén:

– ... mi meg lubickolva élünk a nép puha kebelén.

A kert végi kiskapun nem volt zár, csak valami rigli, de Gusztinak erőteljesen rángatnia kellett, hogy kinyíljon, benőtte a szederinda meg az iszalag: régen járt erre akárki is. A kert alján folydogáló patakot akarta megmutatni. Büszke volt rá, hogy a kertje aljában patak folyik. De hát csak egy ásott árok volt. Át lehetett volna ugrani, ha a túlpártján, ki tudja meddig, nem állt volna hínáros sár. Pocsolyaszagot árasztott, és úgy tűnt, most állóvíz, fekete volt, mint a tőzeg. Hogy lassacskán mégis folyik valamerre, csak az öblöcskében tenyésző kolóniákból leszádkadt egy-egy békalencse tutajozása jelezte. A túlpárt dombjain, mintha ültették volna, sédkender telepek. Jöttünkre békák csobbantak a vízbe. Rovarszárnyak monoton zenéje zúgott.

Hogy időnként, nagy esők után, hóolvadáskor nagyobb víz jár erre, a kertek alji oldalon emelt méteres földgát jelezte. Mint valami lócára, leültünk a töltésre.

– Gyermekkoromban, meg később sokáig is, imádtam a Nagymező utcát. Ott van egy rakáson az Operett Színház, a Moulin Rouge, szemben a Thália Színház... nem emlékszem, abban az időben hogy hívták... meg a Mikroszkóp... de hát az Operaház is csak egy ugrás... vele szemben a Balettintézet, benn a Paulay Ede utcában a... hogyishívják... akkoriban Úttörő Színház, baromi! Meg a Kolibri... meg a mozik... egy másik ugrás és a Zeneakadémia! Úgy éreztem, hogy a világ közepén lakom! És ott is laktam. Este, úgy hat után szerettem lenni tekeregni, akkor már kezdtek megjelenni az ünneplőbe öltözött, színházba menet akkor még kiöltözött emberek... Mintha minden este valami népiünnepély kezdődött volna... a kommunista hatalom nagy csinadrattával rendezett sátoros ünnepeit kissé félre fordított arccal kiröhögő igazi népiünnepély... valami zizegős, elfojtott izgalommal teli titkos szertartás... és még azokban a szörnyűségesen lerohadt Rákosi időkben is a környéken minden csupa fény, reflektorok, neonok... Akkor még nem volt televízió, de én minden színészt ismertem, ezerszer megbámultam képeiket a színház előtti vitrinekben... Aztán már középiskolás koromban, mikorra már lettem annyira bátor és pimasz, be-belógtam előadásokra... Ezért is lettem rendező. Sose akartam más lenni. Illetve, ahogy lenni szokott, először színész, de... Nem is

tudom, képes lettem volna-e valami más, értelmes munkát végezni. A Nagymező utca determinálta az életemet.

Apró kavicsokat meg földdarabokat kezdtünk dobálni a vízbe. Buggyantak, mint a békák.

– És nem is volt olyan könnyű bejutnom a Főiskolára. Mert... mindegy, hagyjuk. De azért rohadjon meg, akire most gondolok. Tiszta röhej... de tudod, mire voltam még büszke? Hogy a mi utcánkban járt először trolibusz. Akkor azok a szörnyűséges szovjet dobozok, a zászlópiros színükkel valahogy elegánsnak hatottak... nagyviláginak, ahogy csendben suhantak az utcán. És tudod-e, hogy Sztálin elvtárs születésnapja tiszteletére szerelték fel ezt a vonalat...

– Persze! Én a Király utcában laktam... akkor úgy hívták, hogy Majakovszkij... Jesszusom! Ott fordultak előttünk a Teréz templomnál...

– ...a hetvenedik születésnapja tiszteletére! Ezért lett 70-es. Na: mostanra eszméletlen lett a forgalom, ezek a szerencsétlen trolik minduntalan beragadnak a szűk utcába... a parkoló meg az áruszállító kocsik miatt...

– Mi a Csányi utcában látteniszeztünk. Félóránként ment egy-egy teherautó a Nagycsarnokba...

– ...állandó lett a túlkölesség meg a hisztéria... az ablakot se lehetett kinyitni, mert a második emeletig jött fel a por meg a benzingőz... még éjszakára se, mert akkor még ráadásul a részeg üvöltözések... Valami buziklub nyílt a környéken, de persze mindegy, mára már a szórakozás azt jelenti, hogy piálás, füvezés meg ordítózás. És az állandó dzum-dzum! A szomszéd házból, egy autóból, a franc tudja, honnan, mindenhol! A jelentés nélküli, már valami silány dallamocskát is nélkülöző, izgalomgerjesztő dzum-dzum-dzum... Bele kellett dilizni. Nem tudom felfogni, mire jó ez az állandó, semmitmondó, meghajszolt ritmus... és látod a fiatalságot: az utcán, a metróon, mindenhol, fülükben a dugó, és hallgatják, hogy dzum-dzum... Agymosásra használják? Nehogy eszükbe jusson egy önálló gondolat? Ja, meg az örökös sivítás. Mentő, rendőr, tűzoltó, gázosok, delegációk. A belső városrészben már állandó a sivítás, az alapzajhoz tartozik... Felülről meg a leszállni készülő repülő... ötpercenként, arasznyira a háztetők felett, belerezegnek az ablakok. Mi lett ebből a vérpezsdítően kellemes, jó humorú városból? De a környékünk is... az épületek ugyan állnak, de elvesztette a valahai különös varázsát... Már itt is csak

kiszolgálás folyik, látványos rongyrazás, harsányság... a szellem és az ihletettség úgy menekült el innen, mint a patkányok a süllyedő hajóról... Mára már minden idegen. Szívfájdítóan ugyan, de gyűlöletesen... már nagyapám emléke se tudott odakötni. Az egész Budapest számomra egy merő idegenség.

Na: lassan itt az idő, ballaghatunk ebédelni. A környéken van egy vízimalom, most restaurálták, ebéd után esetleg megnézzük, érdekes. Sárgabarackból, csak úgy roskadozik a fa, jó termés lesz az idén.

– Szóval, rendesen lebombázták azt a lakást. Talán csak akkor nem adom el, ha Edina lánya szeretett volna ott lakni... de ő Londonban él, valami gyógyszervegyész, aligha fog ő már hazajönni.

Valami biztató kérdést tettem fel, hátha most, ebben a fecsegő állapotában megtudok valamit „Edina lányáról”.

– Mert ne hidd, hogy csak a pénzeket lapátolják ki az országból, de viszik az intelligenciát is. Lopják rendesen azt is. Lásd, már nincs az országban fiatal orvos. Kutatókról meg effélékről már nem is beszélve. Söpör el innen az intelligencia. Marad és szaporodik, és ez az egyetlen dolog, ami szaporodik, az agysejthiányos bunkóság. Húsz év múlva azért nem lesz orvos, mert a magyar népesség – az akkori, még magyarnak nevezett népesség – már nem tud kitermelni olyan fiatalokat, akik képesek lennének elsajátítani a szakmát. Mit röhögsz? Na, jó: ötven év múlva. De akkor már nem lesz olyan magyar, aki képes lenne megtanulni egy Wagner szerepet... megtervezni egy épületet... megírni egy regényt... Miért? Azt hiszed, az anyaföld magától termeli a tehetségeket, mint az árok szélén a vadsóskát? Már most se képes kitermelni tizenvalahány olyan fiatalot, aki legalább az európai felső mezőny szintjén tud focizni! Magyar Nobel-díjasok? Édes Jóistenem...! De termeli az úgynevezett szurkolókat! A tévében látom néha őket... nézz végig rajtuk: ők a magyar jövő.

A hosszú telek dereka táján, a szomszédban egy öt éves forma kislány egy nagytestű kutyával játszott. Nyilván a nevezett Norbert lánya. Mikor meglátott minket, nem köszönt, de bemutatta, micsoda hős is ő: nyakánál fogva földre birkózta a kutyát és ráült.

– És tudod, mit nem értek még? Ha kinyitom a rádiót, vagy ritkán a tévét, mindig és mindenhol angolul énekelnek... pontosabban amerikaiul. Magyarok is. A bandáknak amerikai nevük van, és azt éneklük: vi ár hangerijen... pfuj! Te, ha annak idején, mondjuk a táncdalfesztiválokon csak azok

szerepelhettek volna, akik oroszul énekelnek... tudod, mi lett volna itt? Kitért volna a következő forradalom. Ezek a füldugósok meg... készségesebben vágják hasra magukat, mint annak idején az afrikai bennszülöttek a gyarmatosítók előtt. Ha visszamész Budapestre... üzenem nekik: messze még, de már látszik gyerekek, a lejtő alján a Nagy Gödör. És csak azt kapjátok, amit megérdemeltek... óh! véreim, agyonvetovált magyar proletárok.

Az ebéd készen várt. Edina korán kelt, megfőzött nekünk, mennie kellett a lovaihoz. „Edina lovai...” De majd valamikor jön.

Zöldségekkel teli húsleves volt, májgombóccal, sűrű, szinte megállt benne a kanál. „Úgy szeretem a levest, ha megáll benne a kanál”. Csülök következett, ropogósra süített bőrű, szalonnában rengő, gyönyörű két csülök. Hozzá hagymás krumpli és párolt káposzta. Amikor Guszti előhúzta a sütőből, olyan illat zúdult rám, ami a gyerekkoromra emlékeztetett: a háború utáni nagy nyomorúságban csak néhányszor ehattünk efféle – páratlan, sokáig emlékezetes nagy ünnepek voltak ezek. Amikor elindultunk ebédelni, csak olyan szokásos, mondhatni polgári módon voltam éhes, déli időkben jelentkező megszokásból, már a leves is kitette volna az ebédet, de amikor Guszti lefűrészelte a csontról az egyik csülök felét és a tányéromra tette, nem tiltakoztam.

– Mikor aztán Edinának lett elég ideje... meg csinált magának egy kis pénzt is, kezdett mindennap kijárni Pestújhelyre lovagolni. Aztán vett magának egy saját lovat. De aztán mindig azzal jött haza, hogy nem igazán bánnak jól a lovával, filléres szarokon spórolnak, ezt így kéne, azt meg inkább úgy... Egyszer azt találtam neki mondani: „Miért nem veszed meg az egész kócerájt? Vedd meg és rúgd ki azokat a tetűket.” Néhány nap múlva visszakerdezett, komolyan gondoltam-e, amit mondtam. „Hát persze.” Akkor beleült a kis autójába, megtalálta itt ezt a lovardát, amit megvett, meg hozzá ezt a házat... és pritty-prutty, néhány hónap múlva itt voltunk. Úgy van most a lovaival, mint annak előtte a képeivel: elszórakozik velük. Ad, vesz, cserél... hágat, csikót nevel... egzeciroztatja a lovászfiúkat... takarmánytermeléshez földet bérel... csinálja véresen komolyan, mint mindent ebben a bűdös életben, de azért csak játék ez, kedvtelés... de miért ne, ha egyszer ránk köszöntött a szabadság? Nem tudom, hogyan csinálja, de állítólag most már a pénzénél van.

Nem gondoltam volna, hogy egyszer csak eltűnik a tányéromról az irtatlan nagy csülökhús. Meg kellett locsolni egy kis hozzá illő borral. „Nehogy azt higgye a derék sertés, hogy a kutya ette meg.” Guszti borász barátjának a sültékhez illő alkotásával, egy nem túl erős, de savaiban gazdag, fanyarkás, szederillatú vörösborával. Guszti fonott demizsonból töltött, mozdulataim látszott, ennek is módja van, amit meg kell adni.

– Lassacskán öregedve az ember valahogy mindent másképp lát. Talán ezért is nem szabadna megöregedni. Ha visszagondolok az életemre, az a huszonkét tévéfilm... meg a számtalan egyéb kisműsor... mintha nem is én lettem volna. Vagy inkább csak álmodtam volna az egészet. Nem, határozottan nem nyomasztó álom, de... tulajdonképpen álmodhattam volna azt is, hogy ez időben valami mocskos népbüfében mosogatok. Innen nézve hihetetlen, hogy annak idején mennyire, a szétpattanás határáig fel tudtuk kurblizni magunkat. Miért? Egy nűánsznyi igényesebb megoldásért – amit rajtunk kívül a kutya se vett észre – képesek voltunk hetekig négy órát aludni. Miért... miért? Önbecsülést adott? Önmagában nem. Hivatástudat? Dicsőség? Bizonyítási vágy? Lényegüket tekintve csupa hívságos butaság. Hülyítettük magunkat, hogy persze! A kultúra! De olyan nincs. Lehet, hogy valaha volt, és lehet, hogy már mi is csak majmoltuk... azt is csak a kommunista ideológia által az embert mint nembeli lényt értelmező, egyik végzetes félreértése következményeként... De igazából nem is kell. Igazuk van a libsiknek. Ebben az egyben fájdalmas igazuk. Csupán azt felejtik el hozzátenni, hogy arra a kultúrára, amit ők működtetnek, a maguk dicsőségére, de főleg pénzcsekjük miatt... na: arra végképp semmi szükség. A népek vígan elvannak nélküle. Ősszel majd elviszlek a szüretre, magad is megláthatod. Ott aztán nyomuk sincs a gyűlöletbe pácolt, nyafogó szépeltégeknek. A lenullázódott söpredék meg a mosléktévékből megkapja a cirkuszt. Minél kisebb a kenyér, annál harsányabb cirkuszt. Hogy aztán oroszlánok marcangolják a keresztényeket, vagy a fogatlan senkik a hitetlen senkiket, embervér folyik vagy csak paradicsomlé: a söpredéknek végül is mindegy... Fő, hogy gusztustalan legyen.

A derék sertés néhányszor rákérdezett: valóban nem a kutya ette meg a csülkeit? A szederillatú vörösbor kortyolgatásával megnyugtattuk: bizony, nem. S bár valóban nem volt erős, testes bor, vala-

hogy mégis odaragasztotta az embert az asztal mellé, párnázott padhoz. Egyre bizonyosabbá vált, hogy a nemrég restaurált vízimalomnak egy kis ideig még várakoznia kell látogatásunkra. A délutánba fordult Nap a kalitkás falra vetette a sugarait: zebra-pintyénél megkezdődött a fürdési szezon. Nem hittem volna, hogy ezek a kicsi madarak ilyen lármával tudnak lenni.

– Úgy az ötvenes éveim közepén kezdődött... Időnként hólyagos csalánkiütés kezdett jönni rajtam, főleg a nyakamon, meg deréktájon... véresre tudtam vakarni. Hamar kiderült, a tartósítószer, meg az élelmiszerekbe kevert mindenféle szarok okozzák. Addigra telt meg velük a szervezetem. Először csak a felvágottféléket nem tudtam megenni, aztán az olcsóbb sajtokat, végül már a pékárut, az Isten adta kenyeret sem. Ha étterembe mentünk, akkor is előjöttek a hólyagok: már a jobb éttermek is ilyen szar alapanyagokból főznek. Már azt hittem, nyers sárgarépa meg uborkán fogok élni ezután... – Olyan fájdalmas arccal és önsajnáló hangon adta ezt elő, hogy muszáj volt felnevetnem. Valaha színész szeretett volna lenni – most aztán az. Egy röpke, gyanakvó pillantás után elnevette magát ő is, majd bemutatta, hogyan vakarózott, nemcsak nyak- és deréktájon, de még az ágyékánál is – de ezt már túldobta, ez már ripacszkodás volt. – És amikor idejöttünk, és Edina a házaktól kezdte hozni a kajákat... óvatosan kezdtem kóstolgatni a kolbászokat... a de imádom! disznósajtot... és semmi! Se hólyag, se viszketés! Azt zabálok, amit akarok!

Üldögéltünk az asztal mellett, a párnázott, derék-szögű padon, s mivel Gusztai nem takarította el az asztalról a lassan kihűlő, kocsonyásodott csülök maradékot, valahogy egyszer mozdult a keze és látható gondossággal vékony csíkokat kezdett vagdalni a szalonnás, bőrös húsból. Aztán úgy hébe-hóba be-bekaptunk egy-egy falatot. Csak úgy kézzel véve le a vágódeszkáról, eszegettük a szomszéd faluból való pékség lyukacsos bélű házikenyerével és – miután ebédre befaltuk az összes párolt káposztát – csípős almapaprikával: ezzel egy új dimenzióba lőttük át magunkat. Mely dimenzióban semmissé vált minden eddig megtörtént dolog. Nem tudom, miért ettünk: ha tudatunk kiüresedett is, gyomrunk, beleink feszültek, a minden falat után meghívott szederillatú sem tudott kielégülést adni. Egyre súlyosabban, már tartás nélkül, kókadózó fejfelé ültünk a padon, érezhetően lelassultunk, de csak nyújtogattuk kezünket a következő falat után. Mintha valamilyen kultikus célú, kannibál-zabáláson

vettünk volna részt: meg kellett ünnepelni, hogy a tízmillióból legalább egyikünknek, épp a barátunknak, sikerült megtalálnia önmagát. Egy eltékozolt élet után végül sikerült belejátszania magát a semmittevésbe, a semmit akarásba.

Egyszer csak ott állt előttünk Edina. Váratlanul és meglepő módon, mert nem hallottunk autóberregést vagy ajtócsapódást. Valamilyen lefakult színű, feliratos trikót, rajta börmellényt viselt, buggyos szárú lovagló nadrágot, de lábán már nem csizma, hanem egy koszos edzőcipő volt. Lószagot hozott magával. Ha az utcán találkoztam volna vele, biztosan nem ismerem meg. Nemcsak az öltözete miatt – ez a nő képes volt valaha is páratlanul kifinomult ízléssel öltözni? –, de az arcáról is eltűntek a – most már valóban feleslegesnek és álarcnak tűnő – mosolygós párnácskák. Tagoltabb lett, csontosan szikár, bőre – a kamaszlányossá varázsolt, finom arcbőre –, mint egy kiszáradt sóstó alja, repedésrácokkal apró darabokra törve. A mindig frissen frizírozottnak látszó, most már erősen öszülő haját simán hátrafésülte, tarkóján varkocsba fonta össze. Mintha nőtt is volna. Mintha egy rezzenéstelen arcú indiánasszony jelent volna meg.

Egy röpke tekintettel felmérte a helyzetet. A rezzenéstelen, de nem barátságatlan, mert valamilyen archaikus mosolyt viselő indiánarcon nem láttam megjelenő véleményt. Kívülről nézve magunkat, a két, kissé már kaptos, elnehezült trottyost, jogosnak éreztem volna csalódást vagy bosszúságot. Hozzám lépett, a kezét nyújtotta, gyakorlott, profi mozdulattal – ez megegyezett a Nagymező utcai kéznyújtásokkal –, de amint fel akartam állni, mivel túl közel ültem az asztalhoz – meg talán bele is bambultam a bámulatába –, térdem beleverődött a szélébe, felborult egy teli borospohár. A vörösbor szaladt szét a fehér asztalterítőn... az indiánarc rezzenéstelen maradt. Nyekkenve visszatottyantam a padra, nevetségesnek éreztem magam, de aztán csak sikerült a kézfogás. Szorítása kemény volt, de már nem úgy, mint régen, határozott, de nőies, egy profi, vezető állású nő kézfogása, inkább férfiasan, csontosan kemény. Az a gondolatom támadt, ez a kéz aztán alaposan meg tudja suhogtatni a lovaglóostort. Váltottunk néhány konvencionális mondatot az utazásomról, a táj szépségeiről, s aztán: „akkor nem zavarom tovább az urakat.”

Edina gyors távozása, melyet ugyan hagyományosnak is felfoghattam volna, mivel a régi időkben is, miután behozta nekünk a kávé, rövid, laza fecse-

gés után, tulajdonképpen hamar bekövetkezett: „akkor nem zavarom tovább az urakat”, de most ide, a ráérős, bukolikus falusi élet rendjébe valahogy nem illett. Talán az elmúlt idő is, az a tizenvalahány év is megkívánt volna hosszabb diskurzust. Határozottan megtörte az addigi hangulatunkat.

Mintha Guszti is így érezte volna: miután egy fordulattal belecsapta a mosogatóba a vörösbortól elázott terítőt, palackokat helyezett az asztalra. „Itt az ideje, hogy komolyabb témákkal foglalkozzunk.” A címke nélküli, de szabályosan dugaszolt üvegek természetesen borász barátja pincéjéből valók, a zsenialitás az eddigieknél is magasabb szintjét tanúsítók: egy titkos recept alapján készített fehér cuvée-t tartalmaznak, melyben felismerhetők a méz és a birsalma illatanyagai. December harmadikai szüretelésű – mondta az évjáratot is, mely bizonyára fontos, de elfelejtettem –, ez nem afféle étkezés utáni, könnyű kis bor... na, lássuk! Valóban: mondhatom, ez volt életem legfinomabb bora.

– Tudod, itt faluhelyen... nemcsak a csend, nyugalom, jó levegő... emberi ételek... de más az emberek közötti viszony is... sokkal megértőbb, barátságosabb, segítő szándékú... minden valahogy lélek és test közelebb... tudod, hetente jár ide egy fiatalasszony, Jolánka... takarítani...

– Áhá...

– Takarít, ablakot pucol, elmosogat... azt nem mondanám, hogy szép... mármint a képes magazinkban mutogatott, csinált meg retusált szépségideál szerinti... de olyan jó kis begyes-faros, hát tudod... – Mutatta, mennyire begyes és faros, és ha így van, hát dicséretes. – Egy vidám, nyíltszívű teremtés... pedig, ha akarná, lenne min szomorkodnia: az ura itt hagyta, faképnél csak úgy, két gyerekkel... egy lusta, élehetetlen, iszákos alak... én tudom, hogy nem könnyű, meg nincsenek munkahelyek, de... szóval a pasi inkább elhúzott Pestre csövezni. Na, ott aztán tényleg nem kell melóznia, és ihat, mint az állat. Na, a Jolánka... talpraesett kis nő, mondhatnám vagány. Feltalálja magát. Naná! Inkább hagyja a gyerekeit éhezni? Rádadásul fiatal, elhanyagolt, tüzesvérű nő... azt hiszem, van benne egy vonónyi roma, vagy félig az...

– És... csak nem...?

– De igen. Igen! És roppant intelligens. Tisztában van vele, hogy egy magam korabeli férfi már nem afféle durr-bele Jani, már bizonyos igényei vannak... az általánosan gyakorolt mókáktól eltérően...

időnként kissé erőteljesebb hatásokra van szüksége... tudsz követni?

– Menj a francba!

– Persze rá kellett vezetni a dolgokra, mert ez mégiscsak faluhely, de mondom, intelligens... és egy cseppet sem romlott. Inkább egy derűs ösztönlény, aki maga is élvez, hogy olyan türelmes, megértő és anyás lehet. Ilyet te nem találsz a pesti hivatásosok között.

– És akkor... hetente egyszer Jolánka puha kebelén is?

– Hogy? Ja... igen. Fogadom, mint mondjuk egy pedikűröst... a megfelelő honoráriumért. Aztán persze mosogat, meg ablakot pucol... ezeket Edina fizeti.

– És... nem félsz, hogy lebuksz? Hogy Edina megtudja?

– Nem érdekel Edina! – Csitítanom kellett Gusztit, mert szinte felordított. Az asztalon fekvő kezét paszkolgatva csitítottam, én töltöttem a méz- és birsalma illatúból a poharakba. – Itt van végre a szabadság...! Mindenki, még Edina is, azt gondol, amit akar!

A második pohár fehérbor után mintha valami napvédő rolót kezdtek volna leereszteni a szemem elé. Fülemben uszodai fül dugó került. Guszti közelebb húzódott hozzám, és bizalmas hangon azt mondta: „Tudod, Edina...” Tartottam tőle, hogy Edina lánya, Edina képei, Edina pénze, Edina lovai után valami ilyesmi fog következni: Edina vulvája. Ezt már nem kívántam hallani.

– Beszélj inkább még Jolánkáról...

– Jó... Úgy történt először, hogy tavaly nyáron, egy rohadt meleg napon, éppen itt mosta a követ... csak egy szál pendely volt rajta, beláttam hasig, és ahogy mozgott, hintapalintáztak a gyönyörű nagy mellei, valamit dúdolgatott is közben... és akkor teljesen elborult az agyam, egyszerűen elhagyott, gatyá le, betérdeltem mögéje... Amikor észrevette, hogy mi van... azt mondta: „Jaj... ne tessék már ízélni a Guszti bácsinak”, de addigra a Guszti bácsinak már nagyon tetszett ízélni, és valójában nem is tiltakozott, sőt: könyökre ereszkedett és megemelte a farát, hogy jobban hozzáférjek. Húsz éve nem mentem el ilyen vastagon.

Erre természetesen inni kellett. Utána egy kicsit csenedesedni is.

– És... tudod mit mondott, mikor először... mielőtt elment, a kezébe adtam egy összehajtogatott kétezerest, először nem is tudta, mi az, meg hogy miért kapta... mondtam neki: „a kedvességéért”... és akkor hirtelen nagy jókedve támadt, és tudod, mit mondott?

– Honnan tudnám, seggfej.

– Várjál csak, várjál... át kell gondolnom, hogy el ne rontsam... ne hidd, hogy dicsekvésből mondom... a szóhasználat, az az érdekes... az a népiesen vastag, nyers szókimondás, de benne azért az elvárható tisztelet...

– Mit mondott?! – Felordítottam, ahogy néhány-szor forgatásokon tettük. Nem haragot fejezett ki, csak afféle tréfa volt, ha hirtelen, felpörgetett állapotban négyen-öten kezdtek egyszerre beszélni.

– Szóval eltette a pénzt, és azt mondta: „Ki gondolta volna, hogy még ilyen kemény farkának tetszik lenni a Guszti bácsinak.”

A továbbiakról tulajdonképpen nem tudok beszámolni. Csak töredékek jutottak el hozzám. Ahogy korábban, nem tudom, miért, ettünk még, úgy a továbbiakban nem tudom, miért, ittunk még. Az még megjárta az agyamat, hogy valami mégiscsak lehet ebben a friss falusi levegőben, meg az emberhez méltó étkekben, meg a szederillatú meg a birsalmaillatú zsenialitásában, mert Pesten ennyi italtól már régen elvágódtam volna, talán még a mentőt is ki kellett volna hívni hozzám, de itt, szemem előtt ugyan a redőnyvel, fülemben a dugóval, mélyen lehülyítve és szinte mozgások nélkül, de elvagyok. Az is feldereng, hogy Guszti előadása ezután egy új fordulatot vett: hagyjam azt a benzingőzbe párolt, söpredék népességű Budapestet a franchba, költözzek én is vidékre. Edina majd nekem is szerez egy nagy, kényelmes házat, valahol itt a közelükben, és akkor mindennap beszélgethetünk. Már csak azért is ezt kellene tennem, mert mi vagyunk az utolsó nemzedék ebben a kirabolt, elárult, önmagát is veszejtő országban, akik vidékre telepedve, legalább a hangulataiból még megérezhetjük, milyen is lehetett az a régi, gyönyörű szép Magyarország. A statisztikák alapján egyszerűen kiszámíthatjuk, mikor hal meg az utolsó magyar, a már elkorcsosult, de még magyar-nak nevezhető magyar. Mert a fülhallgató Ivettkék, Dzszeniferek meg Claudiák baszni szeretnek ugyan, de szülni nem. Ha van egy csöpp eszem, én is idejövök melegezni ennek a halálra ítélt kedves népnek a puha kebelére.

Tökéletesen elvesztettem az időérzékemet. Kint besötétedett már, de fogalmam sincs, mikor – talán el is szundikáltam néha-néha –, és ki tudja, hányadik nyöszörgésemre, hogy én már lefeküdnék, Guszti végre cihelődni kezdett, „jó, megmutatom a szobádat.” Akartam volna humorizálni, tudhatná, hogy én

csak egy városban elférgesedett alak vagyok, benzingőzben párolt ázaléklény, én nem bírok ennyit enni, de főleg inni, de még az egészséges falusi levegő is agyoncsap, nekem már ritkán tetszik olyan kemény farkamnak lenni, és tulajdonképpen én vagyok az utolsó, bár elkorcsosult, de még magyar-nak nevezhető magyar, de beszélni sem volt már igazán erőm. Elindultunk az üvegház-lépcsőházból nyíló, a padlásszobához vezető falépcsőn. Elöl Guszti: talán a harmadik lépcsőfokra ért, amikor furcsa, csattanó, de mély, kissé visszhangos koppanás hallatszott, mint amikor az ember egy száraz deszkára bottal rácsap. Még a zebrapintyek is felriadtak a hangra, sivítózni meg csapdosni kezdtek. „Jól vagy?” kérdeztem, de Guszti válasz nélkül döngetett fel a lépcsőn. Mikor fenn villanyt gyújtottunk, látam, vérzik az orra.

– Na, ez lesz a szobád. Szép, igaz?

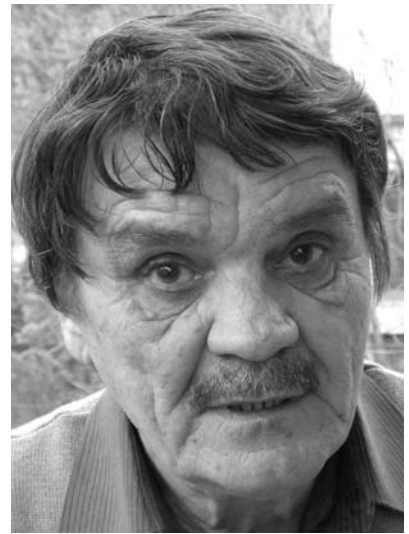
– Szép... de vérzik az orrod...

– Van hozzá zuhanyozó is... meg klozi... – Ahogy lendülettel kivágta a mellékajtót, néhány csepp vér az inge ujjára pottyant. – Te! – kiáltott fel, amikor észrevette. – Én vérzek!

A zuhanyozóban találtam törülközőket. Az egyiknek megvizettem a végét, letöröltem a még mindig értetlenül álló Guszti arcát. Az orrvérzés semmiség, de jobb szeme alatt lila vérömleny keletkezett. Reggelre még nagyobb lesz, a szélei besárgulnak. Az villant az eszembe, meg kéne keresni Edinát, már csak azért is, nehogy azt higgye, hogy részegen összeverekedtünk... de annyira fáradt voltam, meg bódult is, hogy attól tartottam, lefelé menet én is lebukszázok a meredek falépcsőn. Meg ki tudja, a hodály házban hol alszik Edina? És ha meg is találnám, ki tudja, nem lókorbáccsal zavarna-e el? Különben is: itt van végre a szabadság! Mindenki azt gondol, amit akar.

Guszti elvette tőlem a törülközőt, az arcához szorította, torokhangon hörögve nyögdécselni kezdett: talán ekkor kezdte érezni a fájdalmat. Feltéptem az ablakokat: a falak, a mennyezet lambériázva, a két ágy, szekrények vadonatújnak, úgy áradt belőlük a fatartósító vegyszerek szaga, mintha valahonnan gáz szivárogná. Kintről vastag falusi levegő zúdult be, a zöldek illatába halvány trágya- és pocsolyaszag keveredett. Guszti az arcához fogott törülközővel elvágódott az egyik ágyon, „drága Jóistenem, hát folydogál az a jó kis vérem”, még a cipőjét se rúgta le, kezdett elvackolódni. Nyilvánvaló lett, hogy egymás mellett alszunk majd, mint egy derék házaspár.

Csendes, ódon bérház földszintjének meghitt lakásában ültem le Marosi Gyulával, hogy irodalmi és irodalmon kívüli életéről, alkotómódjáról, világlátásáról kérdezzem az író, aki két új kötettel jelentkezik a közeljövőben. E kötetek adták az apropót, a társalgás pedig olyan világba kalauzolt el, amelyben a szerző készülő műveiben megjelenő univerzum hátterét, lényegét ismerhettem meg. Egy olyan író életét, aki rengeteg tapasztalattal, ismerettel gazdagodott és gazdagodik most is, sokszor önmagának, sokszor a sors szeszélyének köszönhetően. És ebből a tudásból felépül egy személyiség és egy művészet, amelyek természetes és meghitt egységet alkotnak. Tágas birodalom ez, ahol megfér egymással a belváros nyüzsgő zaja és a Dunakanyar felemelő csendje, a katonaság brutalitása és az alkalmazott grafika lágy miliője, a filmművészet társas viszonyai és a prózáíró magányossága.

Lélekbe égő képek

– *Kezdjük a gyökereidnél, az ősöknel. Kiket említhetsz felmenőid között?*

– A család birtokában felelhető okmányok, születési és halotti bizonyítványok, házasságlevelek alapján, apai ágon az 1820-as évekig ismerem őseimet. Felmenőim mindegyike kovácmester volt – apáról fiúra öröklődött a szakma –, a Gyula és a József nevek variálódtak családomban. Nagyapám házasságlevelében az áll, hogy foglalkozása: vasúti kovács, ez a magyarázata, hogy apám Zágrábban született 1910-ben, mert akkor ott építették a síneket, de aztán, az építkezés befejeztével nagyapám is önálló műhelyt nyitott Barcon. Szépapámig néven nevezhető őseimet természetesen nem ismerhettem személyesen – még nagyapámat se, ő az első világháborúban szerzett sérülése következtében korán meghalt.

– *Valami megmaradt a kovácmesterségből a te életedben is?*

– Apámnak öt testvére volt, őket mind ismertem. Tartásos

emberek voltak, amilyenek egy faluközösség talán legfontosabb iparosának illik lenni. Öntudatosak és önállóak: tudták, hogy két kezük munkájával meg tudnak élni, senkitől nem vártak segítséget, és nem is panaszkodtak senkinek. Őket nem lehetett úri, később elvtársi huncutságokkal megvezetni, átláttak a világmegváltó szélhámosságokon. Az adott szó szent volt számukra: ha valaki nem tartotta be, amolyan félelmet váltott ki, és ha valakit hazugságon kaptak, azzal többé szóba sem álltak. A szépapám előtti időkről bizonyító iratok nincsenek is, ám valószínű, hogy a mesterség akkor is apáról fiúra szállhatott, talán az idők mitikus mélységéig is: olykor azzal áztatom magam, hogy az azóta öröklődő lelkületből valamennyit még nekem is sikerült megőrizni.

Mint említettem, nagyapám az első világháborúban szerzett sérülései miatt hamar meghalt, az alig húszéves apám lett a családfenn-

tartó, legkisebb húga öt éves volt. Földbirtokuk nem lévén, Barcon nem tudtak megélni, apám Budapestre jött: senki fiát nem ismert itt, fillérek cincogtak a zsebében. Fűszeres-segédnek állt. Nyomorúságos albérletekben lakott, megkoplalt pénzcsekjéért hazaküldte a családnak. Miután valamennyire sikerült megkapaszkodnia a fővárosban, jött utána a következő testvére, József, aztán sorban a többiek is: így lettünk budapestiek. Én már itt születtem 1941-ben, a tomboló második világháború idején.

– *Vannak háborús emlékeid?*

– Igen, de csak afféle sötét, töredezett snittjeim. Megszólalnak a szirénák, valaki kikap az ágyból, rohannak le velem a pincébe... hideg van lenn, kialszik a villany, zokogások, fennhangon mondott közös imák... anyámmal valamiért rohanunk az amúgy síri csendes utcán, halottak, katonák és civilek fekszenek a köveken, hódara hull...

– *Trauma volt ez a gyermekkori élménysor?*

– Érdekes módon nem, abban az értelemben, hogy nem emlékszem, később felsírtam volna miattuk álmomban. Budapest ostromakor négyéves voltam, talán még nem alakult ki bennem a sikoltó halálfélelem, vagy tökéletesen megbíztam a körülöttem lévő felnőttekben... sötét képek, de nem iszonyatosak. Ám bizonyára ott lapulnak tudatom mélyében, csendben munkálkodnak, befolyásolnak, de nem meghatározók. Mégis azt hiszem, ez az a környezet, ahol gyerekkoromat töltöttem.

– *Ez a világ valami különleges hely?*

– Nagyon is az! Budapest legdúsabb vegetációja. A Király utca – később Majakovszkij utca – 47-es számú házában laktunk: ha az ember végigmegy a rövidke Csányi utcán, már ott is a Klauzál tér, a Vásárcsarnokkal. Annak idején itt hétvégeken, nagyobb ünnepek közelében akár egy hétig is, a város környéki településekről

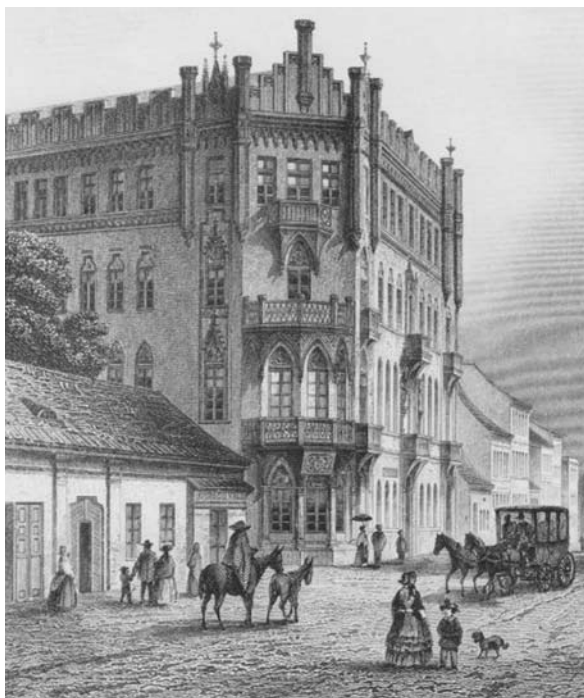
felszekerező falusiak árulták a portékáikat. Hogy ne kelljen mindennap megjárniuk az utat, raktarakat béreltek, ágyrajárók voltak, nyáron megaludtak a szekéren, este bográcsban főztek – a csarnok belső részében az állandó árusokkal sajátos szimbiózisban élve, érdekes világot alakítottak ki: nem paraszti világ volt ez, de erősen falusias. Itt nem „kisztihand”-dal, hanem Adj’ Istennel köszöntek. Aztán itt volt a tér mögött, a valamikori városszélen megtelepedett zsidó negyed – a nyilas uralom idején itt volt a körülkerített gettó területe –, zsinagógával, iskolával, kóser üzletekkel, akkor még javarészt zsidó lakossággal. Ha pedig a Nagymező utcán a Duna felé indult az ember, nem messzebb, mint a Klauzál tér, egyszer csak ott volt a pesti Broadway-nak nevezett szórakozó negyed: az Operett Színház, a Moulin Rouge mulató, a mai Thália, a valaha kabarékat játszó kisszínpadok, néhány percre az Operaház, ellen-

kező irányban a Zeneakadémia – még gyerekkoromban is, mikor éppen csak pinnyogott valami közvilágítás, ez volt a város legfényesebb része. A nagyvilágiasság vonzására tett esti lödörgések közben, találkozhatál, ahogy az velem is megesett –, még Latabár Kálmánal is! Azt hiszem, nincs a világon még egy város, ahol ilyen szorosan egymás mellé települt három kisvilág.

– *Három különböző miliő, három világgép. Gazdagított téged ez a korai tapasztalás?*

– Megtanultam, hogy a világ érdekes. Sokszínű és sokkultúrájú, ezért érdemes nyitott szemmel és szívvel közelíteni minden jelenségéhez. Láttam, hogy minden kisvilágnak saját lelkülete van, s ha otthonosan akarsz járni bennük, meg kell értened, és tiszteletben kell tartanod hitvilágukat, szokásaikat.

Ám ebben a Király utca 47-es számozású házában való lakásnak van még egy – ha akarnám, akár misztikusnak is nevezhetném – érdekessége. Csak valamikor húszéves korom tájt tudtam meg, hogy ez az épület híres, egykor Pekáryháznak nevezték. Addig nekem senki se mondta, talán már senki nem is tudta az akkori lakók közül. A XIX. század derekán építtette Budapest akkori főrendőre: újonnan talán palotának számított. Vörös márvány körlepcsője van, finoman cizellált kovácsoltvas korláttal, hintókat, konfliktusokat fogadni képes kapualjjal, a kapu fölötti emeleti lakás erkélyes – bizonyára itt lakott a háztulajdonos –, az ablakkeretek, az erkély korlátja faragott kövekkel díszített, az Országházon látható kőfaragásokhoz hasonlatos. Mindezekből feltűnhetett volna, hogy a mi házunk különb, mint a környékbeli többi, de gyerekként nem észleltem – talán azért sem, mert az akkor éppen százéves, két világháború gonoszságait és nyomorúságait átvészelt ház iszonyatosan leromlott állapotban volt. Belül a lépcsőház is, a lakások is – nyikorgott a fagerendázat, repedeztek a falak, valamiért mindig érezhető volt a pinceszag –, de kívülről aztán különösképpen. Sarokház lévén hosz-

A Pekáry-ház a Király utcában, a XIX. század végén – még palota korában

szan benyúlik a Csányi utcába, ez a szöglete a Teréz templomra néz, innen hosszan ellátni nemcsak a Király, de a Nagymező utcába is: valószínűleg ide valami géppuskafészeket telepítettek, kemény harcok dúltak a templom környékén, szinte rommá volt löve ez a sarokrész.

Szóval húszévesen tudtam meg azt is, hogy ebben a híres Pekáry-házban lakott egy ideig Krúdy Gyula! Mintha nemességet kaptam volna, dagasztotta a mellem. Később még azt is megtudtam: a második emeleten laktak, és ablakaik a Csányi utcára néztek – mi is a második emeleten laktunk és ablakaink a Csányi utcára néztek. Azt hiszem, négy lakás van ilyen, tehát...

– *Érdekes! És nem lehet kinyomozni, melyik lakásban lakott Krúdy?*

– Nem valószínű... de nem is akarnám. Így megmarad valami esélye, hogy a nyomdokain tapostam, ugyanabban a szobasarokban aludtam. Ez persze tényleg csak érdekesség, de a folytatásban akkor maradjunk Krúdynál. Azt írta valahol: „Nyáridőben a Király utcának sajt-szaga volt” – megjegyeztem, mert annyira békebelien bájos mondata ez. Eltöprengök, az én időmben milyen szaga is volt a Király utcának? Egyértelmű: DDT szaga. Ez egy háború után alkalmazott radikális rovarölő szer volt, később betiltották a használatát, mivel nem bomlott le, beépült az emberi zsírszövetbe, és idegméregként működött. A falak mentén mindennütt beszórták a várost ezzel a fehér, sajátságos szagú porral, az

iskolában, üzletekben, mozikban, a lakásokban is. Gondold csak el: a háború alatt az emberek nagy részének hónapokig nem volt módja rendesen tisztálkodni, nem voltak mosó- és fertőtlenítő szerek,

Tanév végi fényképezkedés, 1951

még szappan se, összebombázták a csatornahálózatot, az elhullott katonalovak döghúsát ették, gyógyszerhez még aranyért se lehetett hozzájutni, és milyen fertőzéseket hurcoltak magukkal az Isten tudja, honnan, és micsoda förtelmeken átvonuló katonák! De még a lebombázott házak eltakarítására is csak az utak, vasutak, hidak megfeszített újjáépítése után kerülhetett sor, addig a romok alatt rengeteg holttest feküdhett.

– *A háború utáni időkről ezek szerint már élénk emlékeid vannak...*

– Úgy kisiskolás koromtól. Az iskolában gyakran volt tetűvizsgálat, akinek serkét találtak a hajában, ott helyben kopaszra

vágták, bekenték a fejbőrét valamilyen bűdös folyadékkal. Gyakran kaptunk oltásokat, fene tudja, mik ellen, talán a csecsemőkorunktól elmaradottakat is akkor pótolták – mégis, szerencsétlen, a háborút valahogy átvészelt nemzedékeket tizedelte a torokgyík meg a gyermekbénulási járvány. Nyelnünk kellett a kanalas, csukamájolajnak nevezett halzsírt: borzasztó íze volt, aki nem akarta benyelni, vagy kiköpte, a tornatanártól kapott egy nagy frászt. Felnőttként, mikor már lehetett kapni szardíniát, még vagy egy évtizedig viszolyogtam a szagától. Bab, sárgaborsó, káposzta, krumpli, de leggyakrabban téztafélek: ez volt az étrend. Talán csak vasárnap ettünk valami húst, tej, vaj ritka madárként bukkant elő: azt hiszem, manapság rabkosztnak sem volna megfelelő, amin felnőttünk.

Narancsot először 1956 októberében láttam és ettem, egy osztrák segélyszervezet teherautójáról osztogatták. Telente legalább egy hónapig úgynevezett szénszünet volt – ezeken a hosszú, magányos napokon kaptam rá az olvasásra. Ez az évszak a bezártság ideje is volt: bakancsaim, még ha újak voltak is – újonnan persze mindig két számmal nagyobbak –, hamar beáztak, a kopott felnőtt kabátokból, netán katonaköpenyből varrt ormótlan télkabátjainkban a kezünket sem tudtuk felemelni. A kötelező úttörő-foglalkozásokon mozgalmi dalokat énekeltünk, nagy vezéreink és tanítóink példát mutató életéről szóló könyveket olvastak fel nekünk – de legalább

még nem kellett tudnunk a napi politika förtelmes fordulatairól.

Hát ilyen volt a háborút követő békeidőkben a „boldog gyermekkor”. Óh, Istenem! Mikor még nyáridőben a Király utcának sajt-szaga volt!

– *Nem mindig öröm kisebbséginek lenni...*

– Nem okozott ez traumát. A házunkban is éltek zsidó családok, semmiféle súrlódásra nem emlékszem. A goj elnevezés nem volt sértő, ahogyan más megnevezés sem, egyszerűen hovatarozási kategória, amit nem kellett, miért is kellett volna titkolni: léteztek a zsidók, gojok, svábok (akkor még élt ez az elnevezés), meg cigányok. A háború okán minden családnak fájdalmas veszteségei voltak – képzeld: úgy minden harmadik gyereknek nem volt apja –, még tartott a csendes, belső siratás. Olyan mindegy volt, kit hol nyelt el a pokol, a Donkanyarban vagy Auschwitzban, munkaszolgálatban vagy orosz hadifogságban.

Itt javarészt boltocskákkal rendelkező, kétkezi kisemberek éltek, kárposok, rőfösök, rádiószerelek, zöldségesek, libások, könyvkötők, folyt az államosítás, a mindenféle vallás-ellenes kemény ateista harc, a mondva csinált politikai okokból való meghurcoltatás: mindenki félt a párthatalomtól, akárki fia-borja – és mindez erősebb összekapcsoló erő volt, mint holmi mentalitásbeli apró különbségek. Sráckoromban a gombfocizás volt a nagy divat, jártunk egymáshoz játszani, az egyik haverom mamája libáskofa volt a

Nagycsarnokban (hogy valaki libáskofa, az se volt sértő), hatalmas szellet libaszíros kenyereket kaptunk hagymakarikákkal. És anyám is készített töltött libanyakat és húsleveset maceszgombóccal.

A másság törésvonala nem is itt húzódott, hanem a vallásos és nem vallásos gyerekek között. Őt hat erősen hívő fiú járt az osztály-

Szüleimmel és öcsémmel

ba, ők sabeszdeklit viseltek – ketten még hosszú pajeszt is –, mi többiek (zsidók és nem zsidók) együtt röhögünk rajtuk, amikor tornaórán leesett fejükre a csattal hajukhoz tűzött kissapka. A szombat akkor még teljes munkanap volt, de ők, a „munkakerülés” büntetettét is elkövetve nem jöttek iskolába, a szomszédos zsinagóga előtt találkozhattunk velük, szülekkel együtt, ünnepi sötét öltözetben, fekete kalappal a fejükön mentek az istentiszteletükre. Legtöbbjük aztán később ki is vándorolt Izraelbe, akkor egyenlítődtött ki a zsidó–keresztény arány az iskolában, de ennek sem volt jelentősége.

– *Tehát ezek szerint, gyermekkorodban nem érzékelted, ami írókorodban, ha akartad, ha nem, feltétlenül rád köszöntött, az úgynevezett népies–urbánus ellentétet?*

– Valóban nem, és amikor szembesülnöm kellett vele, nem is tudtam hová tenni. Ésszel persze felfogtam a tartalmát, de zsigerileg nem tudtam hová elhelyezni – és ezek a dolgok a zsigerekben laknak, és onnan bugyognak elő. A gimnáziumban abszolút sztárok voltak Karinthy és Rejtő Jenő, ismételtük, variáltgattuk poénjaikat, később beleszerelmesedtem Radnótiba, és akkor egyszer csak valaki azt kezdi vartyogni, hogy ez mucsai. Emberek, hát mi van itt?! Ami ebből nekem jutott: soha, senki nem nevezett urbánusnak, pedig – a szó eredeti értelmében – vagyok olyan urbánus, mint akármelyik urbánus. Életvitelben, gondolkodásban, beszéd-

módban, reflexekben. Ha feltörjük a kódot, akkor teljes joggal. De nem neveztek népiesnek se, szintén teljes joggal, mert ehhez valahogy törzsökösen hozzátartoznak a vidéki Magyarország indulatai, életszemlélete, színei, hangulatai, amikről kedvtelve olvasok, nagyon is nagyra becsülöm – és akkor valaki azt kezdi vartyogni, mindez merő mucsaiság... Emberek, hát muszáj nekünk mindig az öntetszelgésbe belezöldült fél-agyúak áriáival foglalkozni? Szóval... ebből nekem annyi jutott, hogy a két szék közül a pad alá essek. Egy ideig bosszantott, de most már elücsörgök a pad alatt.

– *Milyen volt az élet a háború után?*

– Kanyarodjunk most kicsit vissza apám történetéhez. Testvéreivel a nyakán – sose mondta, de elképzelhetően iszonyú szívós

munkával – harmincéves korára tudott egzisztenciát teremteni: vásárolt egy standot a Klauzál téri csarnokban. Területileg akkora lehetett, mint ez a szoba. Akkor aztán nőülhetett, majd szülehettem én. Anyám családja Vas megyei származék, egy generációval korábban jöttek a fővárosba, anyám már pesti lánynak számított.

Babot, lencsét, mákot, diót, ecetet, lisztet, sót: efféléket árult ezen a kis standon. Reggel hatkor nyitott, este nyolckor zárt – napi tizennégy órát ugrálni, hajlógatni, mondhatni sportteljesítmény. Aztán kicsit még rovincsolni kellett, utána jöhetett haza. Megvacsorázott, és még nem volt vége a napnak: jegyrendszer volt, alapvető élelmiszereket csak jegyre adhatott ki – napközben egy dobozba dobálta a különböző színű, bélyegnagyságú jegyeket,

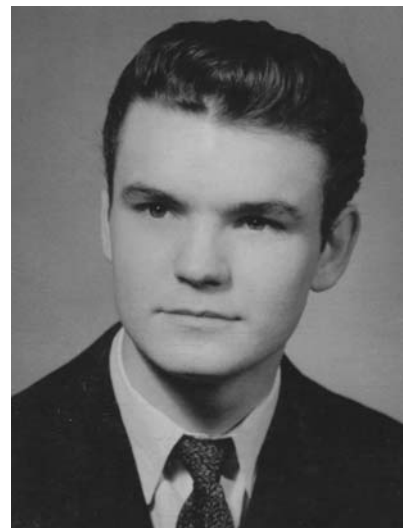
Marosi őrzetű

este aztán szét kellett válogatni, egy hivatalos úrlapra felragasztgatni, ebben, míg el nem nyomott az álom, segédkeztem. Ha áruért kellett mennie, vagy valami hivatalos ügyet intézni, anyám állt be a

pult mögé, s ha nem volt kire hagyjon, vitt magával engem is. Én voltam a kisas, a gyerekek szeretnek boltost játszani. Persze csatangoltam fel-alá a csarnokban, minden árus ismert, elkomáztattak velem, cukrot kaptam, gyümölcsöt, mosolyogtató kis figura lehettem.

– *Mint az Eldorádó világa, Eperjessel és a kisleányval?*

– Nagyon is! Örültem ennek a filmnek, ismerős, életes ízei vannak. Pláne, hogy még jó is... szeretem. Aztán eljött az államosítás, azaz a szövetkezesítés ideje: mint faluhelyen a gazdákat, mindenkit „önkéntesen” beléptettetek egy téeszbe, majd hamarost a „demokratikusan” választott szövetkezeti elnök elvtárs mindenkit más munkahelyre vezényelt, nem maradhattak a régi, valahai saját boltjukban, mert az közösségellenes magatartást táplált volna. Apám ezután, mondhatom így, kilépett a társadalomból. Munkáját elvégezte, családja iránti kötelességeit teljesítette, de vasárnaponként, minden ünnepnapon ment a Börzsönybe. Ha akartunk, anyámmal és öcsémmel mehettünk vele, de akár otthon is maradhattunk. Gimnazista koromig, nyáridőben sokszor mentem vele, csatangoltunk a hegyek közt, a patakok partján, szalonnáztunk, meglátogattuk az ismerőseit Szokolyán. Később vett egy semmirevaló csiktelket, bontott anyagból egy faházat eszkábált, nyugdíjas éveit, a legzordabb hónapokat kivéve ott töltötte. Tulajdonképpen igaza volt: mi dolga lenne az embernek egy olyan társadalommal, amelyben semmit sem számít a tehetség, a szorgalom, a munkabírás, mert mindent fölülírnak az életidegen eszmék, a világmegváltást ígérő

Érettségi képem

satnya fantazmagóriák? Hogyan vállalhatott volna akár egy nyikkánási közösséget is Rákosi elvtársal és bandájával, akiket Moszkva lakájainak és közönséges bűnözőknek tekintett? És még valami: erős a gyanúm, hogy bár meghódította, de nem tudta megszeretni ezt a várost. A lelke vidéki maradt, a nagyvárosban idegen. A Börzsöny, a Dunakanyar iránti imádata alakította további életemet – talán ezt hagyta rám örökségül.

– *Folytathatnánk akár innen is, hiszen egy kötetre való írásod szől erről a tájról, az itteni eseményekről... de tartsuk be az idő sorrendiségét: tehát a gimnázium?*

– A Kazinczyban jó tanulónak számítottam, így mehettem a Barcsay utcai Madách Gimnáziumba. Az iskola akkor még őrizte a háború előtti szellemet, latintanítás is folyt, szigorúak voltak, az általánosban fél gőzzel voltam jó tanuló, itt aztán komolyan tanulni kellett, nem volt mese – még afféle klasszikus gimnázium volt. Az itteni osztálytársaim jó része már értelmiségi családokból jött, és itt kellett rádöbennem – bár addig is összeolvastam mindent, ami csak a kezembe került –,

Kisfiammal

micsoda kulturális elmaradásaim vannak. Meghúztam magam, figyeltem és igyekeztem... Ráadásul én voltam az első a nagycsaládban, aki – hogy így mondjam – túllépett a kétkezi dolgozók világán. Szüleimnek nem voltak erről a világról tapasztalataik, még tanácsot se tudtak adni, hogy adott esetekben hogyan viselkedjem. Gyakorlatilag tizennégy éves koromban el kellett engedniük a kezemet, a saját józan belátásomra voltam utalva.

– *De ez valami korai szabadságot is jelentett, nem?*

– Igen... „teher alatt nő a pálma”, de azért nehéz terhű volt ez a szabadság. Biztosan észrevetted: minden első generációs értelmiségi elmondja ezeket. Szorongva mentem be minden reggel, mert tudtam, hogy itt is, ott is lukak vannak... Egyedül a délután is folytatható sportfoglalkozásokon adhattam magamat. Kosaraztunk, kézilabdáztunk, rögbiztünk...

– *Egy novelládban írod is, hogy az Aranycsapat bővületében micsoda focicsatákat vívtatok a Klauzál téren. A focimániának lett folytatása?*

– Abban az értelemben nem, hogy valamelyik egyesületbe kezdtem volna járni, de akkoriban azért befértem a gimnázium válogatottjába. És itt még egy érdekesség: párhuzamos osztályba jártam Albert Flóriánnal, ő A-s volt, én meg B-s, természetesen ő is tagja volt a csapatnak, így hát elmondhatom – ha nem is sokszor, mert Flórit hamar eltiltotta a Fradi a gimnáziumi meccsektől, nehogy egy ilyen uli-buli meccsen lerúgják –, hogy egy csapatban játszottam Albert Flóriánnal. Egyébként két fiú is volt, aki – akkor úgy tűnt – hasonló tehetség, ők valamiért eltűntek, Flóri pedig futott fel a csillagos égig: érettségi táján már válogatott volt.

– *És akkor egyszer csak kitört 1956-ban a forradalom...*

– Igen... a harmadikat kezdtük el járni. Itt most iszonyúan kell fegyelmelni magunkat, mert ha belekezek a mesélésbe...! Mint-hogy szinte a város szívében laktunk, a napközbeni tekerések során szinte minden, később híressé vált helyszínre eljutottam, a Moszkva tértől a Corvin közig, útba ejtve a Köztársaság teret... mindenkinek, akinek jó sorsa megengedte, hogy két szemével láthassa a százévenként megisméltendő magyar forradalmak egyikét, egész életét meghatározó élmény. Talán csak egyet, várj... (feláll, egy dobozkából elővesz egy két-

száz forintos nagyságú, furcsa formájú fémdarabot, feltehetőleg réz, sötét patina borítja). Tudod, mi ez? Egy darab a Sztálin szoborból. Saját kezűleg fűrészelttem le, közben valahol még hallani lehetett, hogy lövöldöznek.

– *Akkor csak annyit: váratlanul ért a forradalom kitörése, vagy az előzményekből sejteni lehetett?*

– Minden forradalom váratlanul tör ki. Persze vannak előzményei, de egyszer csak úgy lobban föl, mint a szerelem. 23-án nemzeti színű zászlókkal – közepükből a borzalmas címert már kivágták, lukas lobogókkal –, szinte népünnepélyszerűen vonultunk a Parlament elé, azt hiszem, arra se számított senki, hogy néhány óra múlva már meg lesznek az első halottak a Rádiónál. Alapvető oka, azt hiszem, a reménytelenség volt. Mindenki nyomorúságosan élt, lakott, táplálkozott, ruházkodott – kivéve a nagyon szűk, elzárt életet élő vezetői réteget –, állandó fenyegetettség és megfélemlítések légkörében: ezt el lehetett viselni egy darabig, de amikor szétfeszlott minden remény, a kilátástalanság ráült az emberek lelkére, hogy ebből nincs szabadulás, egész életünket tetű módjára kell leélnünk, akkor egyszer csak elfogyott a józan belátás, megszűnt a halálfélelem, a menekülési ösztön elsöpörte a realitásokat, és kitört – ez esetben helyén való a nagybetűs megtiszteltetés – a Forradalom.

– *Ami után jött november 4-e...*

– Talán meglepőnek hangzik, de tizenhat évesen a forradalmi lelkesedés mellett erősen élt bennem a kétely, hogy sikerülhet-e győzni... azaz a ruszkiak valóban hazamennek-e – amint az népköveteléseként a házfalakra is fel volt festve –, és mi, Ausztriához hasonlatos semleges

ország lehetünk, de amikor hajnalban meghallottam a szovjet tankok lánctalpainak csörgését a budapesti utcák kövezetén, depresszióba zuhantam. Már voltam annyira érett, hogy állapotomról tudomásom legyen, küzdöttem ellene, de hosszú évekig, az újabb és újabb kivégzések hírére, hónapokra ismét elkapott. A Madách pedig félelmetes, de még inkább undorító események színterévé vált – pedig nagyjából arra az időre találtam volna bele a gimnázium légkörébe –, az igazgatót eltávolították, idősebb tanárainkat nyugdíjazták, egyenruhás emberek jöttek be, és egyenként, a tanári szobában eléjük kellett járulnunk: kérdezős-

ködtek, kiről mit tudunk, fényképet mutogattak, ismerjük-e, találkoztunk-e vele, fenyegetőztek. Pedig magában az épületben szinte semmi nem történt, leszedték nagy vezéreink és tanítóink arcképeit a falakról, ledobáltuk az udvarra, összetörtük a szovjet mintára készült, festett, gipsz címereket, elégettük az orosz tankönyveket... de ennyi szinte minden felsőbb iskolában megesett. A megszüntetett katonai középiskolából, meg az Isten tudja, honnan, új, fiatal tanárokat kaptunk – bizonyára utasításba kapták a fegyelmzés fontosságát –, az orosz nyelvű volt Gorkij Gimnáziumból néhány új osztálytársat, akik szinte azonnal megkezdtek szervezni a KISZ-t... kétséget se hagyva a felől, hogy aki tovább szeretne tanulni, annak be kell lépnie. Gyűlöletes lett a légkör, tanulni

pedig – mondjuk bemagolni a gömb térfogatának kiszámításához szükséges képletet – egyszerűen abszurd volt ilyen helyzetben, de meg kellett szerezni az érettségi papírt.

– *Mivel aztán kirakatrendezőnek tanultál. Hogy keveredtél oda?*

Egy forgatás szünetében: Nemeskürthy István, jómagam, Drahota Andrea, Szűcs János

– Tudja fene. Azt hiszem, valami brosúrából olvastam ki, érettségivel milyen szakmákat lehet tanulni, és ez megtetszett: kirakatrendező és alkalmazott grafikus.

– *Volt valami vonzalmad a képzőművészethez?*

– Nemigen. Tulajdonképpen ismeretlen terület volt előttem. És akkor megtörtént a csoda! Végre, életem első iskolája, ahová szerettem járni. Gyakorló szakemberek tanították a különféle technikákat, tapétázástól az üvegfestésig, nem foglalkoztak a számonkéréssel, aki nem tanulta meg, magára vessen. Tanultunk anyagismeretet: milyen is az igazi angol szövet? Betűtípusokat, tussal, festékekkel írni, ember nagyságú feliratokat készíteni. Gondold el: akkor még nem voltak ügyes számítógépek, amelyekkel percek alatt szinte bár-

mit el lehet ma készíteni. A nyomdatechnika is nehézkes volt: minden installációt kétkezi munkával készítettek. És nem volt semmiféle KISZ-szervezés, meg politikai gusztustalanságok ebben az iskolában. Tanáraink olykor elvállalták kiállítások rendezését, vásári pavi-

lonok berendezését, hívtak minket is besegíteni, így még valami pénzeckét is kerestünk. Tanultunk művészettörténetet is, Marcell György festőművész előadásain. Gyurka bácsi termetével, vällig érő ősz hajával az idős Liszt Ferencet formázta, és sajátos módon tanított: saját tulajdonú, kedves mesteri munkáit tartalmazó diaképeket

vetített a falra – Rembrandtot például kihagyta –, és rövid idejű, tárgyilagosságnak mondható közlések után felhevülve felugrált a vetítógép mellől, szemekre, kezekre, hajakra, ruhagombokra mutogatva titkokról mesélt, miből keverték a festékeket, hogyan festettek már száraz és még nyirkos falfelületekre, néhány részlet összehasonlítása okán évszázadokat ugrottunk előre, hátra, és aztán ott is ragadtunk, két év alatt azért eljutottunk Giottótól az impresszionistákig. Egy világot nyitott ki előttem – előtünk.

– *Szinte irigyellek... így kéne valahogy az irodalmat is tanítani.*

– Hát nem is úgy, hogy a gyerekekkel mondjuk, a ballada definícióját szó szerint bemagoltatják. És még valami: a körülmények miatt kimaradt gyerekkoromból a festékekkel való pacsmagolás

öröme, jóformán akkor fedeztem fel a színeket – volt ott mindenféle festék, tobzódtam bennük, mint egy óvodás. És még egy hozadéka az iskolának: ott ismerkedtem össze Simonffy Andrással, évfolyamtársam volt. Hamar kiderült, hogy ő is amolyan mindent összeolvasó ember, nagyokat tudtunk beszélgetni, egyre többet lógtunk együtt, jó évtizedig aztán számomra a két-három legfontosabb ember közé tartozott.

– *Érdekes lehetett, mikor közösen megvallottátok egymásnak, hogy mindketten írók szeretnétek lenni...*

– Nem volt közös vallomás. András hamar előjött a farbával, de engem akkor még annyi minden érdekelt... Bár mindig is szívesen irkáló gyerek voltam, gimnazista koromban, ha olyan hangulatom támadt, írtam novellaféléket, de akkor úgy tudtam, hogy az író olyan ember, aki magányosan ül egy szobában, napokig, hetekig, hónapokig, és veri az írógépet. Ennél sokkalta társasabb lénynek éreztem magam – és akkor még az is voltam. Motoszkált bennem ez a lehetőség is, de még nem mondtam, mondhattam ki.

Szaktanácsadói bizonyítvánnyal a kezemben aztán mégse lettem kirakatrendező: valahol meghalhattam, hogy indul egy tördelőszerkesztői tanfolyam, és a könyvek iránt érzett szerelemből jelentkeztem oda. Előképzettségemmel jóval többet tudtam a szakmából, mint az akkor érettségizettek, fel is vettek. Az Akadémiai Kiadóhoz kerültem gyakornoknak. A két éves gyakornokság alatt dolgoztunk a kiadóban, délutánonként, esténként előadásokat hallgattunk, időnként egy-két hónapot valamilyen nyomdában töltöttünk, a sze-

dőteremben, gépteremben, kötészeti-teremben, hogy kitanuljuk a szakma gyakorlati részét. Elégedett voltam a fejleményekkel: úgy éreztem, ez a szerkesztő-nyomdász pálya éppen nekem való. De egy év után meg kellett szakítanom: behívtak katonának.

– *Fordult veled megint egyet a világ a katonáskodással?*

– Fordult bizony. Az első három hónap, az eskütételig rettenetes volt. Addig ki se tehattük a lábunkat a laktanyából, és amit addig csak könyvekben olvastam, mikkel szórakoztatták magukat korábbi időkben a némi kis pálinkával is felhergelt altisztek, azt – a testi fenyítésen kívül – mind megkaptuk. Egész nap futottunk, kúsztunk, meneteltünk, jeges vízzel mostuk a hosszú folyosókat, éjszaka riadó, mikor végre visszatérhettünk a körletbe, az ágyak felborogatva, ruhák, felszerelések szétdobálva, még a szalmazsákból is kiborogatták a szalmát... hajnalig takaríthattunk. És szinte csak üvöltve szóltak hozzánk. Gyakran elhangzott: „Most aztán elkapjuk a tőkét ezeknek a hóbörgőknek!”, amiből tudhattuk, felsőbb parancsra történik mindez, mert a „hóbörgő” a kádári konszolidáció egyik kulcsszava volt: a forradalom alatti tüntetőket, ellenkezőket, tiltakozókat nevezték így. Az eskütétel után, mondhatom így: normalizálódott a helyzet, katonák lettünk. Híradósok voltunk, meg kellett tanulnunk a technikát, eredményt is fel kellett mutatnunk, efféle nyomás mellett ez lehetetlen lett volna – de bemutat-ták, mi mindent, akár bármit is megtehetnek velünk. Mondhatni, a gyermeki világ utolsó illúziói szálltak el akkor. De – legalábbis bennem – valami kemény dacot is

szült: feltörte a lábam a csizma, gennyes volt a sarkam, de végigcsináltam a díszmenetet, még azt is kibírtam, hogy összeragadt szájjal még másfél órát álljak a betonon, a tűző napon – én mindent kibírok, nem tudtok megölni, mondtam magamban.

– *Ez az önismeret erősített, vagy inkább a hatalomhoz való viszony nyersességét tárta fel?*

– Mindkettőt... és még valamit: ha kihúztad magad valami közös munka alól, helyetted a többieknek kellett megcsinálni. Lenéztek érte, nem beszéltek veled, a rangsor alá kerültél. Megtanultad, hogy azokkal, akikkel „együtt húztál csizmát”, közös a sorsod, nem úszhatod meg okoskodó dumákkal, filozofikus mélységű lafatyolásokkal. Ha tengelyig süllyedt a vezetőkes kocsis a sárba, azt valahogy ki kellett tolni, vonszolni onnan, szó nélkül mentél. Hogy semmiféle előnyért spiclikedésről, smúzolásról szó se lehetett, mert a poklot kapod érte. És idővel még önmagad előtt is szarrá válsz, de meg is érdemled.

Aztán csak letelt a két év... Slusszpoénként megkaptuk a kubai válságot: már velünk voltak a civil ruhák, amikor meghosszabbították a szolgálatot „bizonytalan ideig”...

– *Erről írsz a Vadgesztenye című novelládban.*

– Azt 1988-ban írtam, a szabadság várásáról szól... az alig tűrhető várakozásról. Katonai pályafutásom ezzel még nem ért véget: 1968-ban, a Csehszlovákiába való bevonuláskor ismét behívtak, megint csak „bizonytalan ideig...” A kivonuló csapatokat tisztekkel erősítették meg, az ő helyükre kellett állnunk, én egy építőszázad szolgálatvezetője lettem. Egyhónapos fiamat aztán a kaland végeztéig alig láttam. De még ez

után is: egy nátronzsákba gyömszölve itthon volt az előszobai szekrényben, a géppisztoly kivételével az egész menetfelszerelésem, személyimben a bármikor érvénybe léptethető behívóparancs... azt megúsztuk, hogy a szovjet–kínai határidencidens-sorozatok idején az Amur-kanyarba menjünk. Terjedelmi okokból erről itt nincs mód többet beszélni... Leszerelésem után vissza az Akadémiai Kiadóba, és akkor ismerkedtünk meg a feleségemmel, akivel 1965-ben össze is házasodtunk.

– *Akkor... 47 éve vagytok házasok?*

– Házasok 47 éve... igen. A mi életünk más érzelmi és erkölcsi szinteken zajlik, minthogy időnként lecserélgessük öregedő feleségünket. És akkor kellett beváltanom egy magamnak tett ígéretet: még vastagon előttem álló katonaidőmben András küldött nekem egy Új Írást, ha nem is az első, de valamelyik első közötti novellája volt benne. Akkor elkövettem egy hibát: tudva tudtam, hogy arra sosem szabad gondolnom, hogy ha nem kéne itt lennem, mi mindeneiket csinálhatnék – normális börtönpszichózis –, de akkor arra gondoltam: akár novellák írásával is próbálkozhatnék! Néhány hétre elviselhetetlenné tettem a benti életet magamnak, mire sikerült újra jegelni a lelkemet, és akkor megfogadtam, ha leszerelek, próbálkozom én is. Ha Andrásnak sikerült... miért is ne? Meg is tettem: 1966-ban jelent meg első írásom – nem véletlenül egy katonatörténet – a Tiszatájban. Aztán a

Kortársnak is küldtem írásokat, jól fogadtak. Ez az időszak az ötvenes évek – és jó néhány szocialistának nevezett országban tovább uralkodó – dogmatikusságának óvatos levedlési ideje volt, fiatalon persze örjítően lassúnak

Gombavadászon a Börzsönyben

éreztek a tempót, de azért valami mozdíthatóságot érzekelve perspektívákat nyitott.

– *Így kezdődött irodalmi pályafutásod.*

– Igen, de írónak csak az első kötetem megjelenése után mertem nevezni magam. 1970-ben már volt feleségem, fiam, könyvem: akkor mertem remélni, hogy az élet nem is annyira kegyetlenül nehéz. Különben: szerinted terjedelemben hol tartunk?

– *Úgy a felénél...*

– Ajaj! Most jön a java, én meg csak novellázatok itt... „Ugorjunk!”

– *Akkor: 1973, Fiatal Írók József Attila Köre?*

– Igen... de előtte feltétlenül el kell mondanom: kötetem megjelenése után keresni kezdtek filmek, televíziósok, megcsinálhatnánk ezt vagy azt a novellát...

– *Miért épp téged?*

– Nem csak engem... Akkortájt futott fel a televízió, nagy kulturális

felvevő piac is lett. Mi pedig újak voltunk, új hangokkal, kicsit divatosak lettünk. Engem biztosan azért kerestek, mert történeteket írtam, amelyeknek volt elejük, végük, figuráik, konfliktusaik – a mozgókép ezek nélkül nem él meg. Korai írásaimat – a felesleges magyarázkodások, okoskodó elme-futtatások elkerülése végett – vágásszerűen szerkesztettem, a filmek snittelős technikájával. És – mondták: élő, jól mondható párbeszédet írok. A tévéből Málnay Leventével, Mihályfy Sándorral, Nemere Lászlóval csináltunk hosszabb-rövidebb műsorokat, aztán Gábor Pállal egy

Horizont címmel bemutatott mozifilmet.

– *Nyilván neked is voltak vonzalmaid a filmek iránt. Honnan erednek?*

– Gyerekkoromban mindig kaptam, gyakrabban kikunyeráltam arra zsebpénzt, hogy a hozzánk közeli Tinódi moziban megnézhessem a heti filmet: tudjuk, a fiatalokat mágnesként vonzza a mozgókép. Nagyrészt szovjet, magyar, meg más szocialista országok filmjei voltak ezek, ostoba politikai demagógiával terheltek, de dramaturgiailag nem is rosszak. A hatvanas évek elején, közepén, a megtorlásokat befejezettek nyilvánítva, óvatos nyitás következett: a Filmmúzeumban, klubokban, az Egyetemi Színpadon már meg lehetett nézni a nagyközönségnek be nem mutatott filmeket. A József Attila Kör megalakulása előtt már létrejöhetett a Balázs Béla, a fiatal filmesek stúdiója, jártunk – akkor már feleségemmel – a vetítéseikre:

valahogy a filmmel együtt nőttünk fel. És a filmművészet micsoda virágzó korszaka következett! Nem tartok névsorolvasást, de az olasz, francia, cseh, lengyel és igenis, a magyar filmek! Fontosságukat tekintve, számomra egyenlő értékűek voltak az ugyancsak felfutó irodalmi teljesítményekkel. Kapcsolatrendszeremben együtt épültek az irodalmi és a filmes ismeretségeim.

– *Akkor hát természetesen módon kezdte el a próza mellett forgatókönyveket írni?*

– Természetes módon, de meg kellett kínlódnia érte. Először mély zsigeri berzenkedéssel fogadtam, ha egy rendező előállt egy ötlettel: te, mi lenne, ha ez meg az nem így lenne, hanem úgy... De be kellett látnom, hogy ő képekben gondolkodik. Amit képekben el tud mondani, arról minek beszélni? A keze alá kellett dolgoznom és nehéz szívvel látnom, hogyan lesz az én prózagyermekeiből az ő filmgyermek. Az ártatlannak látszó változtatások legtöbbször felborítják az eredeti szerkezetet, újat kell konstruálni. Mivelhogy az agymunka a legolcsóbb, hogy ne egy huszonöt-harmincfős stábot kelljen várakoztatni, a jelentéktelennek látszó részleteket is, legalább át kellett beszélni – úgyis tud meglepetéseket szerezni a helyszín meg az időjárás –, aprólékos babramunka. És ki mindenki szólhat még bele! Alkotótársként jogosan az operatőr, akár a színészek is, anyagi szempontok miatt a gyártásvezető... cenzurális okokból, tehát jogtalanul, akkoriban nem is láttam át, kik is. Nagy macera egy kész-

nek mondható filmforgatókönyv – így helyes mondanom: előállítás. Olvastál már filmforgatókönyvet?

– *Csak irodalmilag szerkeszteteket.* (Feláll, egy alsó szekrényből taláalomra kivesz egy stencilezett könyvet: A4-es lapokon, két oldal-

Nagyfiunkkal

ra gépelve, sűrű szöveg, 240 oldalnyi, súlya van: „A margarétás dal.” Az eleje táján taláalomra felcsapom: POGOLJEVI VASÚTÁLLOMÁS, 4. kép [nappal] 3. Félközél: itt Natasa akkor viselt ruházatának leírása következik. Így ránézésre is rengeteg munka van benne.) *És mi vonzott ebben a munkában?*

– Bizonyára a léghör. Akkori lelkiállapotomhoz nagyon is passzolt. Mondtam: az író olyan ember, aki hónapokra begubózik, s mikor kirágja magát a gubójából, nagyjából arról tud beszélni, mit csinált, miket gondolt ez idő alatt a gubóban – bocsánat az egész szakmától! Igen, léteznek nagyon is színes egyéniségű írók, költők (az újonnan támadt írócelebeket most figyelmen kívül hagyva), de ennek a szakmának ilyen a gyakorlási módja. Ezért akkoriban még erősen kellett fegyelmeznem magam, hogy meg tudjak maradni hosszú

ideig egy helyben a fenekemen. A filmes társaság csupa vibrálás, szimatolás, kifigyelés... napi eszmecserek a szakmához tartozókkal, operatőrökkel, technikusokkal, sminkesekkel, ruhatervezőkkel, koreográfusokkal, kaszkadőrökkel, állatidomárokkal, és mindenkivel, aki csak az útjukba került. Helyszínek keresése, forgatók során utazások, új arcok, zenék, technikai lehetőségek felkajtatása. Valahogy lazább, mondhatnám demokratikusabb a léghör is, az irodalmi közeg hozzá képest még kissé feudálisnak is mondható. A világra is nyitottabb, nemzetközibb. Úgyhogy, amikor '79-ben hívtak a tévébe...

– *Álljunk meg egy pillanatra! Azért a József Attila Kört, meg a Mozgó Világot ne hagyjuk ki! A Körnek alapító titkára voltál, a lapnak prózarovat vezetője, ezek azért érdekes események.*

– Igen, de a megszabott terjedelemre való tekintettel... a Körről a harmincéves Móricz Zsigmond-ösztöndíj kapcsán írtam, a Mozgóról meg már annyi mindenki mondott annyi érdekeset... Inkább olyasmikről beszélnék, amikről eddig még nem. Az akkori politikai kurzus „húzd meg, ereszd meg” gyakorlatában egy lazítási periódus következett, és – nagyjából a Lakitelki Találkozó előtt valamivel – megkérdezték a tévében, volna-e kedvem beállni dramaturgnak. Nagyjából már mindenkit ismertem ott, tudtam is, miről van szó, gondoltam, megpróbálom. Az akkori Magyar Televízió drámai és irodalmi

főosztálya évente egy adott összegből gazdálkodott, melyből adott műsorpercet kellett készítenie. Ebből versműsorok, évfordulós megemlékezések s hasonlóknak mellett úgy évi húsz tévéjátékra tellett. Természetesen akkor sem Teréz anyja nővérei dolgoztak a tévében, de normálisnak nevezhető munkahelyi légkör uralkodott. Ha két egymást nemszeretem ember összekerült egy stádba, szemük se rebbent, magánérzelmeik nem bukkantak elő. Ami számomra új volt – és bele kellett szoknom –, a mókuserék állandó forgása: amíg magamnak dolgoztam, lehetek a tehetségtelenségtől bőgő szétszórt heteim, életuntan vakarózó hónapjaim, itt kegyetlenül jöttek a betervezett határidők. De hát ha a kovács nagyapámhoz elvitte a gazda a lovát, és megállapodtak, hogy délre kész lesz a patkolás, gondolom, ha a fene fenét evett is, harangszóra az el is készült. Az egyik munkából még ki sem, a másikba már be, így ment nálam is.

– *Akkor nem sok idő maradt prózára írni.*

– Nem sok, de azért maradt, és írtam is. Ám amikor beálltam, mondjuk így: „televíziós profinak”, idősebb írókollégák közül többen figyelmeztettek, vigyázzak, könnyen tönkretelhetem magam, számomra ismeretlen neveket soroltak: micsoda tehetségek voltak, aztán megette őket a film. Ha megkérdeztem, miért is, bizonytalanul ugyan, de a pénzt emlegették: itt könnyen jön, könnyen megy... elcsorog vele az ember is. De hát a szocialista tervgazdálkodásban ez a veszély nem fenyegetett! Mondjuk egy jobb tanári fizetésért dolgoztunk, valamilyen nemzetközi fesztiválon nyert díjért pramiu-

mot kaptunk – osztályfőnöki pótlékkal kiegészített, jobb tanári fizetést. Amikor aztán az időm engedte, még kedvem is kerekedett hozzá, és leültem az üres papír elé, napokig egy sort se tudtam leírni. Bár kész volt bennem az írás – de nem jöttek a mondatok. Rá kellett jönnöm, hogy már képeken gondolkodom. A képi látásközpont ráülve elnyomta a másik agyféltekében található beszédközpontot. Figyelni kezdtem, mi gyilkolja még a prózáírókat? Ezen munka kollektív volta. Ha az ember prózára ír, és elakad, elbizonytalanodik, csak egy szál magatud átevíckélni rajta, ha nem sikerül, elhallgat vagy beleőrül. Forgatókönyvi megfeneklésekkor mindig akadt valaki, aki egy ötlettel, vagy akár a struktúra átrendezésének javaslatával át tudja lökni a holtpontra – egy forgatókönyvíró mondhatja: gyerekek, pontosan értem, mit vártatok, de most ennyi tellett tőlem, kinek van valami jó ötlete? –, ezzel fel is adja önállósága jó részét, belevágja a bicskát a prózáíróba. Viszont egy prózáírónak sohasem kell – mert van elég esze hozzá, hogy elmismásolja – nyilvánosság előtt szembesülnie azzal, gyerekek, ennyi a tehetségem és kész. Hacsak nem akar színpadiasan önmarcangolni – ezt is lehet modern prózának nevezni.

– *De nyilván nem bánod, hogy életed két évtizedében ezzel foglalkoztál?*

– Én ezt a tevékenységet fontosságában egyenértékűnek tartottam és tartom a prózáírással: korunk a mozgókép bűvöletében telik, illik – vagy csak illene – korunk gyermekeinek lenni. Számomra inkább az a furcsa, hogy ha valaki összehátol egy színdarabot, azt az irodalmi élet számon tartja az életmű-

vében, ha filmet ír, azt nem. Így van, mit tehetünk? Sokszor csak nagyokat nyeltem, amikor ez időben találkoztam egy írókollégával, és az aggodalmas pofával megkérdezte: „Mi van veled, Gyulám, hogy mostanában nem írsz?” Nézd, itt a jobb csuklóm alatt van egy göb, a gyakori, ki nem pihentetett ínhüvelygyulladásoktól keletkezett: akkor még írógépen kellett írni, egy-két kopírpapíros másolattal, hát meg kellett ütni a billentyűt – nem panaszképp mondom, hanem a dolog abszurd humora miatt. Negyven filmre és tévéjátékra van felírva a nevem – és természetesen, nem minden kész könyvből lett produkció, vagyis még jónéhányat megírtam. És ha csak egy röpké mondat erejéig is, de meg kell említenem: az élet ajándékaiként – az irodalmi élet jelesei mellett –, kivételes képességű és egyéniségű embereket ismerhettem meg, agytornákon vehettem részt velük – abszorrendben – Bacsó Pétertől Zsurzs Éváig. Ha valamit bánhatok, az az, hogy rövid az élet.

– *Mik következtek a Horizont után?*

– Gyarmathy Líviának írtam *Minden szerdán* majd *Vakvilágban* címmel futó mozifilmeket, Mihályfy Sándornak – aki szinte szenvedéllyel vitte vászonra szeretett íróit – Karácsony Benő *Nap oldal* és Tersánszky Józsi Jenő *A margarétás dal* című regényeiből forgatókönyvet, Mihályfi Imrének Nagy Lajos *A három boltoskisasszonyát*, *Egységben az erő!* címmel játszott tv-filmet, majd egy négyrészes, *A Szórád ház* című sorozatjátékot. Velük, hármójukkal dolgoztam a legtöbbet – Sanyit jó barátaim közé sorolhattam –, de dramaturgként jegyzett egyes

produkciókban, mint például a hat részben lefogatott *Égető Eszterben* is van annyi munkám, mintha újraírta volna az ember.

– *És akkor a József Attila-díj után megkaptad a Balázs Béla-díjat. Hányan vagytok, akik mindkét, tulajdonképpen más-más szakmához köthető díj birtokosai vagytok?*

– Balázs Jóska barátomról tudom, de biztosan vannak mások is... utána kellene nézni. S ahogy itt elő-előbukkantak nevek: Simonffy András, Császár István, Balázs József, Mihályfy Sándor, szívbeli jó barátaim... már mindnyájan elmentek... miért épp a legjobbak?

– *Hogyan fejeződött be forgatókönyvírói, tévés pályafutásod?*

– Tulajdonképpen az úgynevezett rendszerváltáshoz köthető. A kerekasztal tárgyalások idején a résztvevők mintegy felét személyesen ismertem, bíztam bennük, gyermeki naivitással azt gondoltam: jaj, de jó, most majd megcsinálhatjuk azokat a filmeket, amiket eddig nem engedélyeztek. A folyamat során elkövetett balekságok és gengszterkedések miatt verhetjük fejünket a falba és szégyellhetjük is magunkat – nem mindnyájan egyformán! Az ostobaságok és a bűnök közé tartozik a magyar filmgyártás szétzilálása, a Magyar Televízió mint kulturális műhely szétverése. A kezdeti időszakban, amikor bepárasodott szemű szónokok arról zengedeztek, hogy „hazánk visszanyerte szabadságát és nemzeti szuverenitását”, álmomban se gondoltam, hogy mindez nemcsak a kulturális élet, de a napi életünk kultúrájának is ekkora zuhanásával jár. S hogy ennyi lelkes vállalkozó lesz, akik újsütetű megvilágosodásaik által

vezéreltetve, akit csak érnek, betaszígnak a fekete lyukba. Ezekről majd máskor... egy hasonlóan hosszú beszélgetésünk során.

– *Mik voltak azok a könyvek, amelyekről úgy remélted, megcsinálhatjátok?*

– Úgy féltucatnyi... a legjobban sajnálom, hogy nem sikerült, az Galgóczi Erzsébet *Vidravas* című regényének megfilmesítése, ebből írtam forgatókönyvet – Erzsébet írt jó néhányat, és még tudott is forgatókönyvet írni, de akkor már halott volt. A regény a tűrés mércéjét súrolva éppen hogy megjelenhetett, a volt Ávó-s főtitesték érzékeny lelkének háborgásai miatt, az utolsó fejezetet ki is kellett hagynia... amit, jóval később a Kortárs leköszölt – természetesen ezt is beleépítettem a könyvbe: a mosonmagyaróvári sortűz képeivel fejeződött be. És sajnálom, hogy nem sikerült a Tarr Sándor novelláiból készült könyvet se leforgatni – nála jobban senki nem írta le, hogyan éltek a munkások a „saját hatalmuk”, a proletárdiktatúra alatt. A korábbi határozott „nem”-ekkel szemben a nyálazások, hitegetések, kavarások, az úgynevezett „pályáztatások”, az eltűnő pénzek ideje jött el... na, erről majd abban a másik beszélgetésben. De legalább Gyarmathy Líviának sikerült megcsinálnia a recski munkatáborból való egyetlen sikeres szökés történetét – Lívia hihetetlen szívósságának köszönhetően –, s ebbe volt szerencsém rendesen beledolgozni.

2001-ben aztán megkaptam a televíziótól a felmondóleveletem – postán, ajánlott levélben! egy vakkantásnyi szót sem pazaroltak rám –, de nem is bántam: az utolsó két-három év már csak kínke-

szerves, egyre reménytelenebb vesszőfutás volt.

A rendszerváltásnak nevezett folyamat első szakaszában azt kellett tapasztalnunk, hogy minden politikai párt úgy hiszi, ha meg akarja nyerni a következő választást, döntő befolyást kell szereznie a Magyar Televízióban. Acsargásaikra és törpeségeikre emlékezve, talán még azt is hitték, ha már a portás is az ő emberük, képességet nyernek az ésszerű és tisztességes kormányzásra. Semmi nem számított: gyors ütemben sorvasztották el az intézmény kulturális műhely-jellegét. A következő szakasz már a magánkézben lévő televíziós társaságoknak való helycsinálásról szólt: megjelentek a zakójuk hajtókája alatt már több párt jelvényét rejtegető, „menedzser-típusú” csodagyerekek, akik, Isten uccse, valamiféle kiképzést kaphattak a közvagyon trükkös, de állítólag törvényes szétlopásából... akkor aztán a műsorkészítőket kezdték vágni, mint a répát. A maguk szempontjából igazuk volt: a Magyar Televízió még szétlopkodva, lepusztítva sem volt használható a liberális ihletű demokratikus berendezkedéshez szükséges globalizált konzumidióták tömeges képzéséhez. Mivel épp elértem a nyugdíjkorhatárt, nem az utcára kellett mennem, szerencsém volt.

– *És akkor vissza a prózához...*

– Igen, de nem egyenes vonalban. Említettem, hogy – most nevezzük így: a szövegirodalommal filmesként nem volt mit kezdeni, csak úgy félszemmel (negyed szemmel?) figyeltem oda, gondoltam: ez most a divat, szórakoznak a fiúk, majd kinövik. Mikor szabad lettem, és felmértem

– a hivatalos, posztmodernben tobzódó? – terepet, láttam: na, ide se kell betennem a lábam...

– *Miért?*

– Hát... ha valami divat, legyen kissé habókos. Ideológiák által előírt egyformaság, az éppen kormányon lévő pártok hízelgő kiszolgálása már aligha nevezhető divatnak, az már valami más. Ép eszénél maradván az ember nem ül be szervezett hamiskártyás társaságba játszani. Meg bele is fásultam, talán még bele is undorodtam az úgynevezett közéletbe. Gondoltam: majd még több időt töltök Nagymaroson, már csak kertész leszek, fát nevelek, a napfelkeltéket és a madárdalt nem tudom megunni, hosszú téli estéken majd kertészeti és művelődéstörténeti könyveket olvasok, zenét

hallgatok, ez nagyon is jó és elég is lesz nekem, a „dicsőség” utáni vágyaimat bőven kielégítve pályafutásomat befejeztem. Aztán egy idő után egyszer csak elkezdtek jönni a mondatok. Csak le kellett írnom őket. Biztos vagyok benne, ebben közrejátszott, hogy megérkeztek unokalánykám: a bennem lakó, kiégett, öreg mesemondó még nekik is el akart mondani valamit.

– *Apropó Nagymaros... a Börzsöny, a Dunakanyar, a Sziget, a Naszály... szomorúan látom, mindezek arra a beígért másik beszélgetésre maradnak.*

– Inkább talán egy harmadik beszélgetés témái – vannak olyan fontosak és érdekesek. Úgy hiszem, a természet gyönyörűségei és titkai iránti vonzalom, hasonlatosan mondjuk a zene irán-

ti fogékonysághoz, mindenkiben valamilyen mértékben jelen van, ám míg az egyik a Boci-boci tarka fésűn való előadásáig jut el, a másik képes a Kunst der Fuge összes darabját fejből lejátszani. S mint minden adott képesség, tudatosan ez is fejleszthető. Engem mindig is jobban érdekelt egy

Unokáim, Réka és Sarolta

imádkozó sáska, mint mondjuk egy aktuális kultuszminiszter. Viszonyom hozzá, bátran mondhatom, érzéki: pórusaimon át érzem, hogy bár gyarló mivoltom miatt kénytelen vagyok az ember teremtette világban nyüzsgönni, létezik egy tágasabb, időtlen és végtelen világ, s ennek éppúgy része vagyok, mint az emberi közösségnek. Ha vagyunk elég bátrak hozzá, és megtanulunk egónkat levetve felszívódnunk benne, a nem emberi értelem bizonyosságához, sőt: erőforrásaihoz jutunk. Mindez talán, az emberi kicsinység világában misztikusnak hallik, de nem az, tapasztalható tény. Egyébként most kezdem összeszedgetni a Dunakanyar környékén játszódó, ide vonatkozó írásaimat, ha sikerül egy kötet-

ben megjelentetni, szeretettel meghívlak és meghívok mindenkit az olvasására.

– *Akkor végül: valamiféle ars poetica...?*

– Tanult barátaim az efféléket szépen és emelkedetten tudják megfogalmazni... Megpróbálom egy hasonlattal: azt mondják, ha valaki

lezuhan a harmincadik emeletről, zuhanás közben lepereg előtte az egész élete. Tegyük fel, így van – de biztos vagyok benne, hogy az iszonyatosan gyorsan pergő életpillanatok között nincs olyan kép, amelyben sorban áll egy áruházi pénztár előtt, vagy hosszan üldögél egy orvosi előszobában. Életünknek vannak kivételezett pillanatai, amelyek akár tudunk nélkül is beleégnek a lelkünkbe, évek vagy évtizedek után már a felejtés

sötétjéből is visszatérően felbukkan: ennyi az emberi Élet. Azok a létünk racionalitásához nem tapadó pillanatok, amelyekben valamilyen más dimenziókban vérzett a szívünk, vagy suhintásnyira boldogok voltunk. Minden más csak hulladék-időtöltés. És csak ezekről szólnak a maguktól, belülről megszólaló mondataim. A többi nem érdekel. Azt hiszem, vagyok olyan gyakorlott és képzett író, hogy mondjuk, ha bezárnának egy szobába, ahonnan addig nem jöhetnének ki, míg egy elfogadható novellát nem írok, akkor nemcsak hogy nem halnék éhen, de be sem pisilnék... de hát minek ilyeneket írni? A vastag könyvek, még ha senki se olvassa őket, ugyan irodalmi tekintélyt adnak, de mire nekem a világi tekintély?

Urbán Péter

BORNEMISSZA ÁDÁM
Dresch Quartet:
dzsessz a Kárpát-medencében

Két évvel a *Ritka madár* után megjelent a Dresch Quartet *Fuhun* című albuma. Az új lemez címe egyben Dresch Mihály hosszú kísérletének eredményeképpen kialakított hangszerének neve is. Ez egy kromatikus (az oktávot 12 félhangra felosztó) hangsorok megszóltatására is alkalmas, klarinét-mechanikával szerelt furulya, amely hangjával a hagyományos népi fafűvös hangszert idézi. Ez a lemez is, mint a korábbiak, a magyar népzenet veszi alapanyagául, de ma dalok megvalósításában – számos hagyományos forma megőrzése mellett – a dzsessz nyelvezetét, szerkesztési módját alkalmazza. És a dzsessz inkább egy zenei mentalitás, egy előadói gyakorlat, mintsem egységes hangzásbeli, hangszerelési metodika, amely a többi zenei stílust megkülönbözteti egymástól. (Aprócska adalék a *dzsessz* szó nyelvünkben fellelhető jelentéseihez Tar Sándor *Éjszakai műszak* című elbeszéléséből: „Mellöttük egy pattanással borított testű fiú húzza fel a nadrágját a tükör előtt, ágyékához egy papírlabdát gyűrve, hogy »dzsesszesen« álljon...”)

E lemez és a zenekar nemrég adott koncertjének kapcsán merült fel bennem a következő fikció.

Ha a dzsesszt nem találják ki annak idején Amerikában, talán ezt a dicsőséget is besöpörhették volna mi, magyarok. Hiszen a rögtönzött szolamoknak a magyar népzeneben is van hagyományuk, pláne az e közegekből kinőtt cigányzenében. Biztos vagyok benne, hogy ha a dzsessz nem születik meg odaát, vagy nem jut el hozzánk, ez a népi kultúrából kiinduló, de zeneileg már nagyvárosban szocializálódott muzsikusi réteg a saját zenei alapanyagaiból létrehozott volna valami – ha nem is hangzásában, de szerkesztésmódjában és mentalitásában – hasonlót. Hiszen a magyar népzene is, mint minden hagyományos önkifejezési mód (és a dzsessz is mint ezek örököse), az emberi érzések, érzelmek skáláját jól elkülönülő kategóriákra osztja, hogy hangszerelési sémáiból választva felöltöztethesse, aztán majd a sémán belül érvényes eszközökkel ezernyi árnyalattal színezza. Például a szomorú dalok szinte mindig lassúak, egy zenei nyelven belül viszonylag hasonló hangszerelésűek, de a hangulat árnyalatai mindig megjelennek, az egyediség minden dalban kifejezésre jut. Ahogyan a szomorúságnak is

végtelen íze lehet. Ez az egyediség a legmarkánsabban az improvizációval születhet meg. És bizonyos dalmenyiség fölött szinte ez az egyedüli eszköz, amivel a számos előadás hasonlóságát el lehet kerülni. A rögtönzés a hagyományok alkotta szigorú szabályok között mégis megélhető szabadság megtestesülése. Hogy e szabályok a kompozíciós szerkezetet, a harmóniasort vagy a dallamkészséget rögzítik, az kultúránként eltérő lehet, leginkább az a kérdés, hogy e szabályok hagynak-e annyi mozgásteret, hogy ne csak variáció, de valódi improvizáció is megjelenhessen. A fentiekhez hasonló osztályozás a klasszikus indiai zene rágaiban is létezik, az indiai felfogás kilenc alapvető emberi érzelmeket különböztet meg, amelyeket különböző dallambeli eszközökkel fejez ki.

Az improvizatív muzsikálásnak különböző rétegei vannak, kezdve az apró díszítésektől, dallam- és ritmusvariációktól egészen a szabad zenéig. Persze az improvizációs lehetőségeket befolyásolja az adott zene formavilága, akkordikus vagy éppen erősen tonális mivolta (gondoljunk a gardonra vagy a dudára, és vessük össze John Coltrane egy-két akkordos szerzeményével). Bizonyos zenei környezet szinte kényszeríti a rögtönzéses előadásra, és van, amelyik inkább a rögzített játéknak kedvez. A magyar zenei örökség, különösen a pentaton (öt hangból álló) réteg az egyszólamúság adta harmonizációs szabadsággal szinte felhívás a rögtönzött előadásra. És ez meg is valósul, csak a hagyományos előadásban megmarad a cifrázás és a variációk területén, nem lép át a valós idejű komponálás mezejére. Kiváló terepe az improvizációnak, legyen az akár pusztán dallamvariáció, akár a teljes szerkezet rögtönzött, előadás közbeni megalkotása. A Dresch Quartet mindezt a gyakorlatban is megvalósítja, és ha nem állt volna annak idején Dresch Mihály előtt a dzsessz amerikai mintája, szerintem maga ki is találja.

A sémákba sorolás (egyszerűsítés), majd a megszóltatáskor újra egyedivé tétel módszerének szempontjából a dzsessz sem más, mint az emberi érzések kategorizált kifejezése – egy kevert zenei nyelven. Mivel befogadó zene, az érzelmi kategóriák megszóltatására nemcsak egy-két sémát ismer, hanem a magába fogadott zenei kultúrák sematikus formáinak összességét. Az egyedi árnyalatok megjelenítésére is számos eszközt fogadott magába. Az amerikai dzsessz a kialakulásakor az amerikai hagyományos muzsika sémáit vette alapul, ez a dzsessznyelv magában foglalja a fekete előadásmódot és a fehér zene-

elméletet, és e kettő folyamatos harca az, ami a dzsesszt a mai napig az egyik legizgalmasabb muzsikává teszi. És emellett a régi és az új, a hagyomány és az újítás is viaskodik e csodálatos zenében. Talán pont az kellett a dzsessz megszületéséhez, hogy az európai hangrendszer és hangszerek találkozzanak a fekete hangsorokkal és előadásmóddal. Külön-külön egyik sem hozta volna létre. És talán ugyanilyen zenei találkozás zajlott volna le a magyar népzene és a városi cigányzenészek találkozásából, ha az akkori könnyűzenei igények nem térítik másfelé ezt az utat, illetve ha a dzsessz nem ér el hozzánk is, olyan példát adva, ami hamarosan számos követőre talált Magyarországon is. Így már nem volt alkalom „feltalálni”. Talán csak ennyi a recept: végy egy önmagában is organikus zenei rendszert, egy tőle jelentősen eltérő zenei mentalitást, és engedj játszani. És ha a mentalitás nem játssza szét a zenét, el is készülünk, asztalhoz!

Ami az amerikai dzsesszben a fehér és fekete, az nálunk ma az eltűnt népi kultúra (az organikus zenei rendszer) és a modern, városi szellemiség (az eltérő zenei mentalitás). E kettő tekereg egymásba fonódva Dresch Mihály zenekarának muzsikájában. Hogy tusakodna, azt már nem mondanám. Valamiféle csodás egyensúly árad a Dresch Quartet játékból, ez nemcsak a lemezek barázdáin, de koncertjeiken is megtapasztalható. A régi táncritmusok és dallamok mindenféle mesterkéeltség nélkül kelnek életre a mára már alapkövetelményként meglévő kimagasló hangszer tudás segítségével. Ilyen mértékű képzettséggel bizony senki sem rendelkezett a népi zene-kultúra világában. A nehézség talán éppen az, hogy autentikus, tehát az adott muzsika dallamkészletén belül maradjon az előadó, visszatartva saját, jóval bővebb eszköztárát. Magyarul, csak annyit játszon, amennyit kell, ne amennyit tudna. Illetve találja meg a módját, hogy úgy legyen modern, hogy ne lógjon ki az éppen játszott zene hagyományos keretei közül. Ez hihetetlenül nehéz feladat, itt az egyéniséget kell a hagyomány szolgálatába állítani, miközben azért

csak meg kell csillantani az egyéni képességeket, meg kell mutatni az egyéni értelmezést, egyedi ízt kell adni a zenének.

Mindez olajozottan működik a Dresch Quartet esetében, olyannyira, hogy észre sem vesszük. Nem tűnik fel, hogy épp a legkiválóbb magyar hangszerek közül hallunk néhányat, nem a zenészek hangszeres játéka bűvöl el, hanem a közösen életre keltett muzsika. Közösen, és nemcsak ők négyen, hanem az egész Kárpát-medence és Moldva. Az egész magyar zenei kincs kelti életre önmagát a négy muzsikus hívására. A dzsesszben megszokott dob (Baló István) és szaxofon, szemben a hagyományos magyar fülnek ismerős cimbalommal (Lukács Miklós) és a fuhunnal, valamint a lemez számainak felében közreműködő brácsával; mindezek között a bögő a híd. A bögő az amerikai dzsesszben és a magyar népzeneben is használatos, Hock Ernő – ahogyan Dresch Quartet-beli elődei is – mindkét hagyományon alapuló játékmódot alkalmazza.

Tanú – Melocco Miklós (bronz, 1980)

Népdalok ma már nem születnek, ez már nem az a kor. De sajnálkozás helyett gondoljunk arra, hogy itt az ideje birtokba venni e dalkincset, a megismerésen túl alapanyagként is használni, hiszen ez is nagyban hozzájárul megőrzéséhez. A mai embernek talán többet is mond egy mai – pláne, ha éppen egy mára nemzetközileg ismert zenei mentalitással, a dzsesszszel megszülető – formában tált népdal, zenei motívum, mint archaikus formában, előadásban. Sok polgártársunk idegennek érzi a női népdalénekesek előadásmódját, sokan a hegedűvel nem tudnak megbarátkozni, de nekik is szólnak e muzsikák, hadd találjon utat felénk is egy másik köntösbe öltözve. Másik köntösben, de ugyanaz a test. Ha ezek a feldolgozások a lényegi mondanivalón nem változtatnak, ha megőrzik az eredeti dallam- és ritmusvilágot, már nagyot lépnek az értékörzés útján. Ezután már az értékteremtés lépései következnek, amikor újjászületik egy zenei világ. És a Dresch Quartet megteszi e lépéseket, nem is keveset. „Dzsesszes” nadrágot kívánunk hozzá!

BERTA ZSOLT
Colombre

Sokat látott, szavahihető, vén tengeri medvék szerint a colombrék randa vízi szörnyek, amelyek akár egy életen át követik végzetszerűen a nekik rendelt tengerészt, hogy végül felfalják. A tengert persze odahagyhatod örökre, de ez nem nevezhető valamirevaló életnek. Viszont elébe is mehetsz a sorsodnak, harcolhatsz a szörnyekkel (akik talán nem is azok, amiknek látszanak), s ha addig élsz is, legalább a saját életed élted. Nem túl eredeti a mondanivaló, viszont mélységesen igaz és időtálló. Mintha Dino Buzzatti *A colombre* című írásában a rock and roll egyszerű lényegét igyekezett volna megfogalmazni. Légy az, aki vagy. Tökéletes névválasztás, ha egy zenekar nem a tévés zenei tehetségkutatók és plázák színpadairól akar a nézők legmélyebb bensőjébe férközni... halálig. (Miképpen ezt velük korábban a producerek, menedzserek, dizájnerek, sztájliszték és egyéb idegen nevű kultur-pedofilok tették.) De manapság alig akad ilyen zenekar. Vagy ha akad is, nem tudunk róla, mert – ördögi kör – nem szerepel sem a tévében, sem a plázák tátika-színpadjain. Utána kell menni sötét, városfeneke szagú pincékbe, poros falufesztiválokra... a tengerre, ahol saját colombréjével a nyomában hasítja a hullámokat.

Leténferegsz a lépcsőn, behunyorogsz az undergroundba. A sörcsap a helyén, a fények tompák, a boltíves mennyezetten légelszívó küzd reménytelenül a dohány- és egyéb füsttel. Az arasznyi magas pódiumon sötét alakok berhelik a beatfelszerelést, pontosabban még csak annyit tudsz róluk, hogy sötétben vannak. Elhelyezed magad a közegben, nem számítás semmi rendkívüli. Még lehet dumálni, hát ezt teszitek a barátaiddal, vagy a helyszínen fellelt, szegről-végről ismert alakokkal.

Zörögni kezd egy akusztikus gitár, jól zörög, szépen, dinamikusán, feszesen ritmizál, magabiztossága megnyugtató, mindjárt érzed, hogy jó kezekben van, s így te is. Rászáll a csattogó sámli (végre magyarul is elkereszteltetett), aztán a másik gitár, és... és semmi más. Ennyi a zenekar hangszerkészlete. A jobb szélső mikrofon előtt ugyan áll egy leány, de nála nincs hangszer, s egyelőre csak billeg, kecsesen hajladozik az alakuló muzsika ütemére, ami látványos, de ugyan mit tesz hozzá a hangképhez? A basszusgitárt biztosan nem pótolja majd. A középben hőködő szakállas alak a mikrofonhoz lép, üdvözlő benneteket, közli a zenekar nevét, amit nem értesz, de most még nem is érdekel. Figyelmed mérsékelt:

*A zenekar tagjai: Csordás Veronika, Deák Gábor,
Kovács Gábor; Váray László*

egy jól megszólaló zenekar önmagában nem vág hanyatt, hisz te a rock and roll komolyabb viharain edződöttél, s hát az a legkevesebb, hogy a hangok a helyükön vannak. Ezer tisztán, de lélektelenül csengő dalt odaadsz egyetlen hamisan csikorgó, mégis szívbe markoló akkordért, szóért, hőrrenésért, sikolyért. A főhős énekelni kezd. Először a szavak

zenébe simuló ritmikájára figyelsz fel, egészségesen, odavalóan szólnak, ami egyáltalán nem magától értetődő e kies hazában. Sőt, mintha a dalnak csúfolt slágerektől megkövetelnék a szavak esetlen tántorgását, ügyetlen akadozását, mintha az számítana bravúrnak, hogy az előadó miképpen tudja megerősokolni a magyar nyelvet. De itt, kérem szépen, nem ez a helyzet. A dal gurul, ahogy kell. És nemcsak szépen zenélnek a szavak, de mondanivalójuk is van, ami a mértékadó csatornák megcsonkított mércéjével mérve már tényleg mindennek a teteje! „Figyeled a szöveget a dobozon, ahogy a reklám alatt megtanultad / Kikövezik a szívedet a romokon, amik az agyadból majd megmaradnak, / De nem kell neked ide semmi más, / csak a testednek egy kis változás, / Nézd, az anorexiás topmodell, / figyelem lassan, hogy fogy el, / Mint a telihold...”

Közben az is kiderül, miért van itt a billegő lány. Énekel. Vagyis... játszik a hangjával, akár egy hang-

szeren. Kíséri a dalt, vokálozik, szólózik. Az az érzésed támad, ha csak őt hallanád, az is elég lenne ma estére. Szépséget, harmóniát, melegséget visz a három srác szükséges praktikumába, kifesti, virággal díszíti, meghitté teszi a zsványok durva gerendaházát.

Túl vagytok néhány gitárszólón is, kiderült, hogy a hallgatag ember nem az öncélú tekerőgépek közé tartozik, akiknek szólóit tetszés szerint pakolhatnánk egyik dalból a másikba. Okosan, mégis szívvel felépített dallamokat vezet elő, amik jól érezhetően mindig az éppen játszott dalhoz és csakis ahhoz valók, abból nőttek ki és abba hullanak végül vissza. Ahogy szerinted kell.

A dobos a csattogó sámlit püföli maga alatt, stabilan, megbízhatóan hozza az alapot, s amikor kell, muzsikál is. Jól. És nem utolsósorban úgy néz ki, mint aki mindig mindennek és mindenkinek örül.

Eldöntöd, ez egy nagyon fasza kis banda, hát akkor hadd szaladjon, merüljünk el abban, amit ránk zúdítanak. De előbb ki kell deríteni, kik ezek. Úgyis fogytán a sör, irány a pult, ami mindig egyúttal az Információ is. A banda közben több kérdést is feltesz, amit te magad a személyzetnek szegezni készülsz. „Hé, ember, mondd, ki az a lány ott a pultnál / Hé, ember, áruld el, most melyik banda játszik / Hé, ember, ez nekem vajon hányadik pohár volt / Hé, ember, mondd csak, innen most melyik új habórú látszik?”

Szegény pultos lánnyal harmadszor is a füledbe ordíttatod, mert hát nem érted, na. Végül eszelős sikollyal, de azért mosolyogva süvölti a füledbe: Colombre! Az este megyen a maga útján, s te elégedett, sőt lelkes vagy. A sor- (és sör-) foszlányokból összeáll valami kép, ezek itten valami mai ügyeket feszegetnek, hogy aszongya például: „a folyók miért mind a plázákba folynak, / mi ez a gumi ízű szar, amit a szádba tolnak?”; „Hej, hej, te figyelj, valamire mindig várunk, / aztán a kasszánál tülekedünk, euróban üzekedünk, / el kell hinnetek, hogy van még hova mennetek / a világ zaja elől, a zene megy elől”. És persze a soha kimerülni nem akaró téma, a szerelem, de ez most mintha egy másfajta szerelemről szólna: „Hazudj, kérlek, játszunk tovább, / hazudj kilenc életem át, / Hazudj, kérlek, szeretem nézni / lelkünk a pokol tüzében égni”; „Aranylánkra kötlek, hallom lépted a hallból, / nézlek és tudom, a tested mindig kihúzza a bajból”. Pazar. Na és a basszusgítár? Az csak most – véget érve a koncert – jutott újra eszedbe. Akkor nyilván nem hiányzik.

Másfél évre rá egy kapolcsi udvarban ülsz a sörpadon, melletted Misa, aki három és fél éves, és megszállottja a zenének. Azt hiszi, a világ összes muzsikusa név szerint ismered, tehát téged bökdös, hogy ugyan mutasd már be neki a zenekart. Nem jössz zavarba, elmondod, hogy a ringatózó, szírhanganon éneklő nőt Csordás Veronikának, a verselőordító rock and roll-dervist (aki most éppen mandolinozik) Váray Lászlónak, a szakértően dallamozgató gitárost Deák Gábornak, a csattogó sámlin tempót vezénylő, örökké boldog ütőst pedig Kovács Gábornak hívják. Nemcsak őket, a dalaikat is ismered már. Sőt, mi több, szereted őket. Már nemcsak egy valamikori este homályos emlékei, amiből zavaros, furcsa szó- és hangtöredékek maradtak csupán, s a bizonytalan érzés, hogy hát jó volt az a banda... Misa azt is tudni akarja, hány évesek, van-e kutyájuk, mi a kedvenc ételük, és hogy Vera férjnél van-e. Hé, feleled neki kacsintva, én nem valami tinimagazin riportere vagyok ám. Ezt még nem érti, hát kénytelen-kelletlen közlöd vele, hogy mindezeket (Vera kapcsolati állapotát leszámítva, amit viszont nem osztasz meg vele, minek keserítenéd ilyen fiatalon) bizony nem tudod. Misa szemében önmagad szobrát látod ledőlni. Épp csak ki nem mondja: akkor mit tudsz? Hát lássuk csak... nem is, hogy mit tudsz, inkább mit gondolsz... te... esetleg mit gondolkod én... mit gondolnak mások. Én például azt gondolom, hogy a Colombre zenakarról mindenki mást gondol. És mégis ugyanazt. Mert a jó dalt bárki magára húzhatja, bárki magára ismerhet benne, s felismerheti az ismerőseit, barátait, szerelmeit is. Ezek a dalok nem különleges helyzetekről szólnak, s nem is valami kulturálisan szeparált réteghez, nem kell hozzá sem rockernek, sem punknak, sem emósnek, sem rajnak, sem poppernek lenni, hogy megértsd őket. Csak embernek, bármilyennek. Jó, mondjuk, némileg gondolkodónak. Persze csak ha akarod érteni. Garantálom, sokan nem akarják. „Ó, Uram! Nézz körül, hogy a barmaid között itt minek örül / a többség benn a cityben, a multik között csak, kicsiben / Olyan boldog a sok kis lélek, mikor a csilli-kirakat előtt ébred / Nem baj, ha rázza őket a hideg kinn, csak legyen váppáppáp á dubáp thing”.

Akár egy testre szabható online játék. A szabályok ugyanazok, de mindenki a saját életének kellékeivel, szereplőivel népesítheti be. Én kihallom az asszonyt, a gyereket, a kutyát, a hegyeket-völgyeket, a szél és az eső hűvös ölelését, a nap forró leheletét, az utakat

északnak, délnek, az éjszakai városokat, a pincérlányok mosolyát, a rendőrök összevont szemöldökét, a helyi cigányvajda fiának hetyke kötekedését, mindkettőnk orrának vérét, nők megtört gögijét, kezük simítását, a forró, hajnali kenyeret, a lopott tejet, a krumplit őröző, alvó trógeret... az életet magát... és ennek az életnek a szeretetét.

A dalok ugyanakkor bátran pimaszok is, helyenként pedig megélt és elkövetett bűnöket súgnak, hogy ne mondjam, az ördög kacsint ki belőlük. „...de hát tényleg nem én akartam, nektek szárnyatok van, nekem meg farkam” (a *Tánc az ördöggel* egyúttal nagylemezük címadó dala is). Tele vannak elvágódással, a más iránti vonzalommal, ugyanakkor életszeretettel is az iránt az élet iránt, amit éppen élünk, de... amin egyébként lehetne változtatni is. Ezek a dalok lesújtanak és megvigasztalnak. Helyes a hasonlat, a Colombre olyan, mint egy jól nevelt pitbull, kitépi a szívedet, de végül visszahozza. Ezt az ellentétességet jól támogatja a műfajtalanság. A nyelvi lelemény és szellemesség, az egymás farkába harapó sorok az alternatív zenei világot idézik annak gyakori sznobizmusa és blöffölő avantgardizmusa nélkül. Cinkos összekacsintás, üzenet egy palackban: nem vagy egyedül. A végtelenségig ismételt refrének ketős hatást érnek el. Egyrészt az ember egy idő után hülyegyereknek érzi magát, akinek mindent a szájába kell rágni, másrészt az a benyomásod támad, hogy az énekes memóriája egy barkácsbaleset következtében

tíz másodpercesre redukálódott. (– Te, képzeld, tegnap leestem a létráról. – Ne! És nem lett semmi bajod? – Nem, semmi. Te, képzeld, tegnap leestem a létráról.) De nem baj, inkább csak lehetőség a szellemeskedésre. A zene modern, mai, azonban átüt rajta a rock, a blues és egyéb autentikus műfajok kiforrottsága, ismerete, szeretete. A Colombre az underground zene palettájának sokféle színét használja, miközben újakat is kever. A zenekar sikeresen cipeli a névválasztásával együtt járó terhet. A nehezebb, veszélyesebb és kényelmetlenebb utat választották, de érezhetően tudatosan. Az ilyen úton több a látnivaló és a kaland, a show-business turistaútjait meg használják csak a tornából, vagyis életből felmentett cukorka-fiúk és nyalóka-lányok.

Nem oly régen átalakult az a Colombre, amit én annyira megszerettem. A csattogó sámlí helyett rendes dobszerkóra váltott, s lett egy basszusgitárja is (amihez szervesen tartozik Baczoni Gergely, hát hozta isten), amit először hiányoltam, s amitől később féltettem a bandát. Váray úr, amikor szóvá tettem aggodalmamat, nemhogy megnyugtatót volna, hanem az asztalon összegyűlt poharak fölött szaporán bólogatva egyenest a képembe vágta: Ja, ja! Először én is úgy éreztem, áthúzták a bandát egy átlagosító gépen. Na de aztán... és itt szenvedélyes beszámoló következett a zenekar hatalmasra nőtt pucájáról, amiben bőven lüktet a vér. Hát, ígéretekkel tele a padlás, majd meglátjuk. Én biztosan.

Csontváry (bronz, 1982)

OLÁH KATALIN Szobrok fehér fényben

Kő Pál születésnap kiállítása az Epreskertben

Az elmúlt év egyik nevezetes és különleges képzőművészeti eseménye volt az ezredforduló egyik legjelentősebb, megkerülhetetlen szobrászának – számtalan nagyméretű, monumentális mű alkotójának – kisplasztikákba rejtett, az egész életmű keresztmetszetét bemutató kiállítása, amelyet a Magyar Képzőművészeti Egyetem Parthenonfríz termében láthattak az érdeklődők. A megnyitón a barátok és a pályatársak mellett a tanítványok sokasága is jelen volt. Nem véletlenül. Kő Pál, akit az Epreskertben nemes egyszerűséggel csak Mesterként emlegetnek, több évtizedes tanársága alatt művésznemzedékek sorát indította útnak.

A formagazdag, színes kisplasztikák egészen felbolygatták a fehér falak határolta teret. A szobrok többsége vegyes technikájú, a Mester szereti ötvözni az anyagokat, játékosan és szabadon váltogatja a műfajokat és technikákat. Ifjú éveinek festői ambícióit sem felejtette el, a színek a festett fa- és kerámiaalkotásokban egyaránt jelen vannak. Édesapja terrakotta portréja például egy hagyományos festmény stílusát idézi. Máskor inkább a mesevilág hangulata üt át a színes munkákon. A kiállítás patika-rendje meghökkenti a látogatót, aki a szomszédos epreskerti műterem burjánzó, ágas-bogas állapotához szokott. A Mester munkái megelevenedtek, fellélegeztek meg-növekedett személyes terükben. Ez a játékos, színes világ finoman átrendezte a fríz terem szigorúságát, és az akadémikus klasszicizmus engedelmesen felült a párkányokra. Onnan figyelte a játékot, a sok kis csodabogár életét, melyek, hangvételük könnyedsége ellenére, komoly témákat idéztek, igazi tragédiákról

vallottak. Sosem gondoltam, hogy ennek a helyiségnek a légköre ilyen oldott lehet, feledtetve az egyetem rivalizálással teli világát!

A bemutatott tizenkét kisplasztika teljes időbeli keresztmetszetet mutat: a legkorábbi munka, édesapja portréja 1963-ban készült, a legfrissebbek, a dinnyeszeletek sorozatból kettő már a huszonegyedik században születtek. A *Szárnykészítő* és a *Táltos* az életmű ikonikus darabja. Kő Pál formavilága a reális és a groteszk megközelítések között ingadozik, hol a népi, hol a klasszikus stílus kerül előtérbe. Formái mindig emberközeli, természetesebbek, szeretettel alakítottak. De nemcsak kisplasztikáiról, hanem nagy, köztéri szobrairól is elmondható mindez. Akár ötszörös életnagyságban, akár egyötödösben dolgozik, mindig közel marad modelljéhez.

Szellemi törekvéseit talán a Mohácsi Történelmi Emlékhely tükrözi a legjobban, melyet több kollégájával – köztük legavatottabb segítőjével és barátjával, Samu Gézával együtt – álmodott meg, de amely mára, sajnos, szinte teljesen elpusztult. 1976-ban avatták fel Mohácstól délre, a hajdani csatamezőn a fa szobrokkal, kopjafákkal benépesített emlékparkot. Kő Pál II. Lajos király és Tomori Pál fővezér alakját elevenítette meg, és ő készítette az emlékhely rendezési koncepcióját is.

A római Szent Péter Bazilika altemplomában 1976-80 között kialakított Magyarok Nagyasszonya Kápolnájában kő reliefeken ábrázolják a magyar szenteket. Ezek

közül három, a Boldog Özséb, a Szent Adalbert és a Szent Gellért dombormű Kő Pál alkotása.

Visszatérve az Epreskertbe, abba a bizonyos műterem-irodába, ahonnan ezek a szobrok most a kiállítóterembe léptek, a születésnap után is megtalálhatjuk a Mestert, ahogyan eddig mindig, körbevéve saját szobraival és mesterei, tanítványai munkáival. Isten éltesse, és adjon még sok termékeny esztendőt neki!

Ádáméva (bronz, 1980)

Tükörponty Lackfi János:
Élő hal (versek
2004–2010),
Helikon, Bp., 2011

Aki Lackfi János legújabb verseire kíváncsi, annak szokatlanul terjedelmes, majdnem háromszáz oldalas kötet kerül a kezébe. Íme a huszonnégy órában üzemelő költő, aki folyamatosan töltődő akkumulátora miatt már egyetlen percre se képes kikapcsolni: az autórádió vagy a szupermarket-muzsika dallamaira verset dudorászik, időmértékes sorokra bukkan az étteremben, utcai feliratokon, de még számítógépes programok üzeneteiben és hivatalos levelekben is. A költészet beárad az életbe.

A hivatásos irodalmárnak nehéz a dolga. Minden élményében olvasmányélmények visszhangzanak. A költői példák serkentőleg hatnak ugyan, de a leírt sorok könnyen újrajátszássá, utánérzéssé, tehát hamissá, kimódolttá, végső soron papírizúvává válnak. Igaz, éppilyen csapdát állít az eredetiség-kultusz is. Önisméltésekre csábít, pózokba kényszerít.

Lackfi János mindezt pontosan tudja, s jó cselgáncsozóként úgy küzd meg e hatásokkal, hogy nem áll ellen nekik. De vajon mi az az archimédeszi pont, ahonnan kiemeli sarkából a világot?

Az élet maga. Álljunk fel a szövegszerkesztő előtt, lépünk ki az irodalomból, és zökkenünk vissza a valóság, az elsődleges élmények talajára. Nincs ennél nagyobb megrázkódtatás. Az élet, ez a titokzatos, kiismerhetetlen szövevény úgy aránylik az irodalom szöveghalmazához, mint a Teremtő a szorgoskodó hangyaemberhez. A valódi költészetnek, ha példákön nevelkedik is, mindig az ősforrásból kell merítenie.

Ennek is megvan persze a hátulütője. Amit szerzünk átél, arra mindjárt úgy tekint (a kívülálló szemével), hogy irodalom lehessen belőle. Önironikus Illyés-parafrázisa szerint: „Hol irodalom van, ott irodalom van, / ott kedvesed szemében téma lobban, / szemed villan, mikor valaki szenved, / a ceruzát máris hegyezni kezded” (*Egy mondat*). Akit az élet felfoghatatlan áradása-hömpölygése, a mindennapi apróságok, a „talált tárgyak” költészete leginkább megbabonáz, annak kell legtöbbször hátrá lépnie, kivonulnia belőle, hogy megírhasssa. „Pár lépés távolságból érdemes szemlélni, félig lehunyt szemmel, akár az impresszionisták képeit, akkor minden összeáll. Vagy összedől” (*A költészet ideje*). Milyen

jó lenne, ha az élet friss levegője beáradhatna a költészetbe – de úgy, hogy a költészet művelése nem szakítana ki az életből! Az imént idézett vers egyfajta műhelytanulmányként például arra tesz kísérletet, hogy saját keletkezését tegye témává

– de nem a narcisztikus önreferencia játékaival, hanem a maga teljes konkrétságában: verejtékben fürdő buszvezetővel, a napon üldögélő szerzővel, papírbolttal-postával-zöldséggel, kritikusan szemlélt asszociációkkal. Lackfi János nem ismer költőietlen témát. Világra tárt ablak szeretne lenni, mely esztétizáló válogatás nélkül *mindent* elének tár – legfeljebb a látványt keretbe foglalja. Minden érdemes rá, hogy felmutassuk, mert a Teremtő jóvoltából mindenben ott lappang a jelentés: „Szeretném megtartani őket, / trottyos tréningben tötyörgöket, / lefedt szájjal stírölgetőket, / ecetes cefrét érlelőket, / sárgás körömmel seftelőket, / meccsen tüdőt dübörgetőket, / zöldes kocsonyát köpködőket, / szeretném megtartani őket” (*Gyűjtemény*).

Szeretné megtartani őket, ám nem azért, hogy világkatalógust készítsen. „Omnis mundi creatura / quasi liber et pictura / nobis est et speculum”, írta a XII. századi ciszterci teológus, a *Doctor universalis*, Alanus ab Insulis. A világ minden teremtménye mintha könyv vagy festmény volna nekünk, és tükör. A teremtmények, írja a tudós mester, hű jelei életünknek, halálunknak, helyzetünknek és sorsunknak. „Lackfi János lettem, akinek / Szöveglakain áthajolva / Nézem önön tükörképemet” (*Párás tükör*).

A lehetséges jelentések keresése nem könnyű feladat. A nyelvi bravúrok, találatok, egymást gerjesztő metaforák és asszociációk lendületessé tehetik a verset, de azon az áron, hogy pusztá játék marad. Elmélyülés helyett – kétségkívül élvezetes – felszínen korcsolyázás: „A végtelen oly képtelen, / Mint ékszíj, végét nem lelem, / Mint hullahoppot, pörgetem, / Mint szélben tollat, kergetem. / Véremben keringethetem, / Nyolcasként bárhogy fektetem, / A végtelen nem fekhelyem, / Nem kegyhelyem, nem nyughelyem” (*A matematikus nyulai*). *A költészet ideje* kritikusan szemléli ezt az állandó metaforakényszert is. Az árnyékból a fény felé kiabáló buszvezető kapcsán

írja: „egy csomó szimbólumot, miafenét kibonthatnék ebből. / Már ha költői költeményt írnék.”

A túlzott komolyság látszatát kerülő szerző megengedően tekint a formai játékokra is. A *Kintorna* ciklusban egész sereg rigmust, bökverset, ujjgyakorlatot és dűnyögést tár elénk, hányja a kézműves szerző műhelyforgácsait. Hangzókat ropogtat, feladványszerű ütemgyakorlatokat kopogtat. Miért ne játszunk? Weöres Sándor példáján felbuzdulva költői ugróiskolát fabrikál: egyazon napihírt költ át különféle sorfajták szigorú mértéke szerint. De könnyen találunk a kötetben lapozgatva olyan elbeszélő jellegű verseket is, melyeket a sorokba tördelt prózától már csak sajátos költői logikájuk különböztet meg.

A sokféleség s a kötet tarkasága persze azzal is összefügg, hogy a fogyasztói társadalom nagy csarnokában ma a költészet eladhatatlan árucikk, merő anakronizmus. A poétai energiák mégis felszínre törnek valamiképpen, hiszen rengetegen írnak, virulnak a versblogok. A *rap* kilépett az amerikai fekete szubkultúra keretei közül, s a világ más tájain is közkedvelt plebejus műfajjá lett. Egy időben mindenki haikut írt, a mai költő viszont, ha korszerűsége tör, kötelességének érzi, hogy rappeljen. A vers a papírról vissza-költözött oda, ahonnan egykor vétetett: zenével-énekek kísérvé még mindig széles tömegek számára fogyasztható. Lackfi ezekben a világokban is otthonosan mozog. A dokk.hu irodalmi portál alapítójaként példát adott az internetes tehetséggondozásra, megzenésített verseit a hajdani Kispál és a Borz frontembele, Lovasi András énekelte lemezre, akivel zenei-költészeti tárgyú televízióműsort is vezetett.

Ki ahogy a világra tekint, a világ úgy tekint vissza rá. „Építsd újra törmelékből, / Van kagyló, üveg-szilánk, / Bárha földünk százfelé dől, / Éned mindent összeránt” (*Újjászülés*). Szerzőnk mintha személyében próbálná elvégezni a feladatot, amivel a világ szemlátomást képtelen megbirkózni: áthidalni a klasszikus és a tömegkultúra között húzódó, egyre mélyülő szakadékot. Lackfi, ablakát szélesre tárva, mindent hatást beenged, s a legkülönbözőbb formákkal próbálkozik. A *Kortárs remix* játékképpen tizen-negy költőtárs egy-egy versét kalapálja át ugyanarra a versformára, a *Három plázaetüd* viszont régi formákban versel meg kihívóan modern tartalmakat. Új bort nem lehet régi tömlőbe tölteni, mert a tömlő is szétszakad, a bor is elfolyik – de a fájó kontraszt itt szándékos. Groteszk kísérlet ez a hagyomány elemeinek továbbéltetésére. A *Variációk anyanyelvre szá-*

zadok hangján nem keres effajta konfrontációt. Az *Ómagyar Mária-siralom* átköltése (*Nyelv híján való siralom*) vagy Babits *Esti kérdésének* parafrázisa (*Nyelvi kérdés*) a régi formát olyan erejű új ihlettel hatja át, hogy az eredmény teljesen meggyőző. Ez utóbbi azt a bravúrt is megvalósítja, hogy a vers utolsó két sorára maga a vers a válasz: „mint élhetnek a szavak, hogyha holtak? / s ha holtak, benned mért elevenek?”

Az *Élő hal* azoknak sem okoz csalódást, akik a hagyományos Lackfi-vonulat verseit keresik. A kötet bőséges életanyagot görgető versekkel indul, köztük a családtörténetre támaszkodó *Tizenötlet*: „Könyékgig túrok most a múlt-iszapba, / amint a vízszelző keze merült meg / csatornánkban, előhúzza szégyenünket, / összegubancolódott szőrt-hajat-szutykot, / csapta a vödörbe, meregette újra”. Önéletrajzi elemeket halmozó szerzőnk ugyanakkor nagyon is esendőnek és parányinak tartja magát. Az irodalmi életben örökmozgóként tevékenykedő Lackfitól érdekes módon mi sem idegenebb, mint a hatalmasra felfújt ego. A kötet legszemélyesebb versei ezért kifejezetten megrendítőek: mintha gyónást hallgatnánk. Szív-szorító például az *Érintkezési pontok* önvallomása, mely egy, a dac, a kicsinyes bosszúvágy és az önkínzás terhe alatt végiggyötrődött nap képe. A férj és feleség között a reggeli elrohanás kapcsán keletkezett feszültség feloldható lenne, ha megbeszélnék a problémát, „de tudtam azt is, a telefonkagyló titokzatos fémötvözzel / telt meg belül, felemelni nehezebb bárminél”; „tele volt az a zsák kettőnk szétválogathatatlan nyavalyáival, / súlya estére annyira összetörte / csontom inaim húsomat, / hogy eldőlök, ha neked nem támaszkodhatom / (...) testemből kimegy az áram, ha nem kereshetem meg / szájjammal az érintkezési pontokat / a nyakadon az orrodon / a homlokodon a szájadon / a lehunyt szemhéjadon”.

Címe ellenére őszinte, egyszerű és maníroktól mentes a *Lackfi János, a komputer első saját kölcsönkölteménye*. A másutt tréfás formában előadott gondolatok („hol irodalom van, ott irodalom van...”) kerülnek itt másféle megvilágításba. Az irodalom beárad az életbe – és kiszorítja azt. „lelkifurdalásom van mert egy csomó ingyenmunkát vállalok / a küldetéstudatos író szerepében tetszelgek / ahelyett hogy azt az időt a családomra szánám / vagy pénzt keresnék alatta szintén a családomnak”, de „lelkifurdalásom van mert egy csomó pénzes munkát elvállalok / és úgy látszik mintha csak a pénzért

/ pedig nem is”. „lelkifurdalásom van mert megjött a suliból az egyik gyerek / és fölment a szobájába és én nem mentem utána / pedig egyedül van kettesben lehetnék kitűnő alkalom / ehelyett én itt a viszkető lelkifurdalásaimat vakarászom / amelyek talán nem is viszketnének ha nem vakarásznam őket / hanem fölmennek és beszélgetnek a gyerekekkel”.

Az ilyen versek olvastán érezzük azt, hogy Lackfi János minden formajáték és irodalmiasság ellenére hű marad az élethez. Elhisszük a *Gyűjtemény* különös ragyogású képeit is: „Szeretnék megtartani párat / aranyfogó aranyapákat, / imbolygó árnyakként kapálnak / szíva orrot, szörcsögve nyálat, / a kertjük végébe pisálnak, / napfény vastag aranya árad”.

Az élményanyag hitelesíti *Az idő ura* ciklus sűrű, filozófiai-teológiai gondolati verseit is. Visszafelé forgatott, majd felgyorsított filmen látjuk, hogy „inal a szárnyas idő, szörnyes idő, szörös idő” (*Odavissza*). Ezért kerül messze minden blaszfémától a Miatyánk sorait képek hosszú során át kibontó *Magán*. „Szabadíts meg a gonosztól, / mely sose borzaszt, sose borzol, / asztalnál szívesen tölt még a borból”. A záró szavak bár játékosak, mégsem frivolak: „Feldobod: malomkő, leesik: ciklámen, / mindörökké ámen.”

Ács József

A pelikán romlása Dobozi Eszter:
Sánta Kata,
Magyar Napló – Írott
Szó Alapítvány, 2011

„Látja, hiányzik a madár feje, most nincs, ami lehajolva elérné az ágaskodó kicsi csőröket.” Dobozi Eszter legújabb regényének, a *Sánta Katának* főhőse végigbolyongja az országot, de az egykor ismerős helyszínek új, riasztó arcukat mutatják. Az utazásnak nem igazán, inkább hánykolódásnak nevezhető néhány nap alatt a romlás képe fogadja mindenütt. Betéved abba a református templomba is, ahol a templomszolga özvegye megmutatja neki a megrogálódott szószer-korona faragványt: a pelikánt, ezt az egyik legmélyebb tartalmú református szimbólumot, amely a krisztusi önfeláldozás jelképe. A madárábrázolás, amely a kötet fedőlapjára is rákerült, a regénynek ebben az egyik legerőteljesebb szövegrészében eksztatikus révületbe ejti Olgát, a főhősnőt. Az önkí-

vületi élmény azonban nem vezet tovább a nő életében, mint ahogy hányattatásának más, döbbenetes pontjai sem. Olga ugyanis korunk tipikus hőse, akinek lassanként kibontakozó élettörténetében itt is, ott is nyomom érhetjük az elmúlt évtizedek magyar történelmének tragikus ellentmondásait.

Sorsa már akkor megpecsételődik, amikor még meg sem született, hiszen kulák családjával szakított mozgalmár anyja, s ezzel a felcseperedő gyermeket megfosztotta minden gyökerétől, a teljes családi múlttól. A fiatal lány hányattatásai később a lázadás jegyében telnek, szerencsétlen szerelmi kalandja után nincs megállás egészen az idegosztályig. Agymosás – így nevezhetnénk azokat a kezeléseket, amelyeken Olga átmegy, s ami éppen a társadalmi agymosás hatvanas-hetvenes évekbeli időszakára esik. Szabadossága, majd a konszolidáció, a polgári létforma majmolása: mind-mind szellemesen és torokszorítóan kapcsolódnak a kortörténethez. Pedig Dobozi Eszter csak egy egyszerű, ha olykor nem is hősként viselkedő nő történetét meséli el. A boldog család felszíne alatt fenyegető árnyak húzódnak meg. Alapjaiban hibás a felállás: Olga párthű emberek gyermeke, férje családja ellenben régi polgári família. Főhősnőnk mindez csak olykor zavarja meg, máskülönben ő az az erkölcsi analfabéta, akin a következmények nélküli ország minden nyavalyája, minden furcsa kor- és kór-tünete megjelenik. Ha úgy jobb, besúgó, ha meg olyan világ van, vállalkozik. Amikor anyósáék megöregednek, odaadón ápolja őket, de minden lelki tusa nélkül nyugtázza, hogy férje elválik tőle, s hogy annak egykor jól menő vállalkozása csődbe jut. Szerelmet kerget, s nem veszi észre, hogy nevetségessé teszi magát. Egyetlen barátnőjén, Karolinán kívül mindenkitől elidegenedik. Eközben pedig a Ház tönkremegy, mégpedig drasztikusan, félelmetes átokként.

Olga utazása a Házhoz több tehát, mint egy kirándulás a megváltozott hazában. Olga keresi a biztos menedéket, keresi az alapot, ami megmenthetné őt. Csakhogy amiképpen ő maga elrontotta saját és sze-

retteinek életét, úgy a világ is ijesztő hűtlenséget mutat gyermekéhez. Az asszony cigánytelepeken, kocsmákban és hajléktalanok között, sintértelepen, tüntetéstől megbénított utakon, kábítószeresek tanyáján bóklászik. Életének korábbi helyszínei az enyészet és a hanyatlás szörnyű jegyeit mutatják fel. Mintha Ady ugarján, mintha Ady Magyarországon járnánk. „A dudva, a muhar, a gaz lehúz...” Nyílt utalás is történik Adyra: „Nincs mit tenni, ki kell mondani: a vidék elátkozott hely”, *A Gare de L’Esten* című vers sorait idézve („elátkozott hely, nekem hazám”). Maiak a díszletek, ám az életérzés kétségtelenül azonos. S a lekésett ember képe ismét csak (a nem mellesleg református) Adyt idézi, hiszen a regény elején megjelenő pelikánabrázolás összecseng a regény zárásakor megjelenő Sánta Kata szimbolikával. A csillagkép magyar mondája szerint Sánta Kata megsebezte magát egy kaszával, s hiába igyekezne, soha nem tudja utolérni az aratásra igyekvőket. Az önmagát megsebző nő, az önmaga húsát tépő nőstény képe fonódik össze. Olga sorsa a gyökérvesztésben pecsételődik meg, önáltatósokra képes csak, ám abban a pillanatban, amikor a világ bizonytalanná válik körülötte, tragikus végzeté csúcsosodik ki az alapzat hiánya. A főhősnő egy személyben képviseli beteg társadalmunk minden kirívó tünetét: a lázadást, a képmutató társadalmi szerepjátászások kényszerpályáit, a mentális betegséget, az erkölcsi ellehetetlenülést, a családi kötelékek meglazulását. A Sánta Kata szimbólum egyben az *Akik mindig elkésnek* című Ady-vers döbbenetes aktualitását mutatja a jelen magyar valóságában is:

„*Mi mindig mindenről elkésünk,
Késő az álmunk, a sikerünk,
Révünk, nyugalomunk, ölelésünk,
Mi mindig mindenről elkésünk.*”

Az élettörténet önmagában csupán erősen rejtett módon tudná bemutatni mindezt. Az elbeszélést megtámogatja Karolina, a mindentudó, ám szintén tökéletlen barátnő gyakori kommentárja, s az őt is felülről s némi fölénnyel kezelő elbeszélő. Érthető ez az óvatosságtartás, hiszen a főhős múltjának szereplői között alig akad olyan, aki feddhetetlen. Egyéni érdekek ide-oda terelik a szereplőket, így Karolinát is, aki hiába kántor-tanító gyermeke, úttörővezetőként kiszolgált a rendszert, majd a rendszerváltás után egyszerre katolikus hitoktatóvá vedlik át. A történelmi ellentmondások nagyon mélyen, nagyon alattomosan

mételyezik meg az emberi kapcsolatokat. Ahogy azt Olga anyósával kapcsolatban az elbeszélő megjegyzi: „...föl kellett volna ismernie, hogy Natália anyu észrevételében világok összeegyeztethetlensége rejlik”. Majd később hozzáteszi: „Évszázados gyanakvások és feltételezések az ismeretlenről. A távoliról. Az eltérőről.” Olga, aki csak a jelenben élt, mert hiszen önhibáján kívül agymosáson esett át, képtelen felismerni a mélyebb összefüggéseket, tetézi mindezt, hogy ráadásul képtelen a tanulási folyamatokra. Nem érti hát a világot, s nem érti, mi történik vele magával. Ezért példázatszerű az, hogy életének minden szála elvarratlan marad. Rövid utalásokat kapunk arra nézve, hogyan romlik meg Olga kapcsolata a családtagjaival. Az öregedés előtt utolsót tomboló asszony megbukik feleségként éppúgy, mint anyaként, mintegy lehullik az az álarc, ami a Kádár-éra látszólagos konszolidációja idején rámerült a nőre. A gyermekeivel való meghasonlás éppoly reálisan cseng rá korunk tapasztalataira, mint az a gyűlölet, amellyel Olga fogadja gyermekei eltávolodását. Pedig sötét történések húzódnak meg itt is. Csak súrolja az elbeszélés Emese, a főhős lányának esetét, akire a család rákényszeríti, hogy elvetesse magzatát. Mesinél a műtét végzetes nyomokat hagy. Az érzéketlenség, ahogy Olga, az édesanyja átsiklik a történeten, megint csak egy fontos társadalmi betegség kórképét mutatja: a közönnyt. A közöny az, ami miatt Olga többnyire nem jut tovább az önsajnáltnál, s ahogy számára a misztikus révület nem vezet semerre, éppúgy nem tud közösségben gondolkodni. Generációk szakítása, egyedekre bomlott társadalom, ezek a legfájóbb élettapasztalatok, amelyek a *Sánta Kata* főhősnőjének történetéből kicsengenek. „De fáj az a sok kusza gyűlölködéssel szabdaltságot is, amelyben ellehetetlenült szülő és gyerek, testvér és testvér összetartozása”, olvassuk Olgáról, aki nem tudja kimondani a hiányt, s az látens módon ott rág belül, megbetegítő, kóros folyamatként. Nem marad hát más, mint a kiszolgáltatottság és az oltalom nélkül maradt individuum félelme. A József Attila-i létérzést fejezi ki, ahogy Olga utolsó tudati világosságában, végleg elmagányosodva a csillagok alatt próbálja megfogni létének alapját, a gyermekkor kitörölt emlékeit.

Dobozi Eszter nem blöfföl. Kitűnő megfigyelései, nagyszerű elemzései mögött hiteles tapasztalat áll. Visszaköszön előző prózai munkáinak elkötelezett dokumentáló igénye, megírni a kádári korszak és a

rendszerátalakítás hazai történetét, s képet adni egy képtelen romlásról, ami a megfigyelő szeme alatt végbemeget. Dobozi Eszter ehhez rendkívül bonyolult elbeszélés- és szerkesztésmódot választott. Egyszerre két elbeszélő is meséli, sőt magyarázza a történeteket, rendkívül sok iróniával, nagyon sok értékes információval. A regény legszebb pillanatai mégis azok, ahol a magyarázatok nem fecsegik szét az amúgy katartikusnak induló pillanatokot. Dobozi ugyanis szemérmes és elegáns elbeszélő, aki kerül mindenfajta hatásvadástól.

„Vizenyős ma a naplemente. ... Rossz álomból ébredünk ilyen ábrázattal. Vagy betegen.” Már ezért az első mondatért érdemes lett volna megírni ezt a regényt. Ugyanakkor a kezdés az egész keretként válik érthetővé. Olga életének alapnélkülisége egyben a társadalom torz betegségének, az elkorcsosult országnak szimbólumává válik. Torz és az egyedeket eltorzító betegség ez, és sokszor nehéz megállapítanunk, mennyire az egyéni bűn következménye mindez, vagy esetleg ártatlan áldozatként kell szenvednie mindenkinek az ősök bűnétől. Olga személyes élet-története nem tudja ezt a dilemmát megoldani. Sorsa hol eleve terhelt, s ezért a bukás kódolva van, hol önmagában rejlik a gát, amely megakadályozza, hogy boldog legyen. Mi más várhat rá, mint a teljes meghasonlás? Nincs, mert nem lehet kiút ebből az amúgy is egyre kietlenebb környezet által meghatározott rossz pályából, a Sánta Kata csillaga nem érheti utol az aratókat. De nem egyértelmű Olga történetének vége. Egy szinte apokaliptikus állapotokat idéző kórházban járunk, „Ez hadiállapot, kérem!” – panaszkodik az idős, sokat megélt orvos is. Miért van ez? Nem tudhatjuk. Minthogy azt sem, Olga mivé lett. Inkább a világtól való elfordulás, mint teljes szellemi leépülés az, amit mutat. Mintha a letört fejű pelikánnal találkozoznánk a katasztrofális állapotba került kórházban. Az utolsó mondat is erre utal: „Csak a keze mozdul, amolyan legyintésfélére, mikor Karolina a gyerekek holléte felől érdeklődik.” A templomi ábrázolásokon a pelikán többnyire a Szentháromság jelképeként három fiókat etet önnön vérével, hogy feltámassza őket a Kígyó gyilkos mérge által okozott halálból. Olga a három gyermekéről már mit sem tud. Eltávolodott tőlük. Nyitott kérdés marad, bár sejtjük a választ: hogyan menti meg majd gyermekeit a lelki-szellemi haláltól? Ott lebeg a kérdés a társadalom felett, megválaszolatlanul, baljóslatúan.

Jakab-Köves Gyopárka

**Nagyzenekar
sípval, dobbal,
nádi hegedűvel** Jánosi Zoltán: Barbárok
hangszerén,
Holnap Kiadó, 2010

Jánosi Zoltán könyvéről – mindjárt a *Barbárok hangszerén* címről – először az ötlött eszembe, hogy a XX. század folyamán – mint még oly sok minden – mennyire viszonylagossá vált az irodalomban és a művészetekben a *barbár* fogalma.

Nem tudnám megmondani, hogy ki használta először *pozitív értelemben* az előző századforduló táján (harmadfelezer évig szitokszóként vágták a jelzőt a szkítákhoz, germánokhoz, utóbbiak pedig hozzánk, magyarokhoz). Tény, hogy a törzsi kultúrát maguknak fölfedező képzőművészek (Gauguin, Picasso, Meštrović), nálunk pedig mindenek fölött az *Allegro barbarót*, *A szarvassá változott fiúkat* és a hasonló szellemű világszenei alkotásait megkomponáló Bartók, a mesterkélttel a természetest, az őszintét és romlatlant is meglátták a „barbár”, sőt a primitív minőségben is.*

A múlt század második felében már önmagára érti a jelzőt a páratlanul kulturált, de a közép-európai ember kisebbségi érzését jelző nagy lengyel, Zbigniew Herbert *Barbár a kertben* című esszéjében. Nálunk Weöres Sándor, Rákos Sándor, Csoóri Sándor (ő *nomád értelmiséginek* is nevezte magát), Tornai József, Szilágyi Domonkos és mások esztétikai meggyőződésből, a manipulált kultúra és civilizáció korrekciójául öltötték magukra a barbár művészek maszkját, s keresték (keresik) diogenészi lámpásukkal a szabad és természetes embert a „barbár” lelki tartományokban, ki menekülve, ki pedig tüntetően kivonulva az egyre sivább és romlottabb társadalomból. (Háttérükben két-

* Igaz, a múlt században a *barbár* jelző nem egyértelműen fordult át pozitívba: Móricz Zsigmond az ősi pásztornépeknél is „barbárbab” juhászokat ábrázol *Barbárok* című novellájában. A szintén XX. századi, görög Kavafisz a civilizációt fenyegető szörnyeket sejteti a városiakkal a nem is létező barbárokban – tárgyaltalan félelmüket vetítik a polgárok a képzeletükben mitizált vad hordákba, *A barbárokra várva* című versében. A költeményt mottóként felhasználó, Nobel-díjas dél-afrikai író, Coetzee hasonló című regényében a városiakok vizionálnak rémképet a barbárokról. Félelmüket a diktatúra gerjeszti – annak áll érdekében, hogy az emberek minél jobban rettegenek. Megjegyzem, az emberek diktatúra nélkül is hajlamosak a különféle hiedelmekkel tárgyiasított, de lényegében tárgyaltalan, lelki eredetű aggódásra, félelemre.

ségtelenül ott áll a felvilágosodás irodalma is, Defoe, Rousseau, Diderot, Bessenyei, de ez már túl messzire vezetne.) A fő viszonyítási pont Bartók – és Jánosi az ötvenes-hatvanas években világművészetbe átféjlődő Nagy László-i, Juhász Ferenc-i költészettel kapcsolatban elterjedt *bartókisággal*, illetve annak hazai előzményeivel és folytatóival foglalkozik könyvében. Korszakalkotó irodalomtudományi koncepciója azon a fölismerésen alapszik, hogy az általa alaposan megismert latin-amerikai (s az afrikai és keleti) népek egymás után feltűnt nagy írói milyen törvényszerűségekhez igazodva térnek hasonló útra a saját kulturális és szociológiai sajátágaik helyi, néprajzi jellegzetességeinek felmutatásával, ugyanakkor a modern világirodalmi tendenciákat is figyelembe véve.

Jánosi Zoltán korszakalkotó munkát végez az irodalomtörténetben és közvetve az esztétikában is. A régi közhely, hogy az emberiség kultúrája korántsem merül ki az európai műveltségben, nála eleven hatóerőként követeli ki sokszínű és tartalmas igazságot a begubózó – és lényegében konzervatív –, rigorózan Európa-középpontú irodalomszemlélettel szemben. (Tornaival tart, akivel közös interjúja szerint *Európa már kevés.*) A világirodalom említésekor jó ideje éppúgy eszünkbe villan a kolumbiai García Márquez, mint a New York-i Saul Bellow, hogy csak az ő példájukat említsem. Bellow észak-amerikai létre a múlt század „legeurópaibb” írója Thomas Mann mellett, ha például a *Herzogot*, ezt a mélyen filozofikus és kritikus elidegenedés-regényt nézzük – ám ő is megmártózott a civilizációtól érintetlen törzsi kultúrában, amikor például a *Henderson, az esőkirályt* írta.

Az irodalomtörténész rendet rak az itthoni esztétikai értékrend jó negyed évszázada meghasadt és szétzilált értékrendjében. Az a felforgatott irodalomszemlélet, amely a nyolcvanas évek óta terjedt el Magyarországon, végre megnyugtatóan – minden valódi érték sérelme nélkül – áll helyre az ő gondolkodásában. Elveti az olyan önkényes véleményeket, amelyek szerint hazánkban a posztmodern próza már a nyolcvanas évek első felében „lekörözte” a lírát, és azt is meggyőző bizonyítékokkal cáfolja, hogy a bartóki elvet követő, XX. századi, modern diszharmoniót és az ősi, mágikus elemeket együttesen felhasználó irodalom – nemcsak a líra, hanem a próza is – az irodalom ócskaságai közé utalható. A posztmodern irodalom ideológusai szerint illetékebb és hitelesebb a szövegcentrikus, ironikus-játékos idézettechnikát alkalmazó, személytelen próza, melynek többé nincsen antropológiai vonzata, társadalmi

küldetése, nincs köze a sorskérdésekhez, a nemzeti tudat életben tartásához és a szociális kérdések fölvetéséhez – szerintük ez kell a mai „posztmodern társadalom” emberének. Az esszékönyvben vizsgált költők és írók – közöttük külön figyelmet érdemel a könyv címét adó tanulmányban elemzett Szilágyi Domonkos – jórészt megfelelnek a modern és a posztmodern számos normájának, miközben a régi és a népi irodalom mélyrétegeihez kötik nyelvezetüket, észjárásukat és formakincsüket. És nemcsak új ötvözetet, új formákat és „új borzongásokat” hoznak így létre, hanem a legégetőbb magyar sorskérdéseknek adva hangot, fokozhatatlan erővel fejezik ki a létbe vetett emberiség legfájdóbb és mégis reményekkel föl-fölfénylő, közös életérzését.

Jánosi mindezt parlamentáris hangnemben, vitára készen, de a másik elméleti oldal irodalmi hivatkozásait alaposan ismerve és megbecsülve, soha nem elfogultan és személyeskedve bizonyítja esszéről esszére. Eleven cáfolata annak, hogy a népire, a mágikusra és mitikusra hivatkozó, sőt a „barbár” kultúrát pozitív előjellel vállaló irodalmár a szocializáltságnak, a föl-készültségnek és a vitaképességnek alacsonyabb szintjén áll, mint a posztmodern irodalom tekintélyei és propagandistái. A szerző ritkán keresi a polémia alkalmait, egyetlen fegyvere a pajzs – de nem bánja, hogy a *Barbárok hangszerén* cím kihívóan cseng.

Az ellenlábás nézetek vallóinak nem lenne könnyű dolguk, ha megpróbálnák őt sarokba szorítani érveikkel. A mágikus, mitikus, folklorisztikus, archaikus, nemkülönben a szociografikus elemeket a modernitás eszközeivel és módszereivel egyesítő irodalom az ő érvelésében nem a posztmodern értékek elvetésére irányul (ellenvetéseire legfőljebb explicit módon következtethetünk itt-ott, amikor esszéit olvassuk). Sokszor éppen úgy tapasztaljuk, hogy kimutatja a legjobbaknál a nyitottságot a posztmodern színvonalas alkotásaira, sőt a posztmodern irodalom elvének spontán kezdeményezéseit is felviláglantja Weöresnél, Szilágyi Domonkosnál és másoknál. Nem ellenségeskedik, nem támad, hanem oltalmába veszi azokat az értékeket, amelyeket némely irodalmárok – tudományos emberek s még náluk is fölnyesebb publicisták és művelődéspolitikusok – lesöpörnek a magas irodalom asztaláról, vagy egyszerűen nem létezőnek tekintenek. Az utóbbi a legjellemzőbb: Jánosi Zoltánnal még nemigen „álltak ki” szellemi párbajra. Inkább az agyonhallgatás módszerével szigetelik el, s próbálják a maguk szempontjából „ártalmatlanná” tenni. Azok a sorozatos támadások, amelyek a nyolcvanas évek közepe óta érték és érik a népi, a mágikus, az

archaikus, a magyar identitást és önvédelmét szolgáló, sorskérdésekkel foglalkozó nemzeti irodalmat, öhozzá mindeddig azért nem értek el, mert több szempontból is feddhetetlen. Nem vádolható azzal, hogy nem ismeri a posztmodern irodalmat és annak elméletét – ellenkezőleg, írásai az egymástól eltérő művek egymásra hatását és összecsengését is bizonyítják sok esetben, és nyelvezetén, fogalomkincsén jól érezhető, hogy nemcsak az esszéírók, hanem a posztmodern tudományos tekintélyeinek „iskoláját” is kijárta. Érvelésében éppúgy hivatkozik a posztmodern irodalom nemzetközi eredményeire, mint saját, itthoni mestereire és kortársaira, Németh Lászlótól, Illyés Gyulától, Kodolányi Jánostól Csoóri Sándorig, Tornai Józsefíg, Sütő Andrásig, Görömbei Andrásig, Vasy Gézáig, Monostori Imréig. De azt sem igen tapasztaltam még, hogy például Ratkó Józsefről, Tornairól vagy Nagy Lászlóról írt esszéinek tanulságai beleépültek volna a posztmodern elméletek túl szögletesre sikerült fellegváraiba.

Irodalmi ízlése nem vádolható egyoldalúsággal vagy elfogultsággal. Jánosi nem állít olyasmit – ami még a diktatúrában fogalmazódott meg először, de napjainkban is tartja magát –, hogy például Pilinszky János az „izolált én” világgépét alkotja meg (nagy tévedés ilyesmit mondani a *katolikus*, tehát eleve kollektív lelki alapon álló modernség nagy költőjéről, a holocaust áldozatainak elsiratójáról). És nem valamilyen urbánus-ellenes előítélet munkál benne, amikor a szinte mindenkor kismennyizett magyar parasztság védelmére kel egy-egy „népi” mű mélyreható elemzésében – a sajtóban sajnos találkozunk ilyen jelenségekkel is, akár csak a bűjtott parasztozással és a falusi Magyarországot az életből is kirekesztő szándékkal.

Jánosi Zoltán korántsem valamilyen „népi szürrealizmus” leszűkítő képviselője, amikor azt az irodalmi és művészeti vonulatot képviseli, amelyet nálunk főként Bartók és József Attila kezdeményezett magas fokon. Ennek folytatását Németh László, Illyés, Tamási Áron, Sinka, az őket előkészítő Ady, Móricz (és szerintem Fülep Lajos elméleti munkássága vagy Lechner Ödön, Kós Károly építészete) rajzolja ki, Juhász Ferencen, Nagy Lászlón, Csoórin, Szilágyi Istvánon, Szilágyi Domokoson, Tornain, Ratkón, Lázár Ervinen, Buda Ferencen át Kiss Annáig és tovább. Nem provinciális érdekek, hanem élő világtendenciák igazolják őket.

Széles látókörű, világirodalmi viszonylatokban mérlegelő irodalomtudóssal találkozhatunk a *Barbárok hangszerén* lapjain. Műelemzéseiben azt méri föl, hogy természeti voltát és eredetét sosem tagadhatja meg az

ember, amikor műszaki tudását, technikai eszközeit és társadalmi viszonyait fejleszti és gyarapítja, s lelki világának karbantartását a művészetre bízta. Jánosi gondolkodásmódjának messzire vivő konzekvenciái vannak, ha logikáját követve kitekintünk a hatalmi érdekektől megosztott emberiség önvészélyes cselekedeteire, a természeti javak fölélésétől és a környezet veszélyeztetésétől a javak végzetesen egyenlőtlen elosztásáig, a háborúzástól és az éhező százmillióktól a kultúra általános válságáig. Úgy vélem, nem stílustalanság vagy illetéktelenség, ha az irodalomról beszélve ilyesmit is szóba hozok: a szerző széles látókörét igyekszem így jellemezni.

Mindez nem halványítja el az irodalmi művek, a művészi alkotók, egyéniségek részletekbe menő vizsgálatát, a finomságok iránti érzék megnyilvánulásait. Jánosi műelemzése lényeglátók, s a lényeg sokszor a legkisebb részletekben – egy-egy metaforában, rejtett idézetben – bújik meg. Ezeket éppúgy észreveszi, mint a regionális témakörök, szociális viszonyok vizsgálatában az átfogó és uralkodó jelenségeket, a *globalitást*. Azt, hogy a japán halász fájdalom és jövőtlensége az enyém és a tiéd is, akár csak az Amazonas mellett élő *gauchóé* vagy a kalahári sivatag peremén tengődő pásztoré. Ennek a bánatnak akkor lehetünk meghallói, ha megszólaltatóit, a nagyvilág népeinek és költőinek dala-it, íróik műveit épp olyan komolyan vesszük, mint amikor a Nyugat költői Baudelaire, Verlaine vagy Rilke verseibe felejtkeztek – ezt a tanulságot is levonhatjuk Jánosi könyvéből. Nem elég felszisszenni a híren, hogy az észak-afrikai vérengzések hatására ismét drágul a benzin.

Valamikor a hatvanas évek közepe táján magam is effélén tűnődtem, tájékozatlanul és éretlenül, de szerencsésen Thomson és Klingender, az antropológiai szempontból vizsgálódó angol irodalomtörténészek könyveit tanulmányozva. A gyarmatbirodalmától megfosztott vagy inkább megszabadított Anglia lelkiismerete szólalt meg könyveikben: az egykori világbirodalom gondolkodói a nemrég felszabadult gyarmatok és dominiomok kultúráját vetették össze a korai klasszikus görög műveltséggel. Észrevételeikről sokszor eszembe jutott saját kultúránk és népköltészetünk. Azóta sok, peremhelyzetben élő nép és nemzet írói tűntek föl és arattak sikert a művelt világban, saját kulturális hagyományukat felmutatva. Most már csakugyan itt az ideje, hogy meglássuk és megértsük a különféle népek és nemzetek antropológiai, művelődésszociológiai és esztétikai értékeit, a közösből sajátosat és viszont, a sajátosban a közöset. Jánosi Zoltánt követve jó úton haladhatunk.

Alföldy Jenő

Könyvajánló

A hónap könyvei

Történettudomány, művelődéstörténet, néprajz

- ABLONCZY Balázs: *A visszatért Erdély. 1940–1944*, Budapest, Jaffa, cop., 2011.
- Magyar művelődéstörténeti lexikon. A főszerkesztő, Kőszeghy Péter hatvanadik születésnapjára*, szerk. BARTÓK István et al., MTA-ITI, Budapest, 2011.
- BIBÓ István: *1956*, szerk. BIBÓ István ifj., Budapest, Argumentum – Bibó I. Szellemi Műhely, cop., 2011.
- Magyar kulturális kalauz*, szerk. BOGNÁR Antal – SZONDI György, Budapest, Napkút K., 2011.
- CSOÓRI Sándor ifj.: *Varázsjelek. Út a magyar ősműveltséghez a zenetanulás alapján*, Koronás Kerecsen K., 2011.
- EGEDY Gergely: *Bevezetés a nemzetközi kapcsolatok elméletébe*, 2. átd. kiad., Budapest, HVG – ORAC, 2011.
- ERDŐDY Gábor: *Tradicionális történelmi identitás, modern politikai eszmerendszer. Antall József kereszténydemokrata politikai filozófiája és annak nemzeti történelmi beágyazottsága*, Budapest, ELTE Eötvös K., 2011.
- GAAL György: *Örök Házsongárd. Kolozsvár és sirkertje a századok sodrában*, Budapest, Pharma Press, 2010.
- GOMBOS Ferenc Albin: *A honfoglaló magyarok itáliai kalandozása. 898–904, Máriabesnyő*, Attraktor, 2011.
- R. Várkonyi Ágnes történész*, szerk. HERZKA Ferenc, Akadémikus Portrék, Budapest, Medicina, 2011.
- HOPPÁL Mihály: *Védjük hagyományainkat! Hoppál Mihály néprajztudóssal beszélget Mezei Károly*, Budapest, Kairosz, 2011.
- ILLIK Péter: *Történészek, viták a 16–17. századi magyar történelemről*, Budapest, L' Harmattan, 2011.
- ROMSICS Ignác: *Clio bűvöletében. Magyar történetírás a 19-20. században, nemzetközi kitekintéssel*, Budapest, Osiris, 2011.
- Visszatér a Délvidék, 1941. Magyar–délsláv viszony és a visszacsatolás*, szerk. VINCZE Gábor, Budapest, Kárpátia Stúdió, 2011.

Irodalomtudomány, a világirodalom története

- KÁNTÁS Balázs: *Az elhallgatás poétikája. Paul Celan-versek elemzése, Z-füzetek*, Budapest, cop., 2011.
- KAPPANYOS András: *James Joyce: Ulysses*, Talentum Műelemzések, Akkord, cop., 2011.
- MIŁOSZ, Czesław: *A lengyel irodalom története*, ford. MIHÁLYI Zsuzsa, LACKFI János és CSORDÁS Gábor, Máriabesnyő, Attraktor, 2011.

Magyar irodalomtörténet

- Festett egek. A jezsuita iskoladráma és a színpadi világ*, szerk. ÁCS Piroska, Budapest, OSZMI–Corvina, 2011.
- HALMAI Tamás: *Székely Magda*, Kortársaink, Budapest, Balassi, cop., 2011.
- LACZKÓ András: *A hűség töretlen. A népi írókhoz*, Dunaharaszti, NAP Alapítvány, 2011.
- RÓNAI Mihály András: *Janus Pannonius verseinek magyar zenéje*, Budapest, Glória, cop., 2010.
- SZÉNÁSI Zoltán: *A szavak sokféleségétől a Szó egységéig. Tanulmányok a 20. századi magyar katolikus irodalom témaköréből*, Budapest, Argumentum, 2011.
- Bécs, álmok köntöse. Magyar írók Bécs-élménye, 1873–1936*, szerk. TÖRÖK Dalma, Budapest, Petőfi Irodalmi Múzeum, 2011.

Magyar szépirodalom

- BALLA D. Károly: *Tejmozi*, Budapest, Magvető, 2011.
- BENE Zoltán: *Továbbmondott történetek*, Pomáz, Kráter, cop., 2011.
- BESSENYEI György: *Emeld nemzetedet! Válogatott művek breviáriuma*, Nyíregyháza, Bessenyei Irod. és Művel. Társ., 2011.
- DARKÓ István: *Deszkaváros*, utószó MEZEY László Miklós, Pomáz, Kráter, 2011.
- DRASKÓCZI Ágnes: *Örvény*, ill. MISKE Ernő, Budapest, Cédrus Műv. Alapítvány – Napkút K., 2011.
- HELTAI Gáspár: *Hálo, mellyel a meg testessült ördeg, 'a papa Antichristus Hispaniaba az együgyü iambor keresztyéneket, az Evangeliomnac követőit, ... meg fogja, és ... meg öli, ... a meg vackitot feiedelmec által / egy iambor keresztyén és tudos hispaniol által, Gonsalvius Reginaldus által iratott, és ki adatott*, Budapest, Kossuth, cop., 2011.
- KERTÉSZ Imre: *Mentés másként. Feljegyzések, 2001–2003*, Budapest, Magvető, 2011.
- LACKFI János: *Heni és a hajmeresztő terv*, ill. Róth Anikó, Budapest, Egmont, 2011.
- MIKES Kelemen: *Constantinápolyban gróf P... E... írott leveli M... K.. – Törökországi levelek*, hasonmás kiad., MTA-ITI, Budapest, 2011.
- MIKLYA Zsolt: *ABC lakópark. Ahol a hangok laknak* (versek, mondókák az ábécé betűire), ill. KÁLLAI NAGY Krisztina, Budapest, Egmont, 2011.
- UTASSY József: *„Dalba fog az ember...” Utassy József költő élete versekben-képekben*, szerk. PÉNTÉK Imre, a verseket és a képeket vál. UTASSY NÉ HORVÁTH Erzsébet, Zalaegerszeg, Pannon Írók Társ., 2011.
- SIMON László, L.: *Személyes történelem* (esszék), Budapest, Ráció, 2011.
- TURCSÁNY Péter: *Arc és lélekzet. Újabb költemények, 2008–2010, Fiatalkori írások, 1967–1973*, a kötetet PATAKI Tibor olajfestményei illusztrálják, Pomáz, Kráter, 2011.

Válogatás a Magyar Nemzeti Bibliográfia 15. évfolyamának 23. és 24. számából

Ács József (1965, Budapest) író, költő. Az ELTE fizika szakán végzett. 1995 és 2000 között a Vadamosi Vendégség című időszaki kiadvány és a Vadamosi Füzetek egyik szerkesztője. Nizzai Kavics-díjas (2004). Legutóbbi kötete: *Történetek életre-halálra* (versek, prózák Kolovratnik Krisztián fényképeivel, 2008).

Acsai Roland (1975, Cegléd) költő, irodalomkritikus, műfordító. Az ELTE magyar szakán végzett, 1996 óta publikál. Res Artis- (2006) és Zelk Zoltán-díjas (2006). Legutóbbi kötetei: *Két ég sávjában* (2008), *Hajnali kút* (2011).

Alföldy Jenő (1939, Budapest) irodalomtörténész, kritikus, a Nemzeti Tankönyvkiadó nyd. főszerkesztője; József Attila-díjas. Kecskeméten él. Legutóbb megjelent kötet: *Arany öntudat* (József Attila-tanulmányok, 2005), „Egy szenvedély margójára” (2005), *Templomépítők* (tanulmányok, 2006), *Csanádi Imre költői világa I-II* (Pályakép, Huszonöt verselemzés, 2009), *A megszenvedett éden* (Költők, esszéírók, elbeszélők, 2010).

Bakonyi István (1952, Székesfehérvár) irodalomtörténész. A Pécsi Tanárképző Főiskola magyar-angol szakán, majd az ELTE kiegészítő magyar szakán végzett. 2004-ben szerzett PhD-fokozatot.

A kortárs magyar irodalom kutatója, a székesfehérvári Vörösmarty Társaság elnökségi tagja. Iszkaszentgyörgyön él. Legutóbbi kötete: *Írók, költők, bolygópályák* (2011).

Balázs Géza (1959, Budapest) nyelvész, néprajzkutató, tanszékvezető egyetemi tanár. Kutatási területe: a mai magyar nyelv és folklór, szöveg-antropológiai nyelvészet, nyelvpolitika, nyelvstratégia, nyelvművelés, médianyelv. Budapesten él. Több mint ötven önálló kötete jelent meg. Legutóbbiak: *Hungaropesszimizmus-hungaroptimizmus* (2007), *Bevezetés az antropológiai nyelvészetbe* (Takács Szilviával, 2009), *Sms-nyelv és folklór* (2011).

Berta Zsolt (1966, Budapest) író, zenész. Pomázon él. Az Egykútya zenekarral játsza saját dalait. Regénye, a *Jancsiszög* (2008) a Magyar Napló regénypályázatán 2007-ben különdíjat nyert. Legújabb kötete: *Visszajátszás* (2011).

Bornemissza Ádám (1971, Budapest) könnyűipari mérnökként végzett 1994-ben. Jelenleg a Kortárs olvasószerkesztője és webmestere, emellett töredékként dolgozik. Főként zenei recenziókat és dalszövegeket ír, bluesdalokat fordít, énekel, és pengetős hangszereken játszik.

Bucz Hunor (1942, Budapest) rendező. A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem magyar-történelem szakán és a Színházi és Film-művészeti Főiskola színházrendező szakán végzett. 1969-ben megalapította a Térszínházat, azóta itt dolgozik. Többek között Radnóti- (1987), Kígyós Sándor- (1990) és Magyar Művészetért díjas (2003).

Cs. Kovács Márta (1959, Budapest) jogász, az Írószövetség Íróiskolájának másodéves hallgatója. Szerkesztésében jelent meg *Boldog John Henry Newman templom, Sümegcsehi* (Udvardi Erzsébet festményeivel és Barsi Balázs gondolataival) című kötet (2010).

Csonotos János (1962, Ózd) költő, író. Sokáig a Magyar Nemzet publicistaként dolgozott, utóbb a Nagyítás főszerkesztőjeként. Budapesten él. Legutóbbi kötetei: *Száz év talány. Kiegészítések József Attilához* (2008), *Delelő – összegyűjtött versek 2002–2010* (2011).

Döbrentei Kornél (1946, Pestszentimre) költő, író. József Attila- (1991), Kölcsey- (1994), Balassi Bálint-emlékkard (1998), Br. Eötvös József-sajtó- (2001), és Alternatív Kossuth-díjas (2004). Legutóbbi kötete: *Kardelen* (versek, 2003).

Ircsik Vilmos (1944, Városlőd) író, műfordító, az ELTE magyar-német-orosz szakán végzett. Irodalmi munkásságát a Tiszta szívvel nemzedékében kezdte. Veszprém-ben él. Magyar Napló-nagydíjas (2000), Szabó Zoltán-díjas (2005), a Magyar Írószövetség és a HM pályázatának nívódíjában (2003, 2004, 2009), különdíjában (2005) és összevont díjában (2007, 2011) részesült. Legutóbbi fordításkötete: *Heiner Müller összes versei: A boldogtalan angyal* (2010).

Jakab-Köves Gyopárka (1971, Veszprémmvársány) író, az ELTE német szakán végzett 1995-ben. Szombathelyen él. Írásai eddig mások mellett a Hítelben és Magyar Naplóban jelentek meg, publicisztikái pedig a *Morfondír* című tárcagyűjteményben (2009).

Kelemen Lajos (1954, Büssü) író, Kaposváron él, Radnóti-díjas. Legutóbbi kötetei: *Olvasó* (esszék, 2008), *Föltett igaz* (válogatott versek, 2010).

Kókai János (1972, Budapest) Jelenleg alternatív színházakban dolgozik: dramaturg, drámaíró, rendező, színész. Legutóbbi kötete: *A pusztulás anatómiája* (2011).

Kő Pál (1941, Perespuszta) szobrászművész, a Magyar Képzőművészeti Egyetem tanára. 1993-tól a Magyarok Világszövetsége Képzőművészeti és Iparművészeti Társaságának elnöke. Munkácsy Mihály- (1975), Magyar Művészetért (1990), Kossuth- (2001), Prima Primissima (2006) és M. S. mester-díjas (2007).

Marosi Gyula (1941, Budapest) 1966 óta publikál. 1973-ban a József Attila Kör alapítója, majd titkára. Volt a Mozgó Világ prózarovat vezetője, majd a Magyar Televízió dramaturgja. József Attila- (1981) és Balázs Béla-díjas (1997). Legutóbbi kötete: *A nilusi krokodil* (2011).

Mezey Katalin (1943, Budapest) költő, író, műfordító. A Kilencek költőcsoport tagja. A Széphalom Könyvműhely igazgatója, 1992-től 2008-ig az Írók Szakszervezetének főtájkára. Többek közt

József Attila- (1993), Prima- (2007) és Bethlen Gábor-díjas (2009). 2008-tól a Tokaji Írótábor elnöke. Legutóbbi kötete: *Bolygópályák* (Új versek, 2010).

Nagy Gábor (1972, Körmen) költő, irodalomtörténész. A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem magyar-német szakán végzett 1996-ban, majd 2000-ben doktorált. Jelenleg a szombathelyi

Savaria Egyetemi Központ Kommunikáció és Médiatudományi Tanszékének docense. Bella István-díjas (2009). Legutóbbi kötete: *Angyalaid mind repülni tudnak* (versek, 2011).

Oláh Katalin (1974, Budapest) szobrászművész. A Magyar Képzőművészeti Egyetemen végzett 2004-ben. Mesteri voltak Rétfalvi Sándor, Kó Pál. Munkái Pécsen, Csöngén, Budapesten,

Biatorbágyon, Aachenben, Tokajban, Angers-ban, Zsámbékon láthatók, illetve szerepeltek kiállításokon.

Rónai-Balázs Zoltán (1970, Orosháza) költő, művészeti író. Humán szervezést tanult a bérekeszabai Tessedik Sámuel Főiskolán. 2003-ban nívódíjat kapott az

Accordiától, 2006-ban a Magyar Írószövetség – MAKTÁR „Személyes közügyek” pályázatán harmadik helyezést ért el. Kötetei: *A Dezorient Expressz* (2007), *Tücsöksirató* (2009).

Sesztalov, Jovan (1937–2011) mánysi származású író, költő. Életrajzának nagy részét orosz nyelven írta. Kiválóan ismerte Magyarország történelmét, gondozta, ápolta a mánysi-magyar kapcsolatokat.

Munkáiban gyakran hivatkozott a finnugor nyelvirokosság felkutatására, Julianus barától Reguly Antalón át Munkácsi Bernátig, barátság fűzte a mai finnugor nyelvészet olyan kiválóságaihoz, mint Kálmán Béla, Gulya János, Bereczki Gábor, Domokos Péter Pál. Haláláig tagja volt a Magyar Írószövetségnek.

Szemadám György (1947) festőművész, író. Tagja a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének, a Magyar Képző- és Iparművészek Szövetségének, a Magyar Festők Társaságának, Magyar Művészeti

Akadémiának és a Magyar Írószövetségnek. A Magyar Köztársasági Érdemrend kiskeresztje kitüntetettje (1997) és Munkácsy-díjas (2001), Hungart Ösztöndíjas.

Tornai József (1927, Dunaharaszti) költő, író, műfordító. Volt a Kortárs munkatársa, 1992-től 1996-ig a Magyar Írószövetség elnöke. A József Attila- (1975), a Magyar Köztársasági Érdemrend kiskeresztje

(1997), Arany János- (1998), Babérkoszorú- (2001) és a MAOE-nagydíj (2007) kitüntetettje. Legutóbbi kötetei: *A Második Eljövétel (válogatás a világ költészetéből, 2010)*, *Európa már kevés* (Jánosi Zoltán interjúkötete, 2011).

Urbán Péter (1979, Budapest) újságíró, volt a Magyar Nemzet munkatársa, jelenleg a Magyar Napló szerkesztője. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Doktori Iskolájának hallgatója. Kötete: *Ki írta?*

Irodalmi művek névlexikona (2004).

Zsávolya Zoltán (1968, Csorna), költő, író. A Pázmány Péter Katolikus Egyetemen tanít. Legutóbb megjelent könyve: *Poliptichon. Fantomképek a kortárs magyar irodalomról* (2006).

Somogyi Győző A nagy térkép

A Kárpát-medence madártávlatból (térképalbum)
30 oldal műnyomó-papíron, A/2-es, kézi félbörkötésben
Karácsonyi kedvezményes ára: 14 990 Ft
Falra felvihető dupláv-kollekció: 9 990 Ft

A neves képzőművész a '70-es években bejárta szinte az egész Kárpát-medencét és útjai során készítette vázlatait a fontosabb épületekről, várakról, templomokról. Így állt össze a nagy mű, amelyen a magyar kultúra és történelem nevezetes színterei láthatók a Drávától Moldva csángók lakta vidékéig.

A könyvszerűtleg is magas szintű, kézzel kötött kiadvány nemcsak grafikai különlegesség és történelmi, művelődéstörténeti segédeszköz, hanem a régi térképészeti technikák és hagyományok művészi meglevenítése is.

Megvásárolható a Magyar Napló szerkesztőségében (1092 Budapest, Ferenc krt. 14., 4-es kapucsengő, tel.: 413-6672).